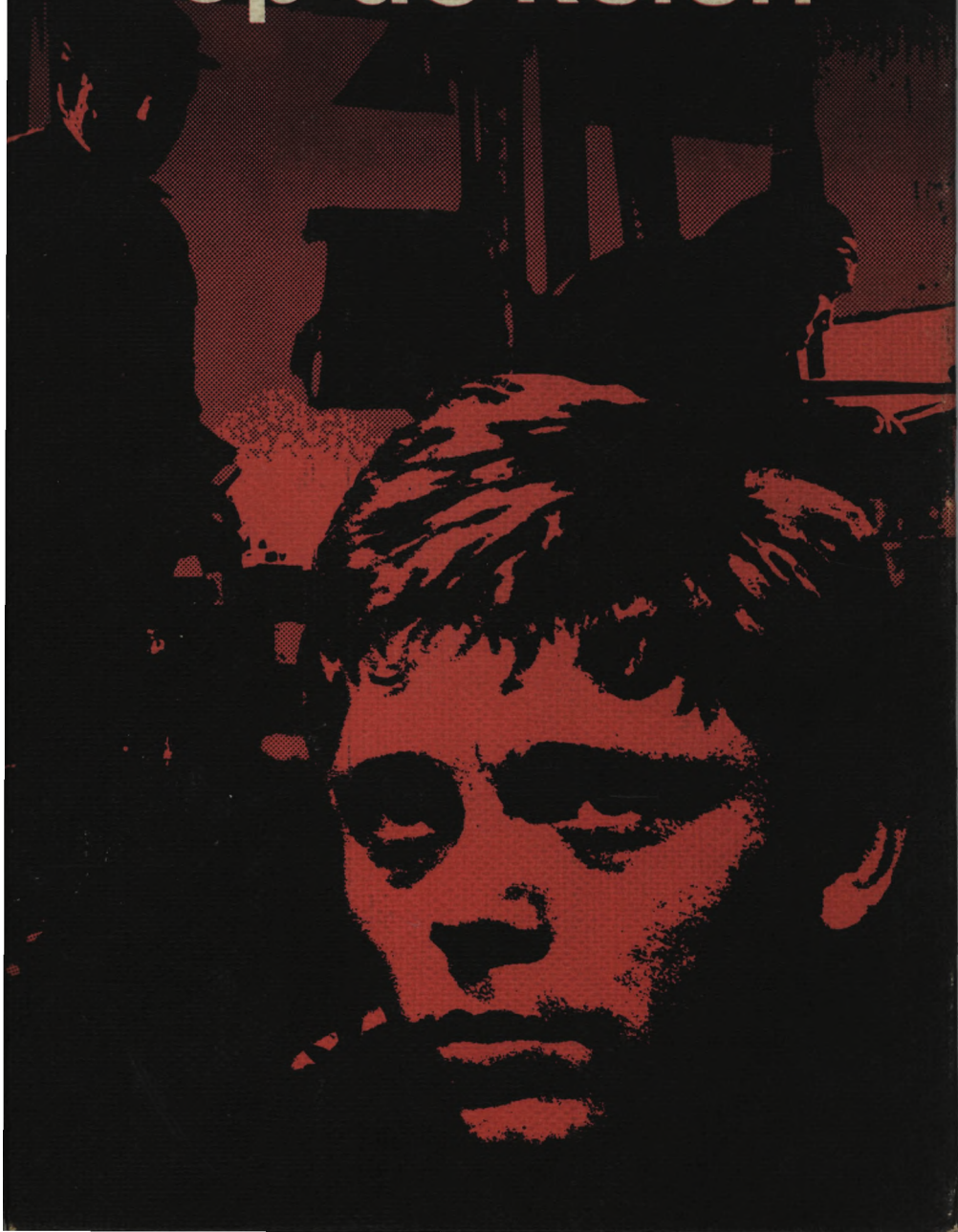

W. SCHIPPERS

op de keien

OP DE KEIEN

W. Schippers

Op de keien

J. J. GROEN & ZOON N.V. — LEIDEN

DE FABRIEK

Donker is de avond en ruw waait de herfstwind, zodat het hoog gerezen water van de rivier klotst tegen de oever en een paar grote zeeboten, die vlak voor de wal liggen, de indruk geven, alsof ze op de kant zitten in plaats van er vóór.

De gehele week, dag in en dag uit en dikwijls ook 's nachts, dreunt hier het geluid van de arbeid, want op deze hoogte van de rivier ligt de grote machinefabriek van de firma Schieler & Van Trom. Thans is het een machtig bedrijf, waar honderden werklieden hun brood verdienen, maar er zijn er nog onder het oudste werkvolk, die weten te vertellen van de tijd dat de gehele fabriek bestond uit een enkele houten loods, met een stuk of zes smidsvuren, een paar draaibanken, een boorstelling, een slijpsteen en wat bankschroeven.

Het waren twee jonge, energieke mannen geweest, die destijds hier op deze plek hun loods hadden doen bouwen.

Schieler was de man, die in de werkplaats de leiding had, terwijl Van Trom de boekhouding hield en de klanten bezocht. Met tien man, waaronder een paar jongens, waren de firmanten hun zaak begonnen, doch één dier mannen telde wel voor drie. Louw Wulmer was afkomstig van het platteland en eigenlijk een boerensmid, maar hij was naar de stad getrokken, omdat hij iets meer van zijn vak wilde leren dan enkel boerenwerk.

Een jonge reus was Louw, een werkman, die voor geen arbeid terugdeinsde en met ijver en werklust alles aanpakte, wat zich voordeed.

De jaren vlogen voorbij en de tijd leerde dat de plaats, die door de heren Schieler & Van Trom was uitgekozen om hun

zaak te vestigen, buitengewoon geschikt was voor uitbreiding. Steeds meer terrein werd bijgekocht, steeds grotere gebouwen verrezen; de oude houten loods was reeds lang verdwenen en van de acht of tien werklieden, waarmede men was begonnen, waren er na veertig jaar nog drie of vier over.

Met het repareren van kleine sleepbootjes en allerlei licht werk had men in het begin wat naam gemaakt en nu was er bijna geen werk op het gebied van machinebouw, of de firma Schieler & Van Trom durfde het aan. En niet alleen machinebouw, ook geweldige werken op het gebied van ijzerconstructie maakte men er klaar. De patroons waren in de loop der jaren rijk geworden, doch rust hadden ze niet gekend, geen van beiden. „Ouwe Schiel”, zoals het volk hem noemde, deed bijna dagelijks zijn omgang door al de verschillende werkplaatsen en er was niet veel dat zijn aandacht ontsnapte. „Denk er aan!” riep het jonge volk elkander toe, als Ouwe Schiel in het gezicht kwam; en deze uitroep bewees, dat men wist dat de oude heer evengoed als de baas of de werkmeester op de hoogte was met hetgeen tot hun vak en hun plicht behoorde. Toch was de heer Schieler bij het volk bemind; vooral de ouderen achtten hem hoog. Ze wisten het bij ondervinding, dat hij met hen meeleeftde. Voor iedereen was hij bereikbaar en had men een grief, dan kon men daarmede gerust bij de „Ouwe Schiel” aankomen.

Zijn werkbazen had de heer Schieler altijd zelf gekozen en zijn keus was meestal goed. Soms waren het mannen, die hij van jaren herwaarts kende; soms ook jonge vreemdelingen, van wie hij had opgemerkt dat ze meer dan gewone bekwaamheden bezaten. De heer Schieler ging terecht van het standpunt uit dat, als een werkmans moeilijkheden bij zijn arbeid ontmoette, waarmede hij geen weg wist, zijn baas hem moest kunnen helpen.

Slechts op die wijze kon de verstandhouding tussen vaklui en hun baas goed zijn. Bovendien moest de baas ten volle in staat

zijn, de orde te handhaven onder het vaak zo woelige, jonge fabrieksvolk, desnoods door streng optreden, als het anders niet ging.

Als Louw Wolmer die tweede eigenschap bezeten had, was hij ongetwijfeld al wel dertig jaar geleden baas geworden. Maar helaas, die eigenschap bezat hij niet, hij was veel te goedig.

Daarom deugde Wolmer niet voor baas, dat wist de heer Schieler zeer goed, en bovendien, Louw wilde het niet zijn. Louw werkte liever, altijd maar werken, twaalf, dertien of veertien uur per dag. Talrijk waren ook de nachten, die voor hem voorbijgingen in harde, ingespannen arbeid! Als zijn kameraden 's avonds om zeven uur huiswaarts keerden, was er voor Louw Wolmer altijd nog werk: slappe drijfriemen in te korten, riemschijven te verplaatsen, of nieuwe bij te brengen, drooggelopen lagers na te zien, kortom, er was bijna altijd wat.

Zo waren de jaren gekomen en gegaan en de fabriek van Schieler & Van Trom bloeide, werd steeds groter en de beide firmanten, die er de ziel en de stuwkracht van waren, bleven de arbeid, welke ze eenmaal waren begonnen, getrouw.

De heren Schieler en Van Trom hoorden nu eenmaal bij elkander en vulden elkander aan. De eerste was de technische, wiskundige denker, de andere de welbespraakte, gladde handelman. Ze bleven dan ook bij elkaar, totdat de dood tussenbeide kwam en de heer Van Trom in zijn onverbiddelijke greep medevoerde.

Dat was nu een jaar geleden en in dat jaar was de „Ouwe Schiel” wel tien jaar ouder geworden, oordeelde men in de fabriek.

„Blijf toch thuis, vader, u had al tien jaar geleden rust moeten nemen,” hadden zijn huisgenoten ontelbare malen tot hem gezegd, doch de oude heer schudde dan beslist het hoofd.

„Ik doe het niet, ik zou me thuis maar vervelen, misschien ziek worden . . .”

Ook in de woning van Wolmer hoorde men: „Blijf toch thuis vader, je kunt bijna niet meer en het is toch niet nodig ook; je hebt zolang voor ons gewerkt, laten wij het nu eens voor u doen.” Zo had Johan, de jongste van de beide zoons van Louw Wolmer gesproken en zijn oudere broer Albert was het volkomen met hem eens geweest. Vader had lang genoeg gezwogen, ze konden het nu onder elkander best klaar spelen, ook zonder vaders weekgeld en bovendien, een klein pensioentje zou er voor vader wel overschieten ook . . .

„Het is mogelijk,” had Johan kortaf gezegd, „doch daar zou ik maar niet te vast op rekenen; zoiets is maar een genadegift en berust op enkel willekeur.”

„Stil jongen, stil,” had Louw Wolmer gezegd, „ga daar maar niet verder op in; het is geheel nutteloos, om de eenvoudige reden dat ik niet thuis blijven wil, al kreeg ik ook pensioen.”

Neen, de ouderdom deed het Louw Wolmer nog niet, maar „het zit me niet goed in de borst,” had hij vooral in de laatste dagen meermalen gezegd. Geen wonder ook; ongeveer een maand geleden wilde hij met een paar kameraden een zwaar tandrad, dat tegen de muur stond, wat verderop rollen, doch door een ongelukkig toeval kwam een der mannen te struikelen, zodat het wiel omzwaaide en Louw Wolmer met geweldige kracht tegen de borst trof.

Het was lelijk raak geweest en iemand, minder sterk dan Wolmer, zou er denklijk niet veel van naverteld hebben. Doch ook voor de brede, geweldige borst van hem bleek de stoot noodlottig te zijn geweest. Hoewel Louw van geen dokter wilde weten, kon hij het niet ontkennen dat zijn borst pijnlijk bleef, ja, het gebeurde zelfs dat er wat bloed in zijn mond kwam. Van dat laatste zei hij thuis maar niets, want zijn vrouw, zijn oude, trouwe Griet, werd dan maar bang en de jongens zouden nog meer gaan zeuren: Toe, vader, blijf toch thuis! . . .

En dan zijn blonde, nauwelijks zestienjarige dochter, zijn Nolda,

de jongste van zijn zes kinderen! De angst was in haar ogen te lezen geweest, toen hij die middag, waarop het ongeluk gebeurde, was thuisgekomen en zij haar vader zag, zo bleek en met bloed op de lippen. Neen, thuis zou hij maar rustig laten, wat rustig was, dacht Wolmer en hij ging ondanks de stekende pijn in de borst toch weer naar de fabriek, totdat . . . hij gisteren bij het middagschaftuur niet meer kon en naar bed moest.

Hij had geen beste nacht gehad en deze morgen had Nolda de dokter gehaald. De uitslag van diens onderzoek was niet erg bemoedigend geweest.

De borst was inwendig gekneusd en nu was, waarschijnlijk doordat Wolmer in weerwil van de stekende pijn toch was blijven doorwerken, ontsteking ontstaan. De dokter had op alle vragen slechts geantwoord met een schouderophalen.

Met onrust in het hart hadden Albert en Johan Wolmer hun werk verricht. Nauwelijks klonk het luiden van de grote fabrieksklok, of op de trap, die een der aan de aarden wal liggende zeeboten met de oever verbond, kwamen reeds de werklieden, die op de boot gewerkt hadden, naar beneden stromen, om zo gauw mogelijk buiten de poort te komen. Een der eersten was een flink gebouwde, slanke jongeman en deze had wel bijzonder veel haast. Terwijl hij in snelle pas de werf overliep, knoopte hij zijn jas dicht en borg zijn blikken koffiekruikje in een der zijzakken.

Juist had de kleine, dikke portier de brede poortdeuren open-geschoven, toen de deuren opengingen van de lange rij werk-plaatsen en het volk in massa zich naar de uitgang spoedde.

Rechts en links van de poort stonden stenen gebouwtjes. Het ene was de verblijfplaats van de portier, in het andere hielden enige klerken verblijf, wier werk het was, nauwkeurig boek te houden van alles wat binnen de poort werd gebracht en van wat er uitging.

De muurvlakken van deze twee gebouwtjes vormden een gang,

zo breed als de poort. Deze gang moesten alle werklieden passeren.

Als zij de fabriek verlieten, wierpen zij een koperen plaatje, voorzien van een nummer, in een daarvoor bestemde bus, welke aan het portiershuisje was bevestigd.

Kwamen zij binnen, dan hing hun nummer op de met witte cijfers beschilderde rekken, welke aan weerskanten van de gang tegen de muren waren bevestigd. Zij namen dan hun nummer weg en de portier wist daardoor precies wie er te laat kwam.

Voordat de stroom van werklieden de gang vulde, had Albert Wolmer zijn nummer reeds in de bus geworpen en nu wachtte hij buiten de poort op zijn broer Johan.

Albert was de oudste zoon van Louw Wolmer en hij geelk in vele opzichten op zijn vader.

Evenals deze was hij goedhartig, geduldig en getrouw, echter in één ding verschilde hij met de oude man in levensopvatting. De oude Wolmer had nooit iets anders van het leven gevraagd dan maar altijd te kunnen werken. In de dingen om hem heen stelde hij slechts dan belang, als ze op de een of andere wijze met de fabriek, of met de metaalindustrie in betrekking stonden; anders lieten ze hem tamelijk koud, hij had er trouwens geen tijd voor ook. Zo was echter Albert niet. Werken wilde hij wel en hij kòn het ook, maar hij vroeg iets meer van het leven dan enkel werken en werken alleen.

Een behoorlijke dag werken en dan met lust en vlijt, o zeker, maar de avond moest een werkmán kunnen besteden zoals hij dat zelf wilde.

Zo ongeveer dacht Albert over deze dingen en zijn broer Johan, die een jaar jonger was dan hij, had er weer andere gedachten over.

Slechts een ogenblik had Albert staan wachten toen Johan naar buiten kwam.

Johan was van dezelfde lengte als zijn broer Albert, doch hij

was zwaarder van bouw en hoewel hij een jaar jonger was, leek hij toch ouder.

Dat kwam doordat hij vuurwerker was en in weerwil van zijn jeugd reeds tot de zware vuurwerkers werd gerekend. Evenals zijn vader stond ook Johan bekend om zijn grote lichaamskracht.

De beide broers sloegen rechtsaf. Op hun weg naar huis moesten ze de gehele lengte van de fabriek langs, een reeks aan elkaar verbonden gebouwen van verschillende hoogten, al naar gelang van hun bestemming. Aan het einde van dat gebouwencomplex stond een afzonderlijk huis, drie verdiepingen hoog, waarin de kantoren waren ondergebracht. Hier werkten de boekhouders, klerken en allen, die tot de afdeling administratie behoorden, terwijl in de bovenverdieping de tekenaars onder leiding van hun chefs en ingenieurs hun arbeid verrichtten.

Overall in de fabriek was het als in een toverslag donker geworden; slechts in één hoekje van de middelste afdeling van het kantoorgebouw scheen nog licht door de ruiten.

„Kijk,” zei Albert, „Ouwe Schiel is nog op het kantoor,” en met iets als bewondering in de stem voegde hij er bij: „wat een werklust toch bij een man van zijn leeftijd!”

Onmiddellijk antwoordde Johan: „Zeg liever: wat een dwaas, wiens leven voorbijgegaan is zoals dat van de loonslaven, met wie hij zijn schatten heeft verdiend! Zij hebben zowat niets kunnen genieten van hun huiselijk leven, hij ook niet. Zij kwamen nooit verder in de wereld dan van huis naar de fabriek en van de fabriek naar huis, hij ook niet. Zie Albert,” ging de smid voort, „in dat opzicht staat meneer Schieler op één lijn met zijn volk; maar verder houdt de overeenkomst ook op. Hij heeft gewerkt, hard gewerkt, en hij heeft zijn doel bereikt, want hij is rijk, schatrijk. Zij hebben gewerkt, velen hunner, vooral de ouderen, hard gewerkt, en wat bezitten ze nu?”

De jonge smid lachte met ruwe lach en ging toen voort: „Tot nog toe is er door de oude, afgewerkte werkman nog niet veel

meer bereikt dan een plaatsje in het oudemannenhuis, waar de tobber het doorgaans zó slecht naar de zin heeft, dat hij maar blij is als het einde dáár is . . . ”

„Han, Han, wat praat je toch weer die socialistische woordvoerders na, die bij de grote hoop de meeste bijval vinden als ze maar hard schreeuwen over loonslaven, verdrukte proletariërs, arm werkvee en dergelijk moois meer; die alle patroons betitelen met namen als uitbuiters, uitzuigers, geldzakken, enfin, jij weet dat veel beter dan ik . . . Maar om nog eens op het oudemannenhuis terug te komen, zou jij vader of moeder daarin willen hebben, Han? Neen, niet waar, en zolang ik een hamer oplichten kan . . . ”

„Ach, daar heb ik je,” viel Johan hem in de rede, „en zouden er niet veel meer jongens zijn, die denken zoals wij? Ja zeker, zo denken er velen en als wij er anders over dachten, waren we geen knip voor de neus waard. Ter wille van ons is vader arm gebleven, in elk geval voor de zusters, want toen die gingen trouwen, moesten de ouwelui bijpassen. En later, vooral ten opzichte van Jans, wier man altijd ziek of zonder werk is, blééf het bijpassen. Op die wijze is altijd alles wat vader met nacht en dag ploeteren kon oversparen, met de bonen in de pot gegaan. Wij zijn nu allebei nog thuis, dus voor ons is het gemakkelijk genoeg te werken voor onze ouders, maar alle oude werkmensen hebben geen grote jongens thuis en als wij nu eens getrouwd waren? We zijn nog wel jong, maar dat kon toch?”

„Dan nam ik vader en moeder bij me in huis, als het anders niet kon,” antwoordde Albert, „dat geloof je toch wel, Han?”

„Zeker,” sprak de smid, „van jou geloof ik dat wel, maar als je vrouw dan die oude mensen eens een last vond? Je kunt je voorstellen, dat ze zelf haar weekgeld hard nodig heeft en dat ze denkt: die oude man zit daar maar in de weg. Ze kan in haar kleine woning niet uit de voeten zoals ze wil. Zie je, als je vrouw dan een goed karakter heeft, zal ze er zich noodgedwongen in schikken en heeft ze dat niet, wel dan maakt

ze je het leven tot een hel. Maar in de beide gevallen ziet de oude man, dat hij in de weg loopt, en als er nog pit in hem zit, wil hij met alle geweld naar het oudemannenhuis, en de mensen zeggen dan: „Wat een ondankbare, ouwe vent is dat. Hij had het bij zijn kinderen toch goed!” Maar die oude vader heeft zijn jongen lief en hij wil diens huiselijk geluk niet verstoren; daarom brengt hij het laatste offer, dat hij brengen kan en hij gaat naar het „huis”, omdat er voor hem op de wereld geen andere plaats meer is. Hij gaat zoals een gebroken kamwiel op de schroothoop terecht komt!”

De wind huilde ruwer door de sombere straten van de buitenwijken en de twee jonge mannen verhaastten hun toch al snelle tred, want ze verlangden naar huis en waren ongerust hoe het met vader zou zijn.

Zwijgend stapten ze door, want Albert had nu geen lust, zijn broer tegen te spreken.

Hij voelde trouwens wel dat er waarheid, vreselijke waarheid schuilde in dat troosteloze toekomstbeeld, dat zijn jonge broer voor ogen had. Maar toch, Albert hield zo veel van die sterke, jonge kerel en het deed hem zo leed, dat Han zich hoe langer hoe meer ging mengen in de rijen van hen, die door het werkvolk werden aangeduid als de rooien.

Niet dat hij reeds meeliep in hun optochten of een rode bloem of rood lintje in het knoopsgat droeg als het de eerste mei was, neen, dat verdriet wilde Johan zijn vader niet aandoen. Maar al was het zijn vader niet bekend, Albert wist het wel, dat zijn broer ging luisteren in de samenkomsten, waar de rode leiders aanspoorden tot verzet tegen het kapitaal.

Neen, bepaald rood was Han Wolmer nog wel niet, getuigden zijn kameraden op de fabriek, maar dat hij het zou worden, dat stond vast.

HEER EN KNECHT

Voor het eerste huisje van een rij arbeiderswoningen bleven de broers staan en Albert opende de deur.

Nu stonden ze in een tamelijk ruim, door een petroleumlampje flauw verlicht portaal.

Rechts was de deur van de benedenwoning, waar al meer dan dertig jaren Lourens Wulmer woonde.

Een ogenblik vertoefden ze in het portaal om hun zware fabrieksschoenen uit te trekken op de mat voor de deur.

Een zwak, vreemd geluid drong uit de woonkamer tot hun oren door en de beide broers keken elkander aan. In hun blik was onrust of liever schrik te lezen, want het geluid dat ze hoorden was steunen, zwaar, dof steunen.

Zacht deed een van hen de deur open en voorzichtig, als om de mogelijk sluimerende zieke niet te wekken, traden zij binnen.

Het was een flinke, ruime woonkamer; de helder brandende gaslamp wierp haar licht op eenvoudige maar nette, sterke meubelen, die door het lange gebruik wel afgesleten en kaal waren, doch, doordat ze er zindelijk en wèlverzorgd uitzagen, een sprekend getuigenis aflegden van de goede zorgen der huisvrouw en haar dochter.

Wanneer de jongens anders 's avonds thuiskwamen van de fabriek, zat moeder meestal rustig kousen te breien of te stoppen en Nolda's vrolijk lied klonk hen dikwijls reeds in het portaal tegen, terwijl ze altijd opgeruimd haar huiselijk werk verrichtte.

„Goeienavond, hoe is het met vader?“ klonk thans een krachtige stem. Moeder en dochter stonden naast elkander bij het

bed in de rechterhoek van de kamer. Toen de jongens hun vraag nog eens herhaalden, keerde de oude vrouw haar gerimpeld, goedig gelaat naar hen toe en schudde zwijgend maar droevig het grijze hoofd. Nolda echter begon te snikken en terwijl haar de tranen langs de frisse wangen vloeiden, liep ze de keuken in om voor de jongens een kop koffie in te schenken, zoals ze dat gewoon waren.

Zacht liepen beide jonge mannen, nadat ze haastig hun jassen hadden uitgetrokken, naar het bed en toen ze er voor stonden en het licht viel op het gelaat van de zieke, keken ze elkander weer aan, terwijl Albert mompelde: „Ach Han, het is erg met vader.”

Op het bed lag in zijn volle lengte uitgestrekt de reuzengestalte van Louw Wolmer.

Het frisse gelaat met het brede, diep gegroefde voorhoofd en de grijze, dichte baard, was van smart verwrongen en doodsbleek.

Zoëven had moeder, op voorschrift van de dokter, gummi-zakken met ijs op de borst van de zieke gelegd. Voor een ogenblik was toen het branden en gloeien daarbinnen wat minder geworden.

„Dat doet me goed, Griet,” had hij gezegd en zijn grote, harde knuist had haar gerimpelde hand gestreeld en zijn trouwe ogen hadden haar even aangezien. Al hadden zijn lippen geen woord gezegd, de vrouw van Louw Wolmer verstond die blik beter dan woorden het haar konden vertellen. „Griet, o Griet, je zult het zonder Louw moeten stellen,” had de zieke toen gezegd, en van dit ogenblik af verdween alle hoop op zijn behoud uit haar ziel; haar sterke man, op wie het kleine, wakkere vrouwtje gesteund had van haar twintigste jaar af, toen ze hem leerde kennen, ging sterven, dat stond vast; en de vrouw boog het hoofd. Toen haar jongens vroegen, hoe het vader ging, kon ze slechts droevig het hoofd schudden.

Zwijgend bleven Albert en Johan een ogenblik bij het bed staan. Het was alsof de vader het voelde, tenminste hij sloeg de ogen op en zag hen aan met zijn goedgeblijven blik en het bange steunen hield even op.

„Zo jongens, heb je al avond, dat is vroeg.”

Het is half acht vader, er werd om zeven uur afgebeeld.”

Even kreunde de zieke, toen vroeg hij: „Zeg Albert, wie is er aan mijn werk bezig?”

„O — Wenterman, de Amsterdammer, en Siepke-éénoog moet hem helpen . . . maar vader, tob nu toch niet over de fabriek, u bent er veel te ziek voor.”

De trek van smart op het gelaat van Wolmer werd al dieper en het kreunen werd zwaarder.

„Ik heb zo'n pijn, jongen,” zei hij, als om dat kreunen te verklaren, „zo'n erge pijn, het brandt van binnen alsof er in plaats van ijs gesmolten lood op mijn borst ligt.”

Even later stamelde hij: „Jongens, drink je koffie uit en ga je wassen, dan kunnen jullie wat . . . bij . . . mij blijven.”

Zwijgend gingen beiden het keukentje in om zich te reinigen van het vette fabrieksvuil.

Nauwelijks hadden ze zich wat opgeknapt en bevonden zich weer bij het bed van de zieke, of er werd op de binnendeur geklopt.

„Het zal de buurman van hiernaast zijn,” sprak Nolda en zo zacht mogelijk opende ze de deur. Een ogenblik was ze verlegen, toen een heer voor haar stond, maar ze herstelde zich spoedig en zei: „Gaat u binnen, mijnheer!”

De jongens gingen op zij en maakten onwillekeurig een beweging alsof ze de pet wilden afnemen, hoewel die pet bij hun jas in de keuken aan de kapstok hing. Het was de heer Schieler. Hij groette de beide jongemannen met een hoofdknik en wendde zich toen tot de oude vrouw, met de woorden: „Wel moeder, hoe is het met Wolmer?” Hij wachtte haar tamelijk verward antwoord niet af en stapte regelrecht op het bed toe.

De zieke was blijkbaar in een korte sluimering gevallen, tenminste zijn ogen waren gesloten, maar het doffe, smartelijke kreunen werd telkens heviger en de grote handen, die handen zo hard als ijzer, vol littekens, en waaraan bij de ene de linkerpink ontbrak, die handen openden en sloten zich, plukten aan de dekens en bleven geen ogenblik stil.

Zwijgend bleef de patroon even staan, vlak voor het bed.

De oude vrouw schoof een stoel naderbij, doch hij scheen het niet te merken.

Met beide handen op zijn stok geleund, de lange, magere gestalte door de last van bijna zeventig jaar gebogen, zo stond daar de rijke, machtige patroon en staarde door de glazen van zijn gouden bril zwijgend naar de door smart verwrongen trekken van de eens zo flinke werkman. Thans sloeg deze de ogen weer op en toen hij de patroon voor zijn bed zag staan, bedwong hij met geweld voor een ogenblik de duldeloze pijn, welke hem de borst als vaneenscheurde en hij kermde nu niet meer zo . . .

„Blijf maar stil liggen, Wolmer,” sprak de heer Schieler, „en als het spreken je moeilijk valt, moet je het niet doen. Ik kon het echter niet nalaten, je even op te zoeken. Veertig jaar lang heb ik je bijna elke werkdag op je plaats zien staan, in de fabriek, en je bent al die jaren een voorbeeld geweest van een trouw werkman.”

„Het doet me zo'n plezier, meneer — het doet me zo goed, dat . . . dat . . .”

„Stil Wolmer, stil maar, ik weet het tóch wel; een goede prater ben je nooit geweest en dat was bij ons niet nodig ook, maar nummer één van mijn werkvolk was je altijd.”

„Ik zal nooit meer naar de fabriek komen, meneer, nooit meer, dat . . . voel ik wel.”

Ja, de oude heer zag het wel, dat indien Lourens Wolmer thans weer zijn woning zou verlaten, het niet zou zijn om zijn plaats in de fabriek in te nemen.

Dieper boog hij het hoofd over de zieke werkman en met iets warms in de stem zei hij:

„Is er misschien nog iets, dat je me zoudt willen vragen, Wolmer? Doe het gerust, jij kent „Ouwe Schiel” en hij kent Louw Wolmer. Zeg het dus gerust.”

Het werd stil, doodstil in het ziekenvertrek en slechts het spinnen van de kat en het tikken van de klok was thans hoorbaar. Wolmer wilde wel wat zeggen, doch de woorden kwamen hem niet over de lippen. Wel dwaalde een blik uit zijn goedge ogen zoekend naar zijn vrouw, die wat achteraf was gaan staan.

Ach, Griet verstond zo goed die hulpvragende blik, waarmee Louw haar aanzag, doch wat moest zij thans zeggen?

De heer Schieler echter, scherp opmerker als hij was, verstond ook wat omging in het hart van Louw Wolmer.

„Ik weet wel wat je bedoelt, Wolmer, neen, je behoeft niet ongerust te zijn over je vrouw, ik zal haar steunen zolang ze leeft.”

„Het is goed door u bedoeld, meneer Schieler, maar wij beiden kunnen wel voor moeder werken . . .”

Het was Johan Wolmer, die deze woorden had gesproken. Verschrikt keken de oude man in het bed en moeder Griet naast haar stoel de jongste zoon aan, die het had durven wagen iets af te wijzen, dat de patroon voorstelde te doen.

De heer Schieler zag de jonge smid een ogenblik scherp in de ogen en zei toen bedaard:

„Het komt mij voor, dat het voor je moeder zekerder is, om niet van jou en je broer afhankelijk te zijn en daarom,” — bij deze woorden wendde de patroon zich weer tot de zieke, — „zal ik een sommetje voor haar vastzetten, waardoor ze, zo lang ze leeft, nooit tot last van haar kinderen behoeft te zijn. Jij begrijpt mijn bedoeling wel, niet waar Wolmer?”

Ja, de oude werkman begreep zijn patroon wel, maar wat hij dacht kon hij niet zeggen. De moede ogen onder de ruige wenkbrauwen werden vochtig en zijn grote, thans bevende

rechterhand, greep de hem toegestoken hand van de patroon. „Het is goed Wulmer, het goed hoor, daar kun je gerust je hoofd op neerleggen.

En nu ga ik weg en wellicht zien we elkaar niet weer, want jij bent hard ziek en ook voor mij is de avond gedaald. Wij hebben onze tijd gehad en in het tijdperk dat nu aanbreekt, horen wij niet meer thuis, jij niet en ook ik niet . . .”

Toen reikte de heer Schieler de oude vrouw de hand, met de woorden: „Moed houden, hoor moedertje, moed houden!” En Nolda op de schouder kloppende, sprak hij: „Maar lang bij moeder blijven, mijn kind, en worden zoals zij is, eenvoudig en trouw.” Na met een korte hoofdknik de beide jonge werklui gegroet te hebben, verliet de heer Schieler het huisje en vervolgde zijn weg naar zijn kleine buitenplaats in een ander stadsgedeelte.

DE OUDE EN DE NIEUWE GEEST

Het was alsof hij zwaarder op zijn stok leunde, nu hij weer door de winderige, stille straten stapte en de eentonige, lange huizenrijen voorbij liep, waarin uitsluitend kleine burgers woonden.

Het waren de best betaalde fabrieksarbeiders, ambachtslieden uit de bouwvakken en kleine neringdoenden, terwijl op de hoek van een van de straten een volkscafé was.

In het café zelf was het niet druk, maar de grote zaal daarboven begon langzamerhand vol te lopen met arbeiders. Bij troepjes van drie en vier zag de heer Schieler de mensen naar binnen gaan en op de trap naar boven was het een aanhoudend luidruchtig gestommel. Hij wist wel, wat daar te doen was en als het hem niet bekend was geweest, had hij het kunnen lezen op het tegen de onderste ruiten van het caféraam gehechte aanplakbiljet.

Straks zou daar een socialistische woordvoerder het volk hun rechten leren kennen, zou door hem worden aangetoond, wat er moest worden aangewend om die rechten te verkrijgen. De mannen, die daar naar binnen gingen waren allen, zonder uitzondering, werklieden. Van zijn werkvolk zouden er natuurlijk ook genoeg bij zijn.

Daar straks, toen de oude heer langs een slagerij kwam, zag hij de winkel vol staan met werkmansvrouwen en -dochters en toen hij langs de huizenrijen liep, zag hij overal de schoorstenen roken en helder licht branden.

Bezaten die mensen dan niet wat ze nodig hadden? Waarom volgden er dan zovelen de stem van die volksmenners, die hen slechts ontevreden maakten met hun lot. Wat wilden de mensen tegenwoordig toch?

Moeizaam stapte de heer Schieler voort; hij had de straten achter de rug, waar de werklieden woonden en wandelde thans op een brede, stille singel, waar achter een langs de rijweg lopende gracht de deftige herenhuizen en villa's oprezen tussen hoog geboomte en mooi aangelegde tuinen.

Voor een klein herenhuis, bijna geheel achter zware, oude kastanjabomen verborgen, bleef de heer Schieler staan. Het licht van een lantaarn viel juist op het sterke en toch sierlijke hek van gesmeed ijzer, dat de toegang tot de villa afsloot.

Zelf had de oude heer de tekening voor dit hek ontworpen en door Louw Wulmer was het vervaardigd.

Dertig jaar was het al wel geleden, dat de vaardige hand van de bekwame werkman de naam „Mathilda” in ijzeren letters geklonken had op die poort. Het was de naam van zijn overleden vrouw.

Terwijl de eigenaar van de villa het ijzeren hek openduwde, mompelde hij zacht voor zich heen:

„Alles vliegt toch voorbij als een schaduw; de sterke hand, die dat hek daar maakte, is morgen misschien reeds door de dood verstijfd. Straks, als ik ben heengegaan, zal ook villa Mathilda wel gauw verdwijnen, om plaats te maken voor een gebouw, waarin meer plaats is voor weelde en pracht!”

Het was reeds bijna negen uur, toen de heer Schieler in de huiselijke kring verscheen, teneinde, zoals hij gewoon was, nog op zijn gemak een sigaar te roken te midden der zijnen.

Twee kinderen had de heer Schieler, een zoon en een dochter. Beiden waren gehuwd.

Zijn zoon, de thans ongeveer drie-en-dertigjarige ingenieur Adolf, was gehuwd met een rijk Duits meisje.

Hij had in Duitsland zijn studie voltooid en was daarna verbonden geweest aan een grote industriële onderneming. In die tijd was hij gehuwd en eerst kort geleden was hij uit Duitsland teruggekeerd, om met en onder leiding van zijn vader de zaken van de zich steeds meer uitbreidende firma Schieler & Van

Trom te beheren.

Schielers dochter, Mathilde, was gehuwd met de zoon van zijn oude vriend en compagnon, wijlen de heer Van Trom. Het was de oude heer Schieler een stille vreugde, te weten dat ook na zijn dood de oude firmanaam zou blijven bestaan en wel in dezelfde lijn waarmee zij destijds in hun houten loods waren begonnen.

De jonge Leo van Trom had eigenlijk voor advocaat gestudeerd, maar toen hij een paar jaar geleden zijn studie met goed gevolg had voltooid, gaf hij toe aan het uitdrukkelijk verlangen van zijn reeds sukkelende vader, de oude Van Trom, en ook aan de wens van zijn toekomstige schoonvader, de heer Schieler, om zich evenals Adolf te wijden aan de belangen der firma Schieler & Van Trom.

Adolf bewoonde een mooi herenhuis in een der deftige wijken van de stad, maar de oude heer Schieler had zijn dochter bij haar huwelijk niet willen missen, en nu woonden de jonggehuwden bij hem op villa Mathilda.

„Maar vader,” zei de jonge vrouw met iets verwijtends in haar stem, „wat bent u vanavond toch weer laat, we hadden juist gedacht dat u toch eindelijk het besluit scheen te hebben genomen, niet zó laat de fabriek meer te verlaten, omdat u de gehele week al vóór zeven uur thuis was. Maar nu, op vrijdagavond, komt u weer zo laat!”

„Ik had er vanavond een bijzondere reden voor, Mathilde; ik ben namelijk een bezoek gaan brengen aan het ziekbed van een van mijn beste werklieden, een ziekbed dat welhaast een sterfbed zal zijn.

Adolf fronste even het voorhoofd. Uiterlijk had hij veel weg van zijn vader, doch daarmee hield ook alle overeenkomst op. Bijna nooit vertoonde hij zich in de werkplaatsen en geen werkmans zou het in het hoofd krijgen, hem te durven aanspreken over zijn fabrieksaangelegenheden.

„Me dunkt, vader,” merkte hij terloops op, „me dunkt dat

zulk een bezoek toch eigenlijk wel achterwege had kunnen blijven. Op een fabriek, waar vele honderden werklieden zijn, kan men toch waarlijk van een patroon niet verlangen, dat hij het zieke werkvolk gaat opzoeken, tenminste . . . ”

„Dat verlangen de mensen ook niet van mij, Dolf,” sprak de oude heer op zijn korte, bondige toon, „doch dat verlangde ik zelf, en ik wenste wel, dat je met me was meegegaan, dan had je iets kunnen opmerken, waar je in je eigen kring niet zo gemakkelijk de gelegenheid voor krijgt.”

Adolf trok hooghartig de wenkbrouwen op. „Dank u, papa, ik houd nu eenmaal niet van zulke bezoeken; mijns inziens heeft een werkman zijn werk te doen, de patroon betaalt hem, al naar gelang wat hij presteert, en daarmee houdt alle verdere verplichting op . . . ”

„Daarin zou je volkomen gelijk hebben, Adolf,” antwoordde de oude heer, „als het werktuigen waren, die men koopt en die goed lopen, zolang men ze goed smeert! Het is echter een uiterst domme vergissing, de werkman op gelijke lijn te stellen met zijn aambeeld of zijn draaibank. En zulk een vergissing zou je misschien niet gemaakt hebben, als je vanavond met me mee was gegaan naar het ziekbed van die trouwe, eenvoudige werkman, die al voor ons werkte en zwoegde, toen jij nog niet geboren was, en wiens reuzenkracht gebroken werd in mijn dienst.”

De stem van de oude heer verhief zich bij het uitspreken van de laatste woorden en Mathilde legde hem bedarend de hand op de schouder.

„Niet boos worden, vadertje. Adolf denkt over die dingen anders dan u en hij kent immers uw oude getrouwe mensen niet . . . ”

„Neen,” bromde de oude heer, „de ouderen kent hij niet, doch ik vrees dat hij de jongeren wèl zal leren kennen!” En zich opeens tot zijn schoonzoon wendende, vroeg hij deze op de man af:

„En jij Leo, denk je ook dat alles hiermede is afgehandeld

als men zegt: die man werkt en ik betaal?"

Leo van Trom was een slanke, knappe jongeman met innemende schrandere gelaatstrekken, doch over zijn gehele uiterlijk, zowel als in de blik van zijn ogen lag iets vermoeids en om zijn mond speelde dikwijls een eigenaardige, spottende glimlach.

Als enige zoon van een rijke vader had hij het leven genoten met volle teugen. Zijn studentenjaren waren voorbijgegaan als in een roes van vreugde, doch dank zij zijn buitengewone geestesgaven was toch zijn studie met goede uitslag bekroond geworden, maar toen ook achtte zijn vader het meer dan tijd voor hem, om zich te gaan wijden aan ernstige arbeid. En de jongeman had die arbeid aanvaard als iets onafwendbaars, maar zonder lust. Toen de oude heer Schieler hem zo op de man af vroeg, hoe hij dacht over het zeker niet onbelangrijke vraagstuk, hoe de patroon tegenover zijn werkvolk moet staan en omgekeerd, streek heer Leo even over zijn donkere knevel en wachtte een poosje met zijn antwoord.

„Nu vader," zei hij eindelijk, „dat is een vraag, die ogenschijnlijk zeer eenvoudig klinkt, doch waarover reeds zo machtig veel is geschreven en gesproken, doch waarover in de toekomst zeer waarschijnlijk nog veel meer zal worden geredeneerd, geschreven en gedebatteerd, om ten slotte door beide betrokken partijen toch verschillend te worden uitgelegd."

De oude heer begon te lachen. Dat was weer zo'n echt advocaten-antwoord; je vraagt iets op de man af en men dringt je met een enkele volzin op dat algemeen sociaal terrein, waarvan het noemen alleen al bijna onpasselijk maakt.

„Nee Leo, zo kom je niet van mij af en jij ook niet Adolf; geloof me, er komt een tijd, waarin je zult worden genoodzaakt, deze vraagstukken onder de ogen te zien of je er zin in hebt of niet. Doch," ging de oude heer ernstig voort, „laat ik je eerst vertellen, waar ik vanavond geweest ben en wat ik daar opmerkte, dan kun je tenminste begrijpen, waarom ik daar

straks tot Adolf zei, dat hij daar in dat werkmansgezin wat had kunnen leren, waar hij in onze kring nooit zal achterkomen." Het lag Adolf op de lippen om te zeggen, dat hij dit ook niet begeerde, maar hij wilde de oude heer niet vertoornen, daarom zweeg hij maar.

„Je weet, dat ik altijd de gewoonte gehad heb, minstens eens per dag de ronde te doen door onze werkplaatsen en dat doe ik gaarne.

„Eensdeels, omdat ik gaarne met eigen ogen zie, wat er gebeurt, doch ook, en daarom wel het meest, omdat ik de moeilijkheden ken, die de handenarbeid meebrengt en omdat ik gaarne zie, hoe ervaren werklui en kundige bazen die moeilijkheden weten op te lossen — dat is voor mij belangrijk genoeg om eens rond te lopen onder het werkvolk.

Het jonge volk ken ik zo niet meer, maar de ouden wel en juist een der oudsten mankeerde een paar keer op zijn plaats. Toen ik naar hem informeerde, bleek het dat hij thuis ernstig ziek lag ten gevolge van een ongeluk, dat hem in de fabriek was overkomen. Na het sluiten van de fabriek ben ik naar zijn woning gegaan.

Reeds toen ik in het portaal stond, hoorde ik de arme kerel steunen en kermen en toen ik binnenkwam stonden zijn oude vrouw, een jonge, knappe dochter en twee volwassen zoons, werklui van onze fabriek, bij het bed van hun vader.

Het deed me tot in de ziel pijn, toen ik die trouwe kerel daar zo zag liggen met zijn van pijn vertrokken gelaat.

Een zwaar kamrad was omgevallen en had hem de borst gewond, doch dat was al een tijd geleden. De man was, in weerwil daarvan, toch maar blijven doorwerken, totdat het te laat was en inwendige ontsteking van het borstvlies hem het leven zal kosten. Zodra hij mij herkende, bedwong hij zijn duldeloze smart en kermde niet meer, doch ik zag wel dat het hem bovenmenselijke inspanning kostte, daarom ben ik maar zeer kort bij hem gebleven.

Maar voor ik wegging vroeg ik hem, waarmee ik hem kon helpen en of ik iets voor hem kon doen dat hem, als hij sterven moest, de laatste ogenblikken misschien kon verlichten.

Hij had wel wat in de gedachten, maar hij durfde het niet zeggen, de arme kerel, doch hij zag zijn vrouw aan met zulk een droeve, vragende blik, dat ik begreep wat er omging in zijn hart. Ik heb hem toen beloofd dat ik zijn vrouw zou steunen haar leven lang, als hij er straks niet meer is en die belofte zal hem het sterven verlichten.

Maar weet je wat een der zoons toen tot me zei?"

„Nee, natuurlijk weet ik dat niet, maar het spreekt vanzelf, dat hij toch waarlijk niet anders dan dankbaar kon zijn, hoogst dankbaar voor uw edelmoedig aanbod,” viel Adolf hem in de rede.

„Hij was ook dankbaar, tenminste hij noemde het een mooi aanbod,” ging de heer Schieler voort, „maar hij wees het niettemin beslist van de hand met de woorden: „Wij beiden kunnen wel voor moeder werken . . .”

„Zo'n onbeschofte, domme kerel,” stooft Adolf nu toornig op. „Ziet u nu, dat het maar het verstandigst is, zich zo min mogelijk met die mensen in te laten? Geloofst u me, de tijd is voorbij, waarin een werkman er niet het minste bezwaar in zag, zijn patroon aan te spreken als hij ergens geen raad meer mee wist. En dat is maar goed ook, u hebt nu zelf weer ondervonden dat van de arbeiders niet veel anders is te verwachten dan ondank.”

„Zeker, het is ook veel gemakkelijker voor een patroon, zich door een hooghartige, trotse houding voor zijn volk ongenaakbaar te maken, dan om ook eens te luisteren naar wat een werkman drukt of bezwaart,” antwoordde de oude heer enigszins ontstemd. „En jij, Leo,” vervolgde hij, „acht jij het ook onbeschoft en brutaal van die jongeman om mijn ondersteuning voor zijn moeder af te wijzen? Doch geef nu alsjeblieft geen antwoord, dat zich in algemeenheden verliest.”

„Neen, neen,” lachte de jonge Van Trom, „dat zal ik niet doen, doch mijn opvatting is tweeërlei . . . ”

„Daar heb je het al,” viel zijn jonge vrouw hem in de rede, „nu is je opvatting weer tweeërlei. Zeg dan toch rondweg je mening, Leo; vind je de weigering van die jongen ongepast of niet?”

„Ik moet herhalen, Mathilde, wat ik gezegd heb.” En zich daarop tot de oude heer wendend, ging hij voort:

„Indien de weigering van die jonge werkman voortkwam uit de overweging: wij zijn als zoons van een moeder, die we eren en liefhebben, in de eerste plaats verplicht en ook in staat, om de zorg voor haar op ons te nemen, en die kinderplicht kunnen en willen we ons niet uit de handen laten nemen, doch we zijn dankbaar voor het edelmoedig aanbod van onze patroon, zie, dan zou ik zeggen: dat motief kan ik mooi vinden, al is het niet bepaald praktisch te noemen. Het kan echter ook zijn, dat er geheel iets anders in hem omging en wel dit: Mijn vader heeft bijna al de jaren van zijn leven doorgebracht in dienst van de patroon. Voor hem zelf kon er nooit tijd overschieten en met al zijn ploeteren is hij nog niet zoveel vooruitgekomen, dat moeder na zijn dood een stukje brood heeft om zonder ondersteuning haar laatste levensjaren door te brengen. En nu het sterke lichaam van vader gebroken is bij zijn arbeid, zie, nu komt de patroon en zegt: sterf maar gerust, ik zal je vrouw wel wat ondersteunen. In de bitterheid van zijn gemoed wijst die jonge kerel de ondersteuning van de hand, want wat hij als een recht zou willen eisen, wenst hij niet als een aalmoes te ontvangen. Dat is weer een ander motief, en dat zou, tenminste van ons standpunt uit gezien, niet zo mooi te noemen zijn, doch mag ik u vragen, wat u die jonge arbeider ten antwoord hebt gegeven?”

„Ik moet zeggen, Leo, dat je een heldere kijk op die dingen hebt en dat verwondert me wel enigszins als ik bedenk, dat je je evenmin met het volk inlaat als Adolf. De laatste veronder-

stelling, welke je opperde, zal wel de juiste zijn, tenminste in die geest vatte ik de weigering van de jongen tot ondersteuning van zijn moeder op.”

„U hebt die jongeman toch zeker te verstaan gegeven, dat de firma Schieler & Van Trom geen levensverzekeringsmaatschappij of filantropische inrichting is, en dat àlle verplichting tot het uitbetalen van het weekloon voor de firma ophoudt, zodra . . .”

„Nee, dat heb ik niet gedaan, Adolf, want die mensen hadden mij niets gevraagd. Maar ik heb de jonge Wulmer gezegd, dat ik het voor zijn moeder veiliger vond, als ze niet van haar kinderen afhankelijk behoefde te zijn; en toen ik de jongen de rug toekeerde om afscheid te nemen van de oude Wulmer, las ik zóveel dankbaarheid in diens oog, dat mij het hart week werd.”

„Dus in weerwil van de weigering tot steun door die jonge werkman, wilt u die lieden tòch steunen?” merkte Adolf kortsellig op. „Ik geloof stellig dat zodra dit op de fabriek onder het volk bekend wordt, die lui daardoor nog veeleisender en aanmatigender zullen worden dan ze reeds zijn.”

„Maar denk je dan, Adolf,” merkte zijn zwager op, „dat de werklieden tòch niet langzamerhand zullen gaan eisen, waarop ze menen recht te hebben?”

„Zeker zullen ze dat, maar het staat dan toch zeker aan òns om te zorgen, dat die eisen overeenkomen met datgene wat wij hun gelieven toe te staan. En daarom,” ging hij voort, „vind ik het niet goed, hoewel het een oude gewoonte is, zich zo onder het volk te begeven; de lui verliezen dadelijk de afstand uit het oog, die hen van de patroon scheidt.”

„Wees maar niet bang,” sprak de oude heer bitter, „dat de afstand tussen werkman en patroon zal vervallen. Het zou wel eens kunnen, dat die afstand zó groot wordt dat werkgever en werknemer inplaats van naast elkander tegenover elkander komen te staan.

Zie,” ging de heer Schieler driftig voort, „Leo’s vader en ik

hebben de firma opgewerkt tot wat ze nu is. Ik durf zeggen, dat we met en naast ons volk hebben gewerkt en gezwoegd, vroeg en laat, terwijl ik kan getuigen dat we naast veel onwil en losbandigheid, bij een zeker deel van het volk, vooral in het begin, ook veel mannen hebben aangetroffen, die onze belangen behartigden alsof ze de hunne waren.

Jullie opvatting is, dat die lui toch niet anders kunnen doen dan het werk dat hun wordt opgedragen klaarmaken, terwijl de baas moet uitkijken dat ze hun tijd niet verluieren en het werk niet verknoeien. Doen ze hun werk goed, dan is het in orde, en doen ze dat niet, wel dan gaan ze de laan uit, is het zo niet?"

„Zo ongeveer wel,” was het antwoord.

„Ja, dat wist ik wel, maar als je de praktijk, of beter gezegd de ziel van de arbeid kende, zoals ik die heb leren kennen, omdat ik die arbeid heb liefgehad, dan zou je weten dat de werkman, wie de belangen van zijn meester ter harte gaan, en de man, wie de belangen op zijn zachtst genomen onverschillig zijn, machtig veel met elkaar verschillen. Laat ik jullie dit met een voorbeeld duidelijk maken. Neem bijv. de smid. Hij is aan een zwaar stuk werk bezig, dat hij dikwijls gloeiend zal moeten maken, wat uit de aard der zaak nogal veel steenkolen kosten zal.

Is die smid nu iemand, die zich van de belangen van zijn patroon niets aantrekt, wel, dan stookt hij maar raak en al maakt hij een grote zwaai met zijn arm, de hamerslagen komen niet aan. Toch kan geen enkele baas een aanmerking op hem maken, want hij werkt en daarmee uit.

De ander daarentegen zal van alle voordelen, die zijn ervaring hem aan de hand heeft gedaan, profiteren, om zijn werk te bespoedigen.

Hij zal nauwkeurig acht geven op zijn vuur, omdat hij het zonde vindt, meer kolen te verstoken dan strikt nodig is. Hij zal zich haasten om voor de schafttijd of voor het luiden van de avondbel zijn ijzer uit het vuur en onder de hamer te hebben,

anders wordt het maar weer nutteloos koud. Hij zal . . . , maar waarom zou ik nog meer opsommen, wat voor de smid geldt, is van evenveel kracht voor de draaiers, de boorders, de schavers, de bankwerkers, de monteurs, de koperslagers, de timmerlieden, kortom voor al het volk, dat wij in onze werkplaatsen hebben. Slechts dit wil ik er nog aan toevoegen, namelijk dat er onder menige blauwe kiel een trouw, eerlijk hart klopt, dat slechts dan tevreden over zichzelf is, en slechts dan opgeruimd 's avonds huiswaarts keert, als het weet het loon in de volle zin van het woord verdiend te hebben.

Zulke mannen blijft het precies hetzelfde of de baas bij hen staat of dat hij buiten de werkplaats is; zij werken en doen hun plicht. En doorgaans is de baas voor hen meer een goed kameraad dan een hinderlijke op-de-vingers-kijker.

Zo ongeveer zit de zaak in elkander, en met het laatstgenoemde soort van werklieden hebben mijn compagnon en ik de fabriek opgewerkt tot wat ze nu is, en ze vormen nòg de kern van de grote massa. Maar jullie, toekomstige jonge patroons je kent ze niet meer en ik vrees, dat ze van je zullen vervreemden en zich oplossen in de massa. En dat zou je wel eens kunnen berouwen, want al voel je je hoog verheven boven die massa, zij hebben jullie, maar jullie hebt ook hèn nodig. Het kan zijn dat ik het mis heb, maar er komt een geest onder het volk, die hier nooit geweest is. Vandaag of morgen kom je met die veranderde volksgeest in botsing, wat voor beide partijen onaangename gevolgen moet hebben."

De heer Schieler had met vuur gesproken, doch zweeg nu stil. Maar buiten op straat klonken heldere, krachtige stemmen; ze zongen een lied op de wijze van de Marseillaise en de woorden drongen tot in het vertrek door:

Komt allen broeders saam verenigd,
En sluit u moedig bij ons aan,
Dan is het onrecht ras geleden,
Dan hoort ge 't uur der vrijheid slaan.
Sluit u aan! Sluit u aan! Sluit u aan!

NIEUWE HEREN, NIEUWE WETTEN

Enige jaren waren voorbijgegaan en hadden veel, zeer veel veranderingen gebracht op allerlei terrein van het maatschappelijk leven.

Lourens Wolmer was twee dagen na het bezoek van zijn oude patroon gestorven, op een stille zondagavond. Op woensdagmorgen droegen kameraden, die allen meer dan dertig jaar met hem hadden samengewerkt, zijn stoffelijk overschot naar de dodenakker, waar hun vriendenhanden de grote kist in de sombere kuil lieten zakken.

Albert, de oudste zoon van de overledene, had met een enkel woord bedankt voor de laatste eer zijn vader bewezen en niet lang daarna stonden de mannen weer in het gedreun en geraas van de fabriek. Dat was op het laatst van de herfst geweest en nog nauwelijks was de meimaand in het land of ook het lichaam van de oude heer Schieler werd aan de schoot der aarde toevertrouwd.

Een zeer korte ongesteldheid maakte een einde aan zijn leven. Kort voor zijn dood bepaalde hij nog dat op de dag van zijn begrafenis het werkvolk van de fabriek een vrije dag moest hebben; ze konden dan „ouwe Schiel” vergezellen op zijn laatste tocht, indien ze dat wilden.

En ze waren gekomen, netjes aangekleed alsof het zaterdagavond was. In een dichte drom hadden ze een cirkel gevormd om de talrijke heren, die het dichtst bij de grafkuil stonden en zwijgend hadden ze geluisterd naar de waarderende woorden, die werden gesproken bij de geopende groeve.

Toen alles was afgelopen waren ze in groepjes huiswaarts gekeerd en onderweg werd druk gesproken over de patroon, wiens uitvaart ze hadden bijgewoond.

Zoals altijd in dergelijke gevallen, waren de meningen nogal verdeeld, doch bij verreweg de meesten stond het vast dat er met de oude heer Schieler een goede patroon was heengegaan, één van de soort zoals er niet zo heel veel meer waren.

Villa Mathilda bestond nu niet meer, tenminste het oude villatje van de heer Schieler was verdwenen en inplaats daarvan was een veel groter en meer nieuwerwets gebouw gekomen. Ook de zware kastanjbomen, die in de zomer hun donkere schaduwen wierpen op het grasveld voor het huis, waren omgehakt; ze stonden in de weg. Zelfs het mooie ijzeren hek, waarop de oude heer zo trots was, dat hij zelf had getekend en dat door Louw Wolmer was gesmeed, was verdwenen en had plaats moeten maken voor een veel breder hek met hardstenen kolommen, waarop in vergulde letters stond gebeiteld: Villa Bertha. De villa werd thans bewoond door de heer Adolf Schieler, terwijl de heer Van Trom een kleinere buitenplaats had gekocht, even buiten de stad. Dáárvoor kon men het ijzeren hek terugvinden en toevallig groeiden daar ook kastanjbomen op een grasveld, zodat de nieuwe villa Mathilda wel enigszins op de oude geleek, temeer omdat ook de bejaarde huishoudster van de oude heer Schieler en zelfs de twee dienstboden met mevrouw Van Trom waren meegegaan naar de nieuwe villa.

Ook in de fabriek waren allerlei veranderingen aangebracht, zowel in de werkplaatsen als op de kantoren. Die veranderingen vond de heer Schieler beslist noodzakelijk, omdat het naar zijn mening op de oude dreun niet langer kon voortgaan.

Als vroeger bijvoorbeeld een constructiewerker een partij klinknagels van bepaalde lengte en dikte nodig had, ging hij naar het magazijn en haalde er zoveel als hij er dacht te gebruiken. Hield hij er over, dan liet hij ze een jongen terugbrengen en kwam hij tekort, dan haalde hij bij. Indien de arbeider nu klinknagels nodig had, moest hij eerst naar zijn baas, want die moest een bon voor hem schrijven; zonder bon kon hij in het magazijn niet een enkele nagel krijgen.

Dus ging de man naar zijn baas toe om een bon, doch zijn baas was aan het andere einde van de grote werf met iemand in gesprek. De man van de klinknagels bleef inmiddels geduldig wachten totdat de baas uitgepraat was of diens oog op hem viel. Als dan de bon geschreven was, tippelde de werkmans kalmpjes naar het verderop gelegen magazijn, waar bij zijn aankomst de magazijnmeester met zijn helpers handenvol werk had om een groepje werkvolk weg te helpen, die vèrweg op karwei moesten en die, als ze niet op tijd geholpen werden, de trein zouden missen.

De werkmans met zijn bon voor driehonderd klinknagels wachtte weer geduldig en kreeg ten slotte ook zijn beurt.

Aan de invoering van het bonnestelsel was heel wat heen en weer gepraat vooraf gegaan.

Ten slotte had Leo opgemerkt: „Wil ik je eens openhartig mijn mening zeggen, Adolf? Maar ik waarschuw je van te voren, dat je niet boos moet worden.”

„Ga gerust je gang, Leo, zeg het maar, waarom zou ik boos worden?”

„Nu dan, voor papa was het bonnestelsel een dwaasheid, een nutteloos tijd en geld vermorsen, doch voor ons is het een ander geval. Het is waar, wat de oude heer gezegd heeft: wij kennen zijn volk en wij kennen zijn oude Jakob Schaffel niet, en we zullen ze nooit leren kennen ook, Adolf, eenvoudig omdat ik er te lui en jij er te trots voor bent. En daarom zal er wel niet veel anders opzitten dan maar overgaan tot invoering van het bonnestelsel, al aanvaardden we het dan ook als een noodzakelijk kwaad.”

Nog veel meer nieuwigheden waren door de jonge heer Schieler ingevoerd, die doorgaans meer last dan voordeel opleverden en door het werkvolk werden aanvaard met een schouderophalend: Nieuwe heren, nieuwe wetten; of ook wel met een: de rooie ingenieur meent het beter te weten dan „ouwe Schiel”, maar hij kan in diens schaduw niet staan . . .

UITEENLOPENDE GEDACHTEN

Het was een mooie zondagmorgen. Door de heldere, zonnige zomerlucht beierden en dreunden de klokketonen, die de mensen ter kerke riepen.

Ook in de woonkamer van de familie Wolmer drongen de zonnestralen naar binnen en ook daar hoorde men de uitnodigende klokketonen. Nolda en haar beide broers stonden dan ook gereed om aan die uitnodiging gehoor te geven.

Ze waren dat gewoon van jongsaf; vader had hen altijd meegenomen naar de prediking des Woords. Al kostte het Louw Wolmer wel eens moeite, de jongens, vooral toen ze groter werden, mee te krijgen naar de kerk, op dat punt hield hij de lijn strak.

Met Albert had hij over het algemeen niet veel moeite gehad, die was volgzzaam van karakter, maar vooral ook ging zijn hart reeds op jeugdige leeftijd naar de geestelijke dingen uit; hij had lust om God te dienen en in Zijn wegen te wandelen.

Johan daarentegen was nogal eens halsstarrig geweest en hij was er met de jaren niet op verbeterd.

Toch luisterde Johan wel naar de woorden, die de prediker sprak en op de catechisatie was hij een der schrandersten als het op Bijbelkennis aankwam, maar er was altijd twijfel in zijn hart. En op de fabriek was hij ongelukkigerwijs tussen een paar oudere kameraden terecht gekomen, die een verderfelijke invloed op zijn licht ontvlambaar en opbruisend gemoed hadden uitgeoefend.

Na vaders dood was hij niet veel meer naar de kerk geweest. Als zijn broer Albert 's zondagmorgens aan hem vroeg: „Ga je mee naar de kerk, Han?” dan liep hij wel steeds tegelijk met zijn broer de deur uit, doch naar de kerk ging hij niet.

De laatste paar maanden echter was hij bij de morgendienst aanwezig, doch Albert wist wel dat het niet de prediking was, die hem aantrok. Neen, zijn kerkgaan had een andere oorzaak. „Kom Han, ga je nu mee, het wordt tijd,” vroeg Albert en meteen zette hij de grijze hoed op het donkere haar. „We gaan weg, moeder,” riep hij en daarop stapten de jongens de deur uit. Nolda was al weg, ze wenste niet te wachten op de treuzelende Han. Zo liepen ze dan samen in de zonnige, vrolijke en toch ook weer stemmige drukte van de mooie zondagmorgen.

„Heb jij er wel veel zin in, Han, om naar de kerk te gaan?” vroeg Albert opeens, want hij kende zijn broer op een prik. „Of heeft de wijsheid van Leen Utink je in de afgelopen week weer trachten te overtuigen dat er voor het proletariaat eigenlijk maar één levensdoel bestaat, namelijk strijd te voeren tegen de heerschappij van het kapitaal en dat er niets zo verlammend werkt op die strijd als het volgens zijn idee dwaas en nutteloos kerkbezoek?”

„Jij hebt ook altijd wat aan te merken op Leen Utink of Barend Hilke,” zei Johan korzelig, „kan ik het helpen dat ik op de fabriek met mijn aambeeld tussen hen in sta! Trouwens, ik heb vanmorgen noch over Leen, noch over Barend Hilke gedacht, maar weet je waarover ik wèl dacht, Albert?”

Deze schudde het hoofd en keek zijn broer aan.

„Nu, het stuit mij eigenlijk tegen de borst, elke zondag in de kerk te zitten, terwijl de prediking mij geheel koud laat. Jij weet wel dat ik er niet zou komen, als de dochter van Jacob Schaffel er niet heenging. Zou het daarom niet beter zijn als ik er maar uitbleef? Aan veinzerij en schijnheiligheid heb ik het land . . .” Het antwoord op die naar Alberts mening nogal netelige vraag, bleef hem bespaard.

Uit een zijstraat kwam juist een bejaard man met een ongeveer twintigjarig meisje naast zich. Toen de jonge smid een blik opving uit de mooie blauwe ogen van het meisje, dacht hij er al niet meer over, buiten de kerk te blijven; waar Truida Schaffel

was, wilde Johan Wolmer ook zijn.

In het voorjaar waren ze met elkander in kennis geraakt, toen het eerste jonge, tere lentegroen zich aan de bomen begon te ontwikkelen.

Johan Wolmer vond dat er in de hele stad geen aardiger schepseltje rondliep dan Truida Schaffel.

En zij? Wel, ze had aanvankelijk wel wat bedeesd opgezien tegen die grote, sterke jongen; en dan, hij had zoiets donkers en stroefs in zijn uiterlijk. Maar dat stroeve verdween en dat donkere werd licht als hij met haar sprak. Het werd de oude, maar altijd weer jonge geschiedenis: de liefde nestelde zich vast in twee jonge harten . . .

Een talrijke schare vulde langzamerhand het ruime kerkgebouw. Door de grote boogramen met de kleine, in lood gevatte ruitjes viel het milde zonlicht met heldere stralen naar binnen. Toen het gezang, begeleid door het machtige geluid van het orgel, opsteeg naar boven, voelde ook Johan Wolmer iets van de vrede, die neerdaalt in de ziel van ieder menskind, dat na een week van harde arbeid midden in een wereld, waarin de hartstochten woelen en een maalstroom van tegenstrijdigheden de zinnen verwart, stil neerzit en luistert naar andere klanken, dan die buiten worden gehoord.

De prediker sprak deze morgen over de rijke man en de arme Lazarus. Johan Wolmer luisterde met aandacht, hoe hij deze twee mensen, die beiden hun leven hier op aarde onder zo verschillende omstandigheden hadden uitgeleefd, tegenover elkander stelde in het licht der eeuwigheid.

Het trof de smid, toen met welsprekendheid de nietigheid en het schijngeluk van de wereldse rijkdom hem zo duidelijk voor ogen werd gesteld.

Met helle kleuren schilderde de spreker de rijkdom buiten God, die hier op de wereld zijn bezitter geen vrede schenken kan, die hem in zijn stervensuur niet kan vertroosten, of de bange doodsstrijd niet vermag te verlichten.

Het leven van de rijke man was voorbijgegaan in weelde en wereldse vreugde, maar vóór hem uit wenkte altijd die nimmer eindigende eeuwigheid, het donkere graf, het einde van alle aardse glorie.

Dan stond de prediker stil bij dat andere leven, waaraan alle glans ontbrak, een leven vol ellende, vol ontbering, vol smart. Maar in de verte aan de horizon zag de bedelaar licht gloren en dat licht wenkte hem, en die glans maakte, dat hij zijn levensellende dragen kon, dragen tot aan het einde toe, een einde, dat hij met vreugd zag naderen, want de donkere vallei des doods was voor hem geen verschrikking, omdat het licht, dat hij zag gloren aan de kim, scheen van de overzijde des grafs; dat licht was eeuwigheidslicht . . .

In het hart van Johan Wolmer rees de vraag: waartoe toch dat woelen en wroeten, dat strijden en twisten, die haat en vijandschap onderling moest zijn. Het was toch eigenlijk de moeite niet waard; de tijd vliegt voort en we beleven ten slotte toch maar een beperkte tijd hier op de wereld, gevolgd door de eeuwigheid . . . En met die eeuwigheid eeuwig wel of eeuwig wee.

Twee gedachten streden in het hart van Johan, maar hij was het zichzelf niet bewust.

Eenzijds was het de wenselijkheid of liever de noodzakelijkheid, te leven voor de eeuwigheid. Anderzijds de twijfelzucht. Zou dit alles waarheid zijn, of was het een tasten in het duister?

Aan het slot van zijn toespraak liet de prediker helder en klaar het licht vallen op het ongeloof der wereld.

„Zo zullen zij ook, al ware het dat er iemand uit de doden opstond, zich niet laten gezeggen . . .”

Dit alles kon echter de twijfel in het hart van Johan Wolmer niet tot zwijgen brengen en toen het amen weerklonk en de nazang was gezongen, zocht het oog van de smid onder de van hun plaatsen opstaande mensen naar de blonde Truida en al het andere was vergeten.

Zou de oude Schaffel op zijn dochter wachten? dacht Johan. Het toeval was hem ditmaal gunstig. Even buiten de kerk sprak een man de vader van Truida aan en druk redenerend vervolgden die twee hun weg naar huis.

De man, die Schaffel vergezelde, behoorde ook tot de mensen, die al meer dan een kwart eeuw bij de firma Schieler & Van Trom hun brood hadden verdiend.

„Een mooie preek, Schaffel, vond je ook niet?” zei Molders tot de oude man. Deze knikte ernstig met het hoofd en antwoordde: „Ja zeker, Sander, dat was het ook en ik wilde maar één ding, dat die daar ook eens gingen luisteren, waar wij thans vandaan komen.”

Met die daar bedoelde Schaffel een optocht van meest jonge mannen, die vier aan vier, met een omhuld vaandel in hun midden, uit een zijstraat kwamen. Het duurde enige minuten eer de socialisten waren voorbijgetrokken. Schaffel keek hen met donkere blik na.

„Ik heb een hekel aan dat volk, Molders, bromde de magazijnmeester, ze zijn een pest voor de maatschappij, met hun: sluit aan, sluit aan! . . .

En,” ging hij driftig voort, „niet alleen aan die rooie bende, maar aan allen, die min of meer hetzelfde bedoelen, al is het dan ook onder allerlei mooie namen, zoals Christelijke Vakvereniging en Rooms-Katholieke Vakbond of Organisatie of hoe ze ook heten. Het komt tòch alles op hetzelfde neer!”

„Dat moet je niet zeggen, Schaffel, je mag niet alles over één kam scheren. Al ben ik zelf evenmin als jij lid van een organisatie, ik *mag* en *wil* het niet ontkennen, dat daardoor goede dingen zijn tot stand gebracht.”

„Neem me niet kwalijk, Sander, dat ik wat kortaf ben, maar ik walg van al die nieuwigheid, zowel op de fabriek als daarbuiten, omdat ik er het nut niet van inzie . . .”

„Laat ik je dan maar eens een enkel ding in het geheugen brengen, om je te doen zien, dat die zogenaamde nieuwigheden

toch heel wat goeds hebben tot stand gebracht.

Als er vroeger, toen wij nog jonge kerels waren, van een goede twintig jaar oud, haastwerk was, véél haastwerk, hoe kwam dat dan op tijd in orde? Nacht en dag werd er soms door het werkvolk gebeuld en voor de aan de nachtrust onttrokken uren werd geen cent meer betaald dan voor de gewone dagtijd. Dat gebeurt nu niet meer, Jakob. En dan, al behoefden wij dat bij ons gelukkig niet te doen, dank zij „ouwe Schiel”, hoe dikwijls viel het niet voor in andere, ja, in vele fabrieken en werkplaatsen, dat er werklieden gedwongen werden, soms tegen hun geweten in, op zondag te werken?

Dat alles weet je net zo goed als ik, Jakob en je kunt ook weten dat de verbeteringen, die zo langzamerhand het werkmansleven hebben verlicht en verhelderd, voor een groot deel te danken zijn aan het verenigd optreden der organisaties.”

„Je moet je maar gauw laten inschrijven als lid van de een of andere bond, Sander!” antwoordde Jakob Schaffel, „je schijnt je beter aan de nieuwe tijd te kunnen aanpassen dan ik . . .”

„Neen, dat kan ik juist niet, want als ik ergens lid van ben zou ik ook de vergaderingen moeten bijwonen, en in die dingen toch een weinig moeten meelevén. Daartoe nu heb ik niet de minste lust en daarvoor bezit ik ook geen aanleg. Maar al deug ik nu in geen enkel opzicht voor het verenigingsleven en al wil ik persoonlijk vrij blijven, daarom behoef ik toch niet blind te zijn voor het goede, dat door de organisatiemannen werd bereikt?”

Hier scheidden zich de wegen der beide mannen, maar voordat Schaffel rechts afsloeg, voegde hij Molders nog toe:

„God schiep arm en rijk, heer en knecht; de heer om gediend te worden, de knecht om te dienen, dat is nu eenmaal zo. De bonden echter stellen zich niet onder de patroon, doch tegenover hem, en daarom is het de geest der duisternis, die werkt in dat jonge volk, de geest van verzet, en hun „sluit aan, sluit aan” is niets anders dan een oproerskreet, die onheil, ja revolutie voerspelt . . .”

Nog een korte groet met de hand en Schaffel ging rechts, terwijl Sander Molders, in gedachten verzonken, zijn weg naar huis vervolgde naar een der buitenwijken van de stad.

„Jakob scheert alles over één kam. Zeker is er ook bij de Christelijke organisaties gevaar; velen sluiten zich er bij aan niet uit beginsel, doch alleen om het voordeel. Maar dat neemt niet weg, dat God er ook veel goeds door gaf. Voor Schaffel is dit echter alles niets. Hij is koppig en onhandelbaar, gehecht aan de dingen van het verleden. Doch dit moet men erkennen: hij heeft een hart van goud. Trouw aan zijn God, vasthoudend aan zijn Bijbel, blindelings gehoorzaam aan zijn meerderen. Maar kan dat laatste wel goed zijn? Blindelings?”

Zo peinsde Molders en hij vergeleek zichzelf met Schaffel.

„Hoe sta ik tegenover de vragen van deze tijd? Ik ben ook gehecht aan het verleden evenals hij; heb ook lief de tijd van mijn jeugd, doch ik behoef daarom toch niet blind te zijn voor de gebreken van die tijd, zoals hij! In mijn binnenste heb ik een afkeer van de rumoerige geest der massa, van die verenigingen met hun opgewonden vergaderingen evenals hij, maar is het daarom verkeerd, dat andere, jongere mensen van mijn klasse met hun tijd meegaan? Is het verkeerd, dat ze sterk door hun organisatie — hun Christelijke organisatie — trachten te bereiken wat voor de enkeling onmogelijk was, al was het ook iets, waarop hij als mens en als Christen volkomen recht had? En zou die Christelijke Organisatie dan niet kunnen zijn een dam, een sterke dam, tegen het opdringen van de rode vloed? Van die kant dreigde gevaar, ja zelfs revolutie, en dat wilden toch de Christelijke arbeiders niet. Die stelden tot nu toe geen onredelijke eisen; ze voerden geen rode vlag met zich mee in hun gelederen; en bij de toenemende onrust der tijden, bij het oorlogsgevaar, dat dreigde van verre en van nabij, kon het toch als een bemoedigende gedachte beschouwd worden, dat velen, óók ouderen, zich verenigden in een bond, waar men de Christus niet buitensloot.

Maar ben ik dan niet zedelijk verplicht die bond te steunen?

Wat heb ik niet dikwijls in stilte, en ook wel hardop gemord, als men ons bij grote drukte in de fabriek, soms gedurende maanden, zó lang liet werken, dat er bijna geen uurtje van de dag meer overschoot voor onszelf!

Het was dan vlug eten en drinken, korte tijd slapen en voor het overige: werken, al maar door werken . . .

Wat konden wij destijds anders doen dan morren, mopperen onder elkander zonder doel? Nutteloos praten over slavernij en over een hondeleven? Wat is dat alles niet langzamerhand beter geworden; hoe is de vrije zaterdagmiddag niet een genot voor de werkman . . . !

Moet ik dan die bond niet steunen en lid worden, zoals Schaffel daar zoëven zei?

Maar als ze straks iets gaan eisen, waarmee ik het niet eens ben, moet ik mij dan laten schrappen als lid of dat onrecht mede steunen, tegen beter weten in?

Om in een volle vergadering hetgeen ik voor onrecht houd te bestrijden zoals eigenlijk mijn plicht zou zijn, daar ben ik niet geschikt voor en ik zou er ook niets van terecht brengen, dat weet ik zeker . . . ”

Nog een ogenblik tobde en peinsde Sander Molders over deze voor hem niet erg aantrekkelijke onderwerpen, zonder dat hij voor zichzelf tot een beslissing kon komen. Dan sloeg hij de ogen naar boven, naar de helderblauwe hemel, waar de zwaluwen rondzwierden in vrije, onbeperkte vlucht.

De onrust en het onbehaaglijke gevoel weken uit het hart van de werkman en zijn gedachten richtten zich op hoger dingen.

„Hier beneden vindt het hart niets dan onrust, verwarring en onzekerheid; blinde leidlieden en blinde volgelingen, dolende op allerlei wegen. Daarboven echter troont Hij, die nimmer doolt of dwaalt, Hij, die eens hier op aarde gezegd heeft: „Ik ben de Goede Herder,” toen Zijn alziend oog die vele, vele dwalende schapen zag en Hij met ontferming over hen bewogen

was. En thans ziet Hij ze, evenals voor zovele eeuwen, nòg dwalen, hopeloos, hulpeloos . . .

Hier in de wereld een chaos; nergens een houvast, nergens bestendigheid; daarboven alles harmonie, eensgezindheid, liefde, volkomen gelukzaligheid.

Ik wilde wel," zo besloot Molders zijn overpeinzingen, „dat ik meer van ganser harte zeggen kon: Jezus ik wil U needrig volgen, waar Uw hand mij henenleidt.”

Met de bede in het hart: „Heere Jezus, kom Gij mijn zwakheid te hulp,” vervolgde hij zijn weg.

EEN MOEILIJKE GANG

Het was langzamerhand augustus geworden en wel die angstige zomermaand van het jaar 1914. Reeds weken en maanden had het gegist en gebroeid onder de volkeren. De lang opgekropte haat en afgunst, de met moeite onderdrukte zucht tot uitbreiding van macht, de begeerte, de tegenstander te tonen wat technisch wapengeweld vermag, dit alles en nog veel meer wachtte slechts op de kleinste aanleiding om tot uitbarsting te komen en vond die ten laatste in de vorstenmoord te Serajewo. In de nabijheid van onze Zuidelijke grenzen vloeide het eerste bloed en een huivering van schrik doortilde ook de harten in ons land, toen de Duitser zich met onweerstaanbare kracht op het arme Vlaanderen wierp, om zich daar doorheen een weg te banen naar Frankrijks hoofdstad.

Maar de Belg greep naar de wapenen en trachtte de overmachtige massa, die zijn vaderland verwoestte, te keren.

Het was een hopeloze worsteling. De donder van het Duitse geschut werd tot ver over onze grenzen gehoord, terwijl de verderfaanbrengende projectielen wel de weerstand der Belgen konden breken, doch niet beletten dat veel tijd verloren ging en men zich overal ging toerusten tot aanval of verdediging.

Ook in ons vaderland moesten de jongens naar de grenzen en velen, die nauwelijks hun dienstplicht hadden vervuld, konden opnieuw de ransel pakken, hun werk in de steek latend, om te gaan waarheen men hen wilde zenden.

Ook een der beide zonen van Louw Wolmer moest gehoor geven aan die oproep, maar eerst wilde Johan, — en Truida wenste het ook — al was zij bang voor de uitslag, de oude Jakob Schaffel vragen of het met diens goedkeuring kon zijn, dat hij dong naar de hand van zijn dochter Truida.

Het was zondagmiddag en Truida, die een gezocht boodschapje bij een vriendin had, was niet thuis, toen Johan Wolmer de voordeur van Jakob Schaffels benedenhuisje binnentrad.

De oude magazijnmeester deed open. Hij was in zijn overhemd en had een mooie houten pijp, waar hij zondags uit rookte, in de mond; doch zijn doorgaans stroef uiterlijk stond nu nog stroeover dan gewoonlijk.

Het is bijna altijd voor een jongeman een netelige geschiedenis, als hij bij de ouders van het meisje, dat hij tot vrouw begeert, de vraag gaat stellen, die de smid van plan was thans te doen. Maar nog veel moeilijker, nog veel bezwaarlijker wordt dit, als zulk een jongeman al bij voorbaat weet, dat zijn aanzoek niet gewenst wordt. En dat wist Johan Wolmer. Natuurlijk was het voor Schaffel geen geheim gebleven, dat de jongste zoon van zijn oude vriend Louw Wolmer omgang zocht met zijn Truida. Was het de oudste zoon, Albert, geweest, dan zou hij er niets tegen gehad hebben, integendeel, maar de smid, die wilde hij liever niet en dat had hij tegenover zijn dochter niet onder stoelen of banken gestoken ook.

„Laat die smid lopen, Trui, het kan toch nooit wat met jullie worden,” had hij gezegd.

En op de verschrikte vraag van het meisje: „Waarom dan toch niet, vader? Johan is toch een fatsoenlijke jongen, hij is toch geen kroegloper of twistzoeker!” had de oude man slechts dit geantwoord: „Laat hem lopen, Trui, het kan niets worden, want die jongen is beslist aan de rooie kant.”

Natuurlijk had het meisje de smid verteld wat haar vader tegen hem had en deze had de brede schouders opgehaald bij de opmerking:

„Ik was er wel bang voor Truitje, je vader is net een man zoals de mijne was, een brave kerel, maar zij houden zich met hand en tand vast aan een tijd, die nu eenmaal voorbij is en ze kunnen of willen niet begrijpen dat, al staan de mensen op de oever stil, de stroom toch voortspoedt door zijn bedding.”

En thans kwam Johan Wolmer de gewichtige vraag doen; maar toen hij het stroeve gelaat van de oude magazijnmeester voor zich zag, begreep hij al dadelijk dat het geen prettig onderhoud zou zijn, dat hem wachtte.

„Ik zou u graag wat willen vragen, Schaffel; kom ik niet ongelegen?”

„Neen Han, ongelegen kom je niet, ga maar naar binnen.”

Het was een gezellige woonkamer, waar de smid inkwam. Voor het raam, dat uitzag op een klein, geheel ingebouwd binnenplaatsje, stond een rij bloempotten met planten, keurig verzorgd en de meeste in volle bloei.

De binnentredende smid groette de oude vrouw Schaffel en reikte haar zijn forse hand.

Neen, Truida's moeder zou zich niet tegen zijn eerlijke bedoelingen verzetten, dat merkte Johan wel aan haar vriendelijke, meewarige blik, doch die hardnekkige magazijnmeester . . . !

„Ga zitten, Wolmer,” en Schaffel schoof een stoel bij de tafel tegenover de zijne, waarna hij kortaf sprak: „Je wilde me wat vragen?”

Als een jongeman, in Johan Wolmers geval, met een welwillend vader te doen had gehad, zou deze zulk een jongmens een beetje op zijn gemak gebracht hebben door een, al was het dan ook alledaags gesprek met hem te beginnen, doch nu opeens deze vraag op de man af . . . !

Johan Wolmer echter was op zoiets wel voorbereid; hij kende de oude Schaffel al van de tijd af dat hij als jongen van twaalf jaar met vader en broer Albert mee naar de fabriek stapte.

„Het zal je wellicht niet onbekend zijn, Schaffel,” zo begon de smid dan ook maar dadelijk, „dat ik al reeds enige tijd omgang heb met Truida en het is met haar goedvinden, dat ik thans toestemming kom vragen tot een geregelde verkering.”

Het grote woord was er uit en Johan Wolmer wachtte nu het antwoord af van de tegenover hem zittende oude man.

Deze staarde recht voor zich uit en zijn breed, vierkant gelaat

met de korte, witte baard was zo stroef en onbewogen als de stenen muur aan de overkant van het plaatsje.

Het werd stil, drukkend stil in het vriendelijke kamertje. Thans klopte Schaffel zijn pijp uit op de palm van zijn harde hand en sprak toen op afgemeten toon:

„Het spijt me erg, dat je me deze vraag gedaan hebt, Han Wolmer, werkelijk het spijt me, want dat ik de zoon van een oude vriend, zoals je vader van me was, iets moet weigeren, doet me zeer, maar het kan niet anders, Han; mijn Trui geef ik nooit aan een jonge kerel, die zich vrijwel één gevoelt met de rooien.

Ik sta er vierkant tegenover en ik wil geen schoonzoon hebben met wie ik altijd overhoop zou liggen. En ten slotte, dat staat vast, zou mijn enig kind niet alleen gaan vervreemden van haar ouders, maar ook van God en Zijn gebod.

Onder deze omstandigheden begrijp je toch zelf wel, Wolmer, dat het met jou en Truida nooit iets worden kan en het dus van jouw kant verstandig zou zijn gehandeld, alle verkering met Trui af te breken, omdat deze verhouding voor jullie allebei niets anders kan opleveren dan moeite en hartzeer.”

Johan Wolmer was bij de woorden van de oude Schaffel wat bleker geworden, doch thans steeg hem het bloed naar het hoofd.

„Ik wist wel, Schaffel”, sprak de smid, „dat je me niet goed gezind bent, maar u mocht toch ook wel eens bedenken, dat niet alle mensen over die dingen precies dezelfde gedachten kunnen hebben en dat elk tijdperk weer andere omstandigheden met zich brengt.

Ik zou nog niet hier gekomen zijn als ik niet elke dag een oproep verwachtte om soldaat te worden; vóór ik weg ga, wie weet voor hoe lang, wilde ik eerst doen wat ik als mijn plicht beschouw.”

„Maar Wolmer,” merkte nu de vrouw des huizes op, „kun je dan die verkeerde denkbeelden niet loslaten; ik weet dat zo niet, maar als ik het goed heb begrepen, dan beogen die mensen, die

ze rooien noemen, toch eigenlijk niets anders dan om het werkvolk op te zetten tegen de meerderen, en dat kan toch nooit goed zijn.”

„Ze vragen om recht voor allen, vrouw Schaffel,” antwoordde de smid ernstig, „en dat kan nooit anders dan billijk zijn . . .”

„Je vader dacht daar anders over,” meende de oude man, „hij was net als ik en wilde van de nieuwe tijd, met al zijn onrust, niets weten . . .”

„Waarom,” zo ging Schaffel driftig voort, „waarom kan men niet goed laten wat goed is, en vroeger was het goed, als men tenminste wat tevredenheid bezat.”

„Wanneer zag je meer dronkenschap op de fabriek, Schaffel, nu of toen u zo oud was als ik nu ben? . . .”

De magazijnmeester keek enigszins vreemd op, toen Wulmer hem die vraag stelde.

„O, ik wil niet ontkennen dat, wat het jeneverdrinken betreft, de toestand wel wat beter geworden is.”

„Ja, zeg maar gerust: véél beter, Schaffel. Ik heb mijn vader dikwijls genoeg horen vertellen, dat vooral 's maandagsmorgens de dronkenschap op de fabriek zó erg was, dat er bijna in elke afdeling dronken kerels rondliepen, terwijl het een gewoon verschijnsel was, als dezelfde lui, die met dag en nacht ploeteren op de fabriek haast een dubbel weekgeld hadden verdiend, dat weekgeld 's zaterdagsavonds en verder de gehele zondag door, voor tweederden zaten te verdrinken in de kroeg.

Dat deed men in de goede tijd van een dertig, veertig jaar en langer nog geleden.”

„We worden het over deze dingen toch niet eens, Han Wulmer,” viel Schaffel hem hard in de rede, dus het geeft niks er onze zondagmiddag mee te vermorsen; je kunt daarover veel beter op de fabriek met Leen Utink of Barend Hilke praten, zou ik denken.”

Johan Wulmer stond op; het was gegaan zoals hij gedacht had, maar toch verbitterde het hem, dat de oude magazijnmeester

hem op deze wijze de deur wees.

„Zul je niet boos worden, Han, als vader soms wat hard is?” had Truida gisteravond nog gevraagd en hij was dadelijk bereid geweest om te beloven, dat hij om haar zo koud zou blijven als een vis, hoe men hem ook zou behandelen.

Hieraan dacht hij en het werd weer kalmer in zijn gemoed.

„Ik zal heengaan, Schaffel,” sprak de smid, „en voordat we een week ouder zijn, zal ik het soldatenpak wel dragen. Maar als ik nog eens terugkom om hier mijn werk weer op te vatten, dan hoop ik u toch nog eens te komen opzoeken; misschien denkt u dan over sommige dingen wel anders dan nu . . .”

Johan Wulmer was naar buiten gegaan, om zo spoedig mogelijk Truida te ontmoeten. Lang behoefde hij niet naar haar te zoeken. Nauwelijks was hij de straat uitgelopen of hij zag reeds de kleine blonde dochter van de magazijnmeester in de verte aankomen.

Vragend zagen haar blauwe kijkers de smid in het donkere gelaat, maar haar vriendelijk, fris gezicht betrok, toen ze bemerkte dat de jongeman geen succes had gehad met datgene, wat toch ook voor haar een levensvraag was.

„Wees maar niet ontmoedigd, Han,” was haar eerste woord, nog voor hij iets gezegd had aangaande de uitslag. „Wees maar niet ontmoedigd, we hadden het immers wel verwacht! Maar vertel mij eens, wat heeft vader gezegd?”

Naast elkander wandelden ze door de stilste laantjes van het park en alles wat hen bekommerde verdween voor een wijle; zij voelde zich thans sterk door zijn kracht en zijn bitterheid verdween voor haar frisse levensblijheid.

Zo droomden ze samen die oude droom van liefde en geluk, de gouden droom der jeugd, maar boven hun hoofden dreven duistere wolken en die sloten zich aaneen en de zonneglans werd er door verduisterd, zodat de schaduw daalde onder de hoge bomen van het park.

„Han, wat wordt de lucht donker; ik meen ook in de verte het

rommelen van de donder te horen.”

Johan Wulmer keek naar de lucht en sprak toen tamelijk beslist: „Het zal hier wel overdrijven, Truitje, maar ginds, in het Zuiden, lijkt het wel noodweer te zijn; hier zal het echter wel schikken.”

Er rees bitterheid in het hart van de smid en dat was vooral te merken, toen hij sprak: „Daarginds, Trui, zenden straks de grote heren de onnozele soldaten naar het slagveld om er te vernielen of vernield te worden; ze gaan als schapen naar de slachtbank, doch aan die gruwel zal een einde komen! . . .”

Het meisje zag hem met haar blauwe ogen ernstig aan en antwoordde toen:

„Ik voor mij geloof, Han, dat er eerst dan aan dat alles een einde zal komen, zodra God het wil en niet als een zekere partij meent door eigen verstand en eigen kracht, en buiten God om er een eind aan te kunnen maken.”

De smid glimlachte, toen hij zei: „O, Trui, wat ben je toch een echte dochter van de oude Schaffel.”

Maar diep in de ziel voelde Johan Wulmer, dat er iets was tussen hen beiden, dat scheiding maakte en verdeelde. Het deed hem pijn, maar er was niets aan te veranderen; het bestond eenmaal.

„SLUIT AAN!”

De oorlog woedde met ontzettend geweld en het gevaar dreigde overal, ook voor ons land. Het jongere volk bewaakte de grenzen; de oudere mannen, huisvaders veelal, lagen in de garnizoensplaatsen en in de forten; het marinevolk en de landmacht stond gereed ter verdediging van onze kusten, uniformen en oorlogstuig zag men overal.

Het was een benauwende en schrikbaan-jagende tijd, die niet gemakkelijk vergeten zal worden door allen, die hem mede doorleefden.

Op de fabrieken en in de werkplaatsen was de verandering al zeer goed merkbaar. Vele plaatsen, die anders door werklieden werden ingenomen, die daar reeds jaren hun vak hadden uitgeoefend, werden thans bezet door Belgische soldaten.

Bij massa's waren ze over onze grenzen gekomen, burgers en militairen, vrouwen en kinderen, allen vluchtend voor de ontploffende granaten, wijkend voor het vreselijk oorlogsgeweld. Reeds dezelfde week, die volgde op de zondagmiddag, waarop Johan Wolmer bij Schaffel aan huis was geweest, werd hij opgeroepen en van dat oogenblik af onderhield hij geregeld briefwisseling met Truida Schaffel. Ook als hij met verlof kwam, wisten ze wel een gelegenheid te vinden elkaar te ontmoeten. De oude magazijnmeester vermoedde dat Truida, in weerwil van zijn verbod, de omgang met de smid voortzette en soms gaf het in de stille woning onaangenaamheden. Het lijdelijk verzet van Truida vermocht hij echter niet te breken.

Truida Schaffel had de jongeman nu eenmaal lief met al de kracht van een standvastig gemoed en de herhaalde opmerkingen van haar vader, dat hij een socialist was, een derzulken, die nergens anders over denken dan over gelijkmaking, die

breken met God en Zijn gebod, beantwoordde ze meestal niet anders dan met een paar tranen, die langs haar frisse wangen druppelden. Haar blauwe ogen schenen te zeggen: „Wat kan ik er aan doen, ik heb hem nu eenmaal lief!”

En de oude man zei op zijn beurt tot zijn vrouw:

„Ik kan er verder niets aan doen, vrouw, als Trui dan met alle geweld Han Wolmer hebben wil, dan moet ze maar wachten, totdat ze mij naar het kerkhof hebben gebracht, tenminste als die smid zolang geduld heeft.”

Zo verliepen een paar bange jaren en eindelijk, toen Johan Wolmer bijna drie jaar onder de wapenen was geweest, werd hij met onbepaald verlof naar huis gezonden.

Het kostte de bekwame werkman geen moeite om weer geplaatst te worden op de fabriek van Schieler & Van Trom, want aan werkvolk van het gehalte van Johan Wolmer was groot gebrek. Het Belgische werkvolk viel op den duur niet mee; maar al te dikwijls gaven ze zich uit voor volleerde vaklieden, terwijl al spoedig bleek dat het met hun bekwaamheden treurig gesteld was.

Intussen was het een feit, dat de levensomstandigheden steeds zwaarder, de strijd om het bestaan steeds moeilijker werd.

Alle levensbehoefte stegen ontzettend in prijs. Wat men buiten zijn distributierantsoen kon machtig worden, moest peperduur worden betaald, de huishuren gingen met grote sprongen omhoog en het werkvolk werd onrustig, terwijl de meest ontevreden begonnen te mopperen over de veel te lage lonen in evenredigheid met de buitengewoon hoge levensstandaard.

„Sluit aan, sluit aan! Organiseert u!” klonk het meer dan ooit door de rijen der werklieden. Propagandisten en voorstanders van deze of gene bond bewerkten hun kameraden, die nog niet georganiseerd waren, terwijl telkens aan de fabriekspoorten mannen of jongens stonden, die de binnenkomenden of uitgaanden een manifest of uitnodiging ter bijwoning van een hoogst belangrijke vergadering in de hand stopten.

Vroeger werden die lieden dikwijls door het fabrieksvolk uitgelachen, maar nu liep men hen niet meer met afgewend hoofd voorbij alsof men het aangeboden manifest niet zag.

Het jonge volk was voor het grootste deel georganiseerd en die het nog niet waren, werd van alle kanten door hun kameraden dringend aangeraden het spoedig te doen. Vooral onder de oudere werklieden waren er nogal, die er niets van wilden weten. Johan Wolmer was niet georganiseerd, zijn broer Albert daarentegen wel. De beide broers, die nog altijd samen naar de fabriek gingen en ook samen huiswaarts keerden, hadden daarover al menig woordje gewisseld. Ze konden het echter evenmin als voorheen over dat punt eens worden.

Albert was lid van de Christelijke Metaalbewerdersbond. Reeds lang geleden, toen hij nog maar kort op de fabriek werkzaam was, had hij zich daarbij aangesloten. Eigenlijk was hij er toe gekomen, omdat zovele jongemannen van Christelijken huize, met wie hij omging, ook daarbij behoorden. Bovendien stond hij in die tijd, wat zijn geestelijk leven betrof, nog veel zwakker. Hij wist zich toen nog niet beslist het eigendom van de Heere Jezus, hoewel het reeds wel zijn verlangen was, God te dienen. Kort daarop was hij tot volle overgave des harten gekomen en met vreugde en blijdschap had hij ook tegenover anderen getuigd, dat hij zich met zijn gehele hart aan de Heiland had overgegeven.

Met het leven en streven van de Bond had hij zich nooit veel beziggehouden; doch hij achtte het ook niet goed om er uit te treden. Integendeel, hij verwachtte dat de Christelijke bond een soort bolwerk zou vormen tegen het heilloos streven van de rode organisatie.

Johan bleef aarzelen en hoe vaak ook aangezocht door de vertrouwensmannen der verschillende bonden, het nemen van een besluit wist hij telkens te verschuiven.

Ook Albert had hem reeds meerdere malen ernstig toegesproken en hem gewaarschuwd voor het rode gevaar.

„Sluit je dan bij de Christelijke bond aan, Han,” had hij gezegd.
„Ze laten je dan in elk geval met rust van de andere zijde.
Als ze maar zien, dat je kleur bekent.

Maar wat me nog meer aan het hart gaat, Han, is, dat je weg
steeds verder van God afgaat. Het soldatenleven heeft je reeds
tot een twijfelaar gemaakt en ik ben o zo bang, dat die twijfel
straks overgaat in volkomen ongeloof en je dan geheel en al
op de verkeerde weg komt.”

Zo had Albert de weerbarstige, besluiteloze broer tot andere
gedachten willen brengen, doch zijn goed bedoelde pogingen
werkten niet veel uit.

„Durf je je niet bij de Christelijke partijen te scharen,” vroeg
Albert, „omdat men rechts en links van je in de smederij zo
vuurrood is aangelegd?

En is het uit vrees voor hun bijtende spot, dat je met schafttijd
niet meer bidt voor je boterham?”

Een donkerrode gloed steeg de smid naar het gelaat en zijn ogen
fonkelden toornig; doch Albert zag hem ernstig aan en ging
rustig voort: „Daar behoef je nu niet boos om te worden; ik
weet heel goed dat je persoonlijk niet bang bent voor Leen
Utink en de rest en dat behoef je niet te zijn ook; maar er is een
andere soort moed nodig om kalm en bedaard spot te verdragen,
dan om de man, die je beledigt tegen de grond te slaan, begrijp
je mijn bedoeling, Han?”

„Ja, je bedoeling begrijp ik wel en die is wel goed ook. Maar
om spot te verdragen in die geest zoals jij dat bedoelt, is een
soort moed nodig, die ik niet bezit. Daarvoor is in de eerste
plaats nodig geloof, *geloof* Albert en dat mis ik. Ik kan niet
als een huichelaar met je mee naar de kerk en naar de ver-
gaderingen van de Christelijke vakbond gaan . . .”

„Blijf dan in elk geval neutraal, Han en maak in je uitlatingen
en gesprekken geen propaganda voor socialistische beginselen,
want door dat te doen, heb je overal de indruk gevestigd, dat
je in principe tot de rooien behoort. Het is immers ook daarom,

dat de oude Schaffel je zijn Truida weigert . . . ”

„Om neutraal te blijven, moet men neutraal zijn, en ik ben niet neutraal Albert, dat weet je wel. Slechts terwille van moeder en jou, en bovenal om Truida, blijf ik aarzelen, laf aarzelen, waar het eigenlijk mijn zedelijke plicht was rondweg plaats te nemen in de rijen van hen, die zich recht tegenover het kapitaal plaatsen, om zonder omwegen te eisen, waarop wij aanspraak hebben, een menswaardig bestaan voor allen . . . ”

Thans was het gesprek der broeders weer op het dode punt gekomen, doch het was met bezorgdheid, dat Albert de geliefde jongere broer steeds verder zag afdwalen.

De tijd stond niet stil en de tijdgeest werkte voort; de omstandigheden voor de werkman werden zwaarder; voor velen was het loon ontoereikend om zich van de steeds in prijs stijgende levensbehoeften te voorzien en in de werkplaatsen, in de vergaderingen, op de straten en in de huiselijke kring, overal weerklonk de leus: „Sluit aan, sluit aan!” Ten slotte gaf ook Johan Wolmer gehoor aan die steeds dringender oproep en hij werd lid van de S.D.A.P.

POLITIEKE ONRUST

De lonen moesten omhoog; het ging zo niet langer en waar de patroons onwillig bleken aan een billijke eis des tijds gevolg te geven, daar traden de leiders der bonden op en van hun onderhandelingen met de patroons werd op de vergaderingen tegenover het volk verslag uitgebracht.

En de lonen stegen, stegen sprongsgewijze, terwijl tegelijkertijd de organisatie der arbeiders steeds in omvang toenam. De hoogste eisen werden voortdurend gesteld door de mannen van de S.D.A.P. en de samenwerking van de verschillende bonden onderling liet voortdurend veel te wensen over, omdat de Christelijke partijen doorgaans veel gematigder in hun eisen waren dan de rode. De Christelijke en Rooms-Katholieke volksleiders beschouwden de werkstaking als een laatste, allerlaatste strijdmiddel, dat slechts dan moest worden aangegrepen als het niet anders meer kon. De S.D.A.P. daarentegen was er spoediger voor te vinden. Immers werkstaking betekende armoede en armoede heeft als gevolg ontevredenheid, terwijl de ontevreden spoedig geneigd zijn zich te scharen onder de rode vaan, en hoe meer volgelingen hoe meer macht!

Macht! dat was wat de leiders van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij begeerden.

Over onze grenzen, van verre en nabij, woedde de burgeroorlog, de omwenteling, de revolutie; en binnen de grenzen van Nederland, daar waren eveneens hoofden en harten, waarin plannen rijpten, die, als ze verwezenlijkt zouden worden, ook hier de hel zouden doen losbarsten.

Doch nooit gaven die volksleiders meer blijk dat zij het Nederlandse volk niet kenden, dan toen zij in die spannende november-

dagen van 1918 zo dwaas een poging deden, om te grijpen naar de hoogste macht in ons vaderland.

Eerst was er verbazing onder het volk geweest, toen het gerucht van een omwenteling tot hen doordrong; men begreep er het rechte nog niet van, men dacht aan een relletje, aan wat kunstmatige opwinding, doch het werd hun gauw en ruw genoeg aan het verstand gebracht, wàt men wilde.

Dat oude regeringssysteem, met het nutteloze, dure oranjezaakje moest verdwijnen! De bedoeling was: de rode vlag te planten, daar waar eeuwen lang het dundoek van het Oranjehuis woei... Dat zou echter maar niet zó, zonder slag of stoot gaan. Burgerwachten werden gevormd, het jonge volk kwam in het geweer, het Nederlandse volk was nog niet rijp voor de revolutie!

Uit duizenden harten stegen gebeden op tot God om toch af te wenden het vreselijk gevaar dat dreigde, het gevaar voor burgeroorlog en broedermoord. En God verhoorde de gebeden. Het dreigende onweer dreef over; de Heere redde Nederland voor de zoveelste maal.

Het geval werd natuurlijk veel besproken, overal; ook op het privékantoor van Schieler & Van Trom kwam het ter sprake en de beide jonge firmanten beoordeelden de stand van zaken wel enigszins verschillend.

„Je ziet nu toch precies gebeuren wat ik altijd beweerd heb, Leo; ik heb immers steeds gezegd dat het vormen van bonden door het werkvolk eigenlijk niets anders is dan zo'n beetje napen van wat over de grenzen tot hen komt overwaaien. Ze lezen in hun bladen, hoe in naburige landen nagenoeg alles georganiseerd is en ze beginnen het achterlijk te vinden als ze er ook niet aan meedoen.”

Het rumoer van de fabriek, waar alles in volle werking was, drong, hoewel gedempt, tot hen door, vooral het doffe gedreun van de zware stoomhamers in de smederij en het scherpe gerikketik van de revolverklinkers in de constructiewerkplaatsen was duidelijk hoorbaar.

„Het deed me werkelijk goed,” ging de heer Schieler voort, „dat die brutale rode voorvechters zo duidelijk is te verstaan gegeven, dat men hier in Nederland niet van hun brutaliteit is gediend en ook is het voor mij een bewijs van de onmacht der bonden onderling. Als ze elkander een hak kunnen zetten, laten ze het niet; de vrijwilligers voor de burgerwachten bijvoorbeeld waren voor een groot deel leden van de Christelijke of Roomse bonden . . . Commentaar overbodig!”

„Nu, als ik de loop der dingen eens naga, is er tegen jouw bewering nogal wat in te brengen, Adolf. Als ik mij niet vergis, wil je aantonen dat van een broederlijk samengaan der verschillende bonden nooit veel zal terechtkomen; dat we dus als industriëlen eigenlijk zo goed als niets meer te vrezen hebben van hun verenigd optreden inzake loonsverhoging, enz. Maar je vergist je.

Dat men de socialistische leiders schaakmat heeft gezet, is volkomen waar en dat hun partij daardoor een gevoelige klap heeft gekregen, is eveneens waar. Zo is het ook een feit dat veel leden van de andere bonden leden zijn van de vrijwillige burgerwachten. Doch waarom plaatsen de Christelijke partijen zich thans zo vierkant tegenover de rode partij? Enkel en alleen, omdat deze durfde aanranden wat hun dierbaar was.

Indien echter straks een conflict uitbreekt tussen werkgevers en werknemers, zou het mij in het geheel niet verwonderen als dan de thans tegenover elkander staande bonden weer gecombineerd zich tegen ons keerden om zich in de strijd om het bestaan betere levensvoorwaarden te veroveren.”

„Ik geloof”, merkte de heer Schieler wrevelig op, „dat ze al meer dan genoeg veroverd hebben en dat het hoog tijd wordt, dat hun veroveringszucht paal en perk gesteld wordt. Volgens mijn mening heeft in elk geval de onderlinge verstandhouding tussen het rode werkvolk en de anderen een geduchte knak gekregen, die in de toekomst wel zoveel kwaad bloed zal zetten, dat van een vruchtbare samenwerking geen sprake meer zal zijn.”

Zo bespraken de beide firmanten de zaak en ieder voor zich hield vast aan eigen mening.

Ook in het gezin van de weduwe Wolmer kon men het niet best over deze dingen eens worden en verschillende denkwijzen verdeelden ook daar de harten. Het was een sombere tijd geweest voor alle huisgenoten van moeder Wolmer, die donkere novembertijd van 1918!

Op de fabriek van Schieler & Van Trom heerste vooral onder het jongere volk een opgewonden stemming. Zij, die altijd als goede kameraden met elkander hadden omgegaan, keken elkander thans met donkere blikken aan.

's Avonds hadden alle leden der verschillende bonden evenveel haast om weg te komen van de fabriek, teneinde zo spoedig mogelijk naar de een of andere vergadering te gaan.

Onrust, onvrede en strijd was er in vele harten; er moest partij gekozen worden en op de vergaderingen ging het soms heftig toe, voor en aleeer de leiders der bonden de houding konden vaststellen, die de bond in zijn geheel zou aannemen, indien het dreigend conflict een feit zou zijn geworden.

Het was vroeger bij de familie Wolmers zo gezellig geweest, als die twee kloeke jonge kerels bij de tafel hun pijpje rookten en als Johan vertelde van wat hij meemaakte in de Noord-Brabantse kwartieren aan de grens, toen hij soldaat was.

Of als Albert het had over de Belgen, met wie hij samen had gewerkt in een zeeboot, die voor de wal lag. Hoe belachelijk vijandig die Vlamingen en Walen tegen elkander waren! En hoe grappig kon hij dan de eigenaardige Vlaamse taal nabootsen! In de laatste tijd was echter geen spoor van genoeglijk, huiselijk samenzijn meer te vinden.

Zwijgend kwamen de jongens 's avonds thuis van de fabriek, zijgend knapten ze zich wat op en zonder iets te zeggen verliet Johan dan weer spoedig de woning om vergaderingen bij te wonen, die meestal tot laat in de nacht duurden. Allen waren

reeds lang ter ruste, als hij thuiskwam. Onrustig lag hij dan vaak te woelen, terwijl hij droomde van verandering, van omwenteling en revolutie, van staking en lotsverbetering. En nors en wrevelig begaf hij zich de volgende ochtend weer naar het werk.

EEN VRIJ EN BLIJ LEVEN

Het was gelukkig alles goed afgelopen. Het rode gevaar, dat dreigde in de novemberdagen, behoorde al weer tot het verleden. De winter, het volgende voorjaar, ze waren voorbij. Het was een mooie junidag geweest, met helderblauwe zomerlucht, waaraan nu de zon daalde, terwijl witte en roserode wolkjes begonnen op te klimmen in het Westen.

Op een tamelijke afstand van de fabrieksstad verwijderd, stond aan de oever der rivier al uren een man te hengelen en naar het scheen nogal met succes, want naast hem op de stenen dam, onder een hoopje gras verborgen, lag een mooi zootje vis.

De man haalde juist weer op en toen hij zag dat zijn haakje leeg en zijn aas er af was, gleed een glimlach over zijn donker gelaat.

„Die was me te glad af, daar beneden,” mompelde hij. „Terwijl ik naar de lucht staarde en stond te dromen, snapte de olijkert mijn aasje van de haak.” Maar het oog van de visser, gewend om in het fel brandende smidsvuur te staren, het scherpe oog van Han Wulmer, volgde opnieuw de gouden wolkjes aan de Westerkim en inplaats van zijn vishaakje weer van aas te voorzien, liet hij de hengelstok tegen de brede schouder steunen en leunde er met zijn linkerhand op als op een wandelstok. Zoals die wolkjes daar aankwamen, wegdreven en straks weer verdwenen, zo ging ook de jeugd voorbij. Reeds acht-en-twintig jaar was Johan Wulmer oud en hij gevoelde, dat zijn leven een ander tijdperk tegemoet ging.

Arme kerel! Eigenlijk had hij het nergens meer naar de zin. Op de fabriek niet, omdat daar zoveel was, dat hem tegen de borst stuitte.

En thuis niet, omdat het daar zo stil was geworden. Albert was

getrouwd, gelukkig getrouwd, met een meisje uit een streng rechtzinnige familie en nu woonde hij met zijn jonge vrouw in een andere straat.

Daarbij kwam, dat moeder begon te sukkelen, terwijl in Nolda's leven óók het leed was gekomen, dat de lach van haar mond deed verdwijnen en het lied deed verstommen op haar lippen. Aan deze dingen dacht Johan Wolmer, terwijl hij op zijn hengel geleund de vluchtige wolkjes nastaarde. En naarmate zijn gedachten verder gingen, versomberde zijn gelaat nog meer. Vooral toen hij op dat ene punt weer terecht kwam, namelijk bij zijn Truida.

Haar mooiste jaren, de bloeitijd van haar jeugd, waren voorbijgegaan met wachten. En waarop?

Enige tijd geleden had Johan de oude Schaffel nog eens gesproken.

Opzettelijk had hij gewacht tot al het volk, na het luiden van de avondbel, een eind vooruit was; toen had de smid de oude man ingehaald en hem aangesproken over datgene wat hem zo na aan het hart lag.

Doch Jakob Schaffel was nog even onverzettelijk gebleven als toen Johan hem, voor hij soldaat werd, om de hand van Truida kwam vragen.

„U zult nu toch wel moeten begrijpen, Schaffel,” had de smid gezegd, „dat mijn bedoelingen met Truida eerlijk zijn, anders zouden we toch al lang van elkander hebben afgezien.”

„Ik heb nooit getwijfeld aan je eerlijke bedoelingen met Trui, Han, maar ben je nog lid van de rooie bond?”

„Ja, Schaffel, dat ben ik nog.”

Fors en krachtig had de stem van de oude magazijnmeester de smid in de oren geklonken, toen hij sprak:

„Praat er mij nooit meer over, Wolmer, zolang je behoort tot hen, die eigenlijk in hun rood vaandel moesten schrijven: Geen God en geen meester. Nooit zal ik mijn kind toestemming geven tot een verbintenis met een van hen.”

Neen, het was nutteloos om te trachten Jakob Schaffel tot andere gedachten te brengen.

„Zou het maar niet beter zijn, Trui, dat ik wegging, vèr weg, dan jou hier feitelijk in de weg te lopen?” Dat had Han Wolmer een paar weken geleden tot het meisje gezegd en na enige ogenblikken had zij geantwoord:

„Als je weg wilt, Han, zeg het dan maar ronduit, ik zal je niets verwijten, je hebt als een eerlijk man tegenover mij gehandeld en je kunt het niet helpen, dat vader lijnrecht tegenover je staat . . .”

Verkeerd had ze hem begrepen, immers aan zichzelf had hij niet gedacht. Als hij wegging zou het alleen om haar zijn.

Zwaluwen scheerden over hem heen, de muggen dansten vrolijk in de nog heldere zonneschijn en een als zilver glinsterende vis sprong dartel boven het water uit.

Wat was het hier stil, wat was het hier heerlijk! Onwillekeurig dacht de jongeman aan gisteravond, toen hij weer een protestvergadering had bijgewoond.

Daar was het, zoals gewoonlijk, rumoerig en woelig geweest, maar een begaafd redenaar had zijn lastig gehoor onder de macht van zijn woorden gekregen en het was ook stil geworden in die zaal. Doch een stem in het hart van de smid fluisterde van de harmonie, die hij hier beluisterde in de stilte der natuur, een harmonie, die niet van deze, door haat en vijandschap geschokte aarde was. Met een zucht wendde Johan Wolmer het hoofd om, pakte zijn boeltje bij elkaar en dwars door het hoge hakhout van het griendje, bereikte hij het slootje aan de kant. Na het te zijn overgesprongen, stond hij op de straatweg. De hengel op de schouder en het netje met visjes in de hand, stapte de smid op zijn gemak in de richting van de stad.

Waarvoor zou hij zich haasten? Niemand wachtte hem; Truida had woensdagavond, toen hij haar voor het laatst gesproken had, gezegd, dat ze zaterdagavond niet weg kon en om thuis zijn partijbladen te gaan lezen, daarin had hij op deze zomer-

avond geen zin, bovendien was hij er niet voor in de goede stemming.

Telkens fietsten hem paartjes voorbij, die uit de stad kwamen om te ademen in de frisse lucht van het vrije veld, maar bovenal om te genieten van hun blijde jeugd.

Lusteloos en in een onbehaaglijke stemming wandelde Johan Wulmer voort, tot hij de verste buitenwijken van de stad begon te naderen.

De huisjes, die hier en daar verspreid stonden, toonden nog iets van het landelijke, dat verderop de streek kenmerkte.

Vooraf één gebouwtje droeg nog duidelijk de sporen, dat het gebouwd was in een tijd, toen de stad zich nog lang niet zover naar deze kant had uitgebreid als nu.

Het was een oud huisje, maar nog sterk en goed onderhouden. Wat lag het daar aardig achter die netjes geknipte heg van meidoorn, die niet alleen het huisje, maar ook de kleine tuin achter het huis omgaf.

Fris groen geschilderd waren deur en vensters en de gordijntjes voor de twee ramen in de voorgevel waren sneeuwwit.

Achter het huis floot iemand een vrolijk wijsje, waaruit Handadelijk het „Wij leven vrij, wij leven blij, op Neerlands dierbre grond!” herkende.

Hij bleef staan en in zijn onbehaaglijke stemming ergerde hij zich aan het wijsje, dat men daar floot; of liever, niet aan het wijsje, dat vond hij wel mooi, maar aan het lied zelf: „Wij leven vrij, wij leven blij!”

Wie ter wereld leefde er nu nog vrij en blij. Die kapitalisten mogelijk, wier motorjachten hij telkens voorbij zag varen vanmiddag, terwijl hij stond te hengelen in de rivier. Of de heren en dames in de luxe auto's, die hem op de straatweg voorbij snorden; zij leefden mogelijk vrij en blij . . . „van ons bloed en zweet,” zou de woordvoerder op de vergadering zeggen!

De voordeur van het huisje ging open en een ongeveer vijf-en-

veertigjarige vrouw kwam naar buiten en sloeg een stofdoek uit, waarin geen stof zat.

Het was een kloeke, forsgebouwde vrouw, van wier fris, blozend gelaat men die opgewektheid lezen kon, welke eigen is aan mensen met een prettig humeur en een gezond, ijzersterk gestel. En een prettig humeur had vrouw Molders, dat was waar; er moest heel wat gebeuren voordat zij in de put zat.

„Zo Wolmer, ben je daar ook weer eens?” riep ze, toen ze de smid in het oog kreeg. „Maar,” ging ze lachend voort, „wat sta je daar met een donker gezicht te kijken. Je hebt zeker niets gevangen dan katvisjes, en nu heb je het land over je verspilde vrije zaterdagmiddag!”

De smid glimlachte even en hield zijn visnetje omhoog met de woorden: „Wat zeg je dáárvan, vrouw Molders, zijn dat katvisjes? Ik zou zo zeggen dat het een aardig zootje is!”

„Prachtig hoor, maar ga even mee naar achteren, daar zit Sander natuurlijk weer bij zijn vogels te knutselen; die kan nu eenmaal geen vijf minuten stil zitten.”

De smid opende het houten poortje in de heg, liep het heldere, rood geboende straatje over en legde zijn hengel langs de muur op het straatje.

Han Wolmer was hier niet vreemd. Vroeger ging hij met zijn broer Albert dikwijls zaterdagmiddags vissen en vaak gebeurde het dan, dat ze even aanliepen bij Sander Molders.

Terwijl de smid de gang doorstapte, hoorde hij wéér fluiten de wijs van: „Wij leven vrij, wij leven blij,” en enigszins verwonderd, dat de metaaldraaier dat wijsje zo hardnekkig floot, opende hij de deur van de hem welbekende, ruime achterkamer. Daar was Molders echter ook niet en de smid maakte de buitendeur open, die toegang gaf tot het erf achter de woning.

Op de bank onder de vlierstruik zat Sander Molders, druk bezig met een puntig, vlijmscherp mesje figuren te snijden in een gladgeschaafd plankje. Boven zijn hoofd, aan een tak van de vlierstruik, hing een grote kooi met een zwarte merel, terwijl

aan de muur, boven en tussen de twee ramen, overal kooitjes met zangvogeltjes waren bevestigd.

„Goeienavond, Sander,” riep Han Wolmer, „houd je nòg geen avond? Jullie oudere werklui kunt nog maar geen vrede vinden met de vrije zaterdagmiddag, is het wel?”

„Ook goedenavond, Han, kom je een kanarievogel of een sijsje bij me kopen?” zei Molders en hij keek de smid door zijn brilleglazen glimlachend aan.

Nog voor Wolmer tijd had om te antwoorden, klonk hem opeens weer de melodie van: „Wij leven vrij, wij leven blij . . .” in de oren.

Verbaasd keek Han in het rond om te zien waar dat gefluit vandaan kwam, doch hij kon niemand ontdekken.

„Zie je niet, jongen, dat de merel het doet? Dat heeft Sander hem geleerd,” riep nu vrouw Molders lachend om het verbaasde gezicht van Han. „Uren en uren heeft hij het arme beest, en mij niet minder, staan vervelen met vlak voor de kooi te gaan staan fluiten: „Wij leven vrij . . .” En hij heeft het zólang volgehouden totdat de ongelukkige merel, ten einde raad, het óók begon te fluiten; eerst toen was Sander tevreden.”

„Maar hoe kwam je er toe, Sander, om je merel juist dat liedje te leren fluiten?” vroeg Han.

„Ja, wat zal ik je zeggen, Han, jij zoudt hem waarschijnlijk de Internationale hebben voorgefloten, en dan was ie een „rooie” merel geworden. Maar aangezien hij nu eenmaal een zwarte merel is, leerde ik hem: „Wij leven vrij, wij leven blij . . .” ”

„Je bent een grappenmaker, Sander,” merkte de smid op, „maar toch een handige kerel.”

Onder het opgewekte gepraat van Molders, die intussen zijn handen waste en zich wat opknapte, verdween de sombere, neergedrukte stemming voor een ogenblik uit Han's gemoed.

„Je blijft ons nu zeker vanavond verder gezelschap houden, Han?” sprak de metaaldraaier, „dan zul je eens zien hoe

rustig en kalm het hier is voor werklui zoals wij, die de hele week in de herrie en het lawaai van de fabriek hebben doorgebracht.

En je vroeg daarstraks, toen je hier kwam, of wij, oudere werklui, het met de vrije zaterdagmiddag niet konden eens worden? Nu, wat mij zelf betreft kan ik gerust zeggen, dat ik het een zegen vind, hoor!”

„Wat woon jij hier toch heerlijk, Sander,” sprak Johan Wulmer, toen ze op hun gemak een sigaar rookten, zittende op de bank, waar Molders bezig was geweest met houtsnijden.

„Ik woon hier al van de dag af dat ik getrouwd ben, Han, en mijn vrouw is hier geboren.

Zij leefde destijds met haar moeder samen en toen wij trouwden kwamen wij bij de oude vrouw inwonen.

Tot dat ogenblik had ik een ongedurig leven geleid; ik was bijna altijd op de straat of in een koffiehuis. Van het ogenblik echter dat ik kennis kreeg aan mijn vrouw, nam mijn leven een betere richting. Maar eerst toen ik getrouwd was en bij mijn vrouws moeder inwoonde, namen rust en vrede intrek in mijn hart. En weet je waarom? De oude vrouw was het middel in Gods hand om mij te leren inzien, dat er iets bestaat van oneindig hoger waarde, dan het werken en zwoegen en wroeten van de mensen om ons heen. Zij leerde mij omhoog zien en wees mij op de Verlosser der wereld, op Jezus Christus. Met welk een liefde kon zij spreken over het grote werk der verlossing, door Hem volbracht. En als zij dan eerst in het algemeen over Zijn grote zondaarsliefde had gesproken, over de wijze, waarop Hij goedgeoede en vol ontferming op deze aarde wandelde en over Zijn sterven aan het kruis op Golgotha, werd de oude meer persoonlijk en drong er bij mij op aan, dat ik toch niet koud en gevoelloos aan zulk een liefde zou voorbijgaan. Eerst bleef ik tamelijk koud tegenover al deze gesprekken, maar het gehele wezen van de oude vrouw, haar blijde, opgewekte levensopvatting, de innerlijke vrede, die zich op haar gelaat af-

spiegelde, dat alles moest ten slotte indruk op mij maken. Om kort te gaan, ik leerde mijzelf kennen als een verloren zondaar; als een voor wie de Heere Jezus op aarde kwam en Zijn leven gaf. Ik beleed mijn schuld voor God en ontving volkomen vergiffenis door het bloed van mijn Heiland. Van dat ogenblik af was er eerst werkelijk verandering in mijn leven. Ik leerde veel dingen in een ander licht zien en wat mij vroeger bitter en hard kon maken, heeft thans geen invloed meer op mij.

Ik heb overigens in mijn huwelijksleven ook mijn tegenspoed en mijn kruis gehad, Wolmer. Het was nog niet lang na de dood van mijn vrouws moeder, dat ik ziek werd en wat we eerst voor een gewone verkoudheid gehouden hadden, bleek spoedig een gevaarlijke longontsteking te zijn.

Maanden lag ik ziek, Han en je weet dat het ziekenfonds van de fabriek destijds niet veel uitbetaalde en niet erg lang ook, zodat ik ten slotte geheel buiten enig inkomen was. Daarbij kwam nog dat dit huisje, toen we het van moeder geërfd hadden, niet geheel onbelast was . . . maar ik wil er niet langer over praten, Han, het was enkel maar om je duidelijk te maken, dat ik ook mijn tegenspoed gehad heb.

We hadden één meisje, doch ze is slechts vijf jaar oud geworden; toen is ze gestorven.

Er zijn al veel jaren overheen gegaan, maar wil je wel geloven dat, als ik hier op zulk een stille zomeravond als nu op de bank zit, ik haar als het ware nog op het gras tussen de appelbomen zie rondtrippelen. Toen ben ik begonnen met vogels fokken en houtsnijwerk; ik heb veel liefhebberij voor die dingen en ik verdien er ook nog een duitje mee, maar hoofdzaak is toch liefhebberij.”

Zwijgend had de smid geluisterd naar wat Molders vertelde en in zijn hart vergeleek hij zijn leven met dat van die man.

Ook Molders had in zijn jeugd een tijd gekend evenals hij, waarin hij zich eenzaam gevoelde onder het gewoel der mensen. Toen had hij de vrouw van zijn keuze getrouwd en het gevolg

was geweest een nieuw leven.

Zeker, het blééf een werkmansleven, maar Molders leefde gelukkiger dan menig kapitalist, dat voelde Wolmer wel.

Prachtig kleurde het avondrood de Westelijke hemel en een zacht windje, dat van de zijde der rivier kwam waaien, ritselde door de appelbomen en deed de vroeg uitgebloeide bloesemblaadjes zwevend neerdalen op het groene gras.

„Jij hebt het goed getroffen, Sander,” zei Johan Wolmer. „Ik heb ook een meisje, dat mij lief is, en reeds jaren wachten wij op de toestemming van haar vader, zonder echter een stap nader tot ons doel te komen.

Dat vergalt mijn leven en dat van Truida: het mooiste gedeelte van onze jeugd gaat voorbij, enkel en alleen door de koppigheid van Schaffel.”

„Hij is een braaf man, Han, trouw en eerlijk als goud . . .” viel Molders hem in de rede.

„Je kunt hem een braaf man noemen, Sander, en dat wil ik tot op zekere hoogte ook niet betwisten, doch ik begrijp zulke karakters niet,” sprak de smid opgewonden. „Tegenover de patroon is hij een slaaf, niets meer of minder, en tegenover zijn enig kind een dwingeland . . .”

„Beoordeel hem niet te hard, Wolmer; hij heeft niets anders tegen je dan dat je socialist bent, geheel afgedwaald van alles wat een godvrezend man dierbaar is . . .”

„Maar kan ik het helpen, dat de oude zo wanhopig achterlijk is? Moet ik dan zondags met gehuichelde vroomheid in zijn kerk gaan zitten; en in de week mijn uiterste best doen om een paar overuurtjes te maken en . . . Doch kom,” zo viel de smid zichzelf in de rede, „laten we er niet verder over praten, Sander. Waarom zou ik de vredige stemming hier bederven — de avond is er te mooi voor.”

Reeds lang was het avondrood verdwenen, om plaats te maken voor het zachte maanlicht, toen Johan Wolmer besloot huiswaarts te keren.

VERSCHIL VAN MENING

Het was een merkwaardige tijd geweest, de tijd van de grote oorlog; merkwaardig ook in de geschiedenis van de metaalindustrie.

Door middel van duikboten en mijnen werden veel stoomschepen vernield en kostbare mensenlevens plotseling afgesneden. Die levens kon niemand meer teruggeven en dat verlies was onherstelbaar, doch het verwoeste materiaal moest weer worden aangevuld, en de handelsvloot der zeevarende naties eist dringend stoomschepen. Er kwam een tijd van drukte in de metaalindustrie en er werd gewerkt aan de nieuwe scheepsbouw, overal waar men maar enigszins kans zag, een zeebootje of een machine in elkaar te zetten. De Stoomvaart-maatschappijen betaalden hoge prijzen, omdat de vrachten enorm hoog stonden. Het werkvolk, vooral de goede vaklieden, verdiende een nooit gekend uurloon; maar met het hogere loon was ook de levensstandaard voortdurend gestegen.

Zolang er volop werk was, ging alles vrijwel goed, doch veel spoediger dan men had kunnen denken, was het tekort aan scheepsruimte aangevuld en de scheepsbouw, die welvaart en arbeid had gebracht, begon langzamerhand te kwijnen.

Daarbij kwam, dat het overwonnen land zich weer begon te ontworstelen aan de vernielende greep van communisten en revolutie en de nijvere Duitse werkman met volle kracht naar zijn gereedschap, naar zijn werktuigen, naar zijn arbeid greep. Bij de aanvang van de oorlog bedreigde het Duitse oorlogsgeweld de omringende landen en nu de oorlog geëindigd was, bedreigde de Duitse arbeid de omringende landen met economische ondergang, waarbij een machtige bondgenoot gevonden

werd in de steeds dalende Duitse geldswaarde. Grote, geweldig grote winsten waren gemaakt door handelaars en fabrikanten, toch thans dreigden niet minder zware verliezen. Donker dreigde de toekomst, daar zeer veel van het in de oorlogsjaren verdiende geld was besteed om de zaak uit te breiden. Nieuwe scheepswerven waren bijgebouwd, de oude vergroot òf verbeterd, en waar de werkplaatsen in oude fabrieken niet meer aan de eisen van de nieuwe tijd beantwoordden, werd moeite noch kosten gespaard om dat gebrek te verhelpen. Onder die omstandigheden kwam de malaise.

Het bleek al zeer spoedig, dat men niet alleen schepen genoeg gebouwd had, maar er waren er voor de handel, zoals die op het ogenblik was, zelfs te veel.

In vrijwel alle zeehavens lagen schepen, die door gebrek aan vracht buiten dienst moesten worden gesteld. Overal begon men volk te ontslaan en al waren het nog voor het merendeel jonge, ongehuwde mensen, het spook der werkloosheid begon zich toch in alle fabrieksplaatsen te vertonen.

De zeldzaam mooie, zij het dan ook wat droge zomer liep reeds ten einde, toen op een nog warme zondagmiddag de prachtige auto van de heer Adolf Schieler stilhield voor de kleine buitenplaats villa „Mathilda”. De heer Schieler en zijn vrouw stapten er uit.

Het gebeurde niet dikwijls, dat de heer Schieler met zijn echtgenote zijn zuster en zwager bezocht; eensdeels, omdat hij op het kantoor dagelijks met laatstgenoemde in aanraking kwam, anderzijds omdat zijn vrouw niet zo bijzonder met zijn zuster overweg kon.

Doch zo nu en dan bezocht men elkander wel eens, en mevrouw Van Trom, die een vriendelijk karakter had, ontving haar broer en diens trotse Duitse vrouw altijd met de meeste hartelijkheid, terwijl ze nooit vergat, haar man te waarschuwen Bertha niet onnodig te prikkelen.

Mevrouw Schieler had namelijk nog al dikwijls de gewoonte om de voortreffelijkheid van alles wat Duits was zo hoog mogelijk op te hemelen, doorgaans ten koste van andere naties, terwijl de heer Van Trom op zijn beurt deze liefhebberij van zijn schoonzuster nogal eens belachelijk wist te maken, te meer daar zijn schoonzuster bijna altijd het woord tot hem richtte.

Toen de auto voor de ijzeren poort van de villa stilhield, was de heer Van Trom met zijn tweejarige Eduard en een grote jachthond aan het spelen op het grasveld onder de kastanje-bomen.

„Zeg Leo,” riep mevrouw Van Trom, die op het balcon naar het vrolijk spel van echtgenoot en kind stond te kijken, „in de verte komt Adolf met zijn vrouw aan, houd die wilde hond vooral vast, je weet dat Bertha een hekel heeft aan honden en er doodsbang voor is.”

Enige ogenblikken later zat het gezelschap aan de theetafel.

Het gesprek liep aanvankelijk over alledaagse onderwerpen, zoals over de buitengewoon lange, droge zomer, het grote watergebrek in sommige delen van het land, de schaarste van sommige artikelen, die op een of andere wijze van de weersgesteldheid afhankelijk waren, enz.

Mevrouw Schieler kon niet nalaten te wijzen op de nalatigheid van de Nederlandse regering om afdoende te zorgen, dat dergelijke dingen als watergebrek, in een land waar zoveel rivieren zijn, niet konden voorkomen. De heer Van Trom kon evenmin nalaten die opmerking te beantwoorden in weerwil van de waarschuwende blik van zijn vrouw.

„Ach, het was heus niet gemakkelijk, Bertha, om alle dingen, die hinderlijk zijn te vermijden of te voorkomen, zelfs niet voor het best ingerichte regeringsstelsel. Daar heb je bijvoorbeeld de Duitse regering, die blijkbaar nogal met broodgebrek te kampen heeft, getuige de massa Duitse kinderen, die hier in Nederland een tijdelijk onderdak en een goed gesmeerde boterham hebben gevonden . . . ”

De heer Van Trom voelde zich zacht aangestoten door zijn vrouw, als waarschuwend teken om niet verder door te gaan met dit gesprek.

Gelukkig wist de heer Schieler het gesprek een andere wending te geven door op te merken: „Van Duitsland gesproken, wat hebben we een schade van die lage Markenkoers. Als dat nog lang zo moet blijven duren, weet ik niet hoe de Nederlandse industrie, en voornamelijk de metaalindustrie, zich moet staande houden tegenover de moordende concurrentie van Duitsland.” Daarmede was de scherts voorgoed ter zijde gesteld; het onderwerp was daarvoor te ernstig en niet alleen dat, maar de beide firmanten waren het op dit punt niet met elkander eens, tenminste niet in elk opzicht.

„We hebben nog een grote voorsprong op andere fabrikanten, Adolf,” sprak de heer Van Trom, „wij hebben nogal wat particulier werk, terwijl er velen zijn, die het enkel en alleen van de scheepsbouw moeten hebben.”

„O zeker, dat is niet te ontkennen, maar een feit blijft het, dat er naar middelen moet worden gezocht, als er op werk wordt ingeschreven, posten te vinden, waarop kan worden bezuinigd.”

„Iets bezuinigen zal mogelijk wel gaan,” meende de heer Van Trom, „al zou ik op het ogenblik niet weten waarop. Doch om zóveel te bezuinigen, dat we met goed gevolg kunnen inschrijven op enig werk, waar de Duitser als concurrent kan optreden, lijkt me vrijwel onmogelijk, Adolf.”

„We moeten dan toch in elk geval doen wat we kunnen om de mogelijkheid van succes zo nabij te brengen als maar enigszins kan. En die bezuiniging, welke ik op het oog heb, kan maar op één wijze gevonden worden, namelijk door het loon van de arbeiders te verlagen,” merkte de heer Schieler op.

„We hebben daar al meer over gesproken, Adolf,” sprak mijnheer Van Trom, „maar ik moet herhalen, dat deze manier van bezuiniging mij persoonlijk geweldig tegen de borst stuit.”

„Ik vind het ook niet prettig, Leo, dat we onder zoveel ongunstiger omstandigheden dan enige jaren geleden onze zaken moeten drijven. Maar het is toch geheel in de lijn, als ook het volk deelt in de druk der tijden en niet alleen de patroons daaronder lijden. Daarbij komt nog,” vervolgde de heer Schieler, enigszins geprikkeld, „dat, toen het druk werd met de scheepsbouw, hun zogenaamde leiders er heel gauw bij waren om hoger loon te eisen, steeds hoger loon. Nu moeten ze er ook genoeg mee nemen dat de patroons, omdat de scheepsbouw vrijwel afgelopen is, hun met minder wensen uit te betalen dan toen het druk was; dat is, dunkt mij, heel logisch gereedeneerd. Maar afgezien van alle nuttigheidsredeneringen, we zijn lid van de Metaalbond en als zodanig hebben we ons te voegen naar de besluiten, die dat lichaam neemt.”

De heer Van Trom was er sterk tegen geweest om zich bij deze organisatie aan te sluiten, doch daar hij een man was, die de vrede liefhad en er niet van hield, het zich erg lastig te maken, had hij ten slotte maar toegegeven, al was het dan ook tegen zijn zin.

„Je hebt het zo gewild, Adolf, maar ik vrees dat we ons dat lidmaatschap van de Metaalbond nog wel eens zullen beklagen. Ik voor mij houd er nu eenmaal niet van mij te verbinden aan iets, waardoor ik kan worden genoodzaakt een gedragslijn te volgen, die ik zelf niet zou hebben gekozen.

En laat ik ook dit opmerken, in verband met het opdrijven van het loon in de oorlogsjaren, dat onze metaalarbeiders toch lang niet de hoogste eisen hebben gesteld; men kan niet zeggen dat ze bepaald misbruik van de toenmalige toestand hebben gemaakt.”

„Laat dit zijn, zoals het wil, Leo, hun loon is nu in elk geval hoger dan met de industriële toestand overeenkomt en dit is op de laatste vergadering van de Metaalbond ook zeer duidelijk aangetoond.

Ik begrijp toch niet, Leo, dat je niet eens met mij wilt meegaan naar de vergadering, dan kan je daar, indien iets wordt besproken, waarmee je in principe niet instemt, je bezwaren in het midden brengen en als je de meerderheid op je hand kunt krijgen, ook invloed ten goede uitoefenen op de gang van zaken.”

„De firma Schieler & Van Trom is door één der firmanten voldoende vertegenwoordigd, zou ik zo denken en daar ik niet de minste lust voel te gaan debatteren met door financiële tegenspoed verbitterde fabrikanten, weiger ik beslist aan je vriendelijke uitnodiging gevolg te geven, Adolf.”

„Het spijt me, Leo, je kon veel beter met de dingen op de hoogte komen dan nu, en de meerderheid kan soms worden verkregen door één enkele stem.”

De heer Van Trom vergenoegde zich met de schouders op te halen; hij voelde wel dat zijn zwager in de grond der zaak gelijk had, tenminste wat betrof het bijwonen van een vergadering als men lid is, maar de zaak, waar het thans om ging, had zijn sympathie niet.

„Laat ik je eens wat zeggen,” sprak hij, „men wil de lonen van het werkvolk naar beneden drukken en ik wil buiten bespreking laten of men daar zedelijk recht toe heeft of niet, doch heb je er wel aan gedacht dat er tegen die maatregel verzet zal komen van de kant der arbeiders?”

„O zeker, verzet zal er misschien wel volgen, doch we zijn daar op voorbereid en hun verzet zal niet veel te betekenen hebben, omdat er bijna nergens werk is en zij bang zijn voor ontslag.”

„Ik ben het niet met je eens en geloof dat hun verzet wel degelijk krachtig zal zijn en niet alleen krachtig, maar ook algemeen. Ik geloof dat op grond hiervan, dat het uurloon voor de besten hunner wèl tamelijk hoog is, doch het aantal werkuren daarentegen gering, zodat het weekgeld, dat ze zaterdag mee naar huis nemen, heus niet buitensporig is te noemen, vooral niet voor

hen, die in een mindere klas thuis behoren dan de beste vaklieden,” antwoordde de heer Van Trom.

Ongeduldig haalde de heer Schieler de schouders op. „Je hebt gezien hoe het gegaan is in die bekende novemberdagen, toen zovelen een hoge borst durfden opzetten. Het was immers een storm in een glas water! Neen, wat dat verzet betreft, ik stel het mij zo ongeveer voor, dat de ene helft zal schreeuwen: we aanvaarden die loonsverlaging niet, we staken! En de andere helft zal roepen: we móeten de loonsverlaging aanvaarden en we gaan wèrken! Dan zullen de lui, die staken willen, trachten de anderen, die dat niet willen, te beletten om aan het werk te gaan, maar dan komt de politie tussenbeide; de stakers worden uit elkander gejaagd, de grootste belhamel gaan de doos in en de anderen komen de een voor de andere na, met hangende pootjes vragen of ze weer terug mogen komen.”

„Zo zou vader niet over die zaak gedacht hebben, Adolf,” merkte mevrouw Van Trom enigszins verwijtend op. „Je moet niet vergeten dat wij in de oorlogsjaren enorme winsten hebben gemaakt; dat valt toch niet te ontkennen; en al hebben nu allen zware belasting moeten betalen en misschien ook geld verloren, en al zijn er nu mogelijk veel fabrikanten, die hun winst hebben besteed aan de uitbreiding van hun zaken en om hun particulier leven op groter voet te brengen, wij hebben toch veel te goede zaken gemaakt om nu dadelijk aan de lonen van ons werkvolk te gaan knibbelen . . .”

„Hoor eens, Mathilde, we leven nu eenmaal niet meer in vaders tijd en bovendien, wanneer er door de Metaalbond een besluit genomen wordt tot loonsverlaging, wel, dan hebben wij als leden van die bond ons te onderwerpen aan de uitspraak van de meerderheid. En de genomen beslissing ontheft ons nu juist van een lastige verantwoordelijkheid . . .”

„Juist daarom,” sprak de heer Van Trom, „was ik tegen aansluiting bij die bond, omdat daardoor je eigen vrije wil aan banden wordt gelegd, doch het is vrijwel nutteloos daarover

verder te spreken. Schieler & Van Trom zijn nu eenmaal lid van de Metaalbond, en als er straks een conflict uitbreekt, zijn wij er natuurlijk in betrokken . . . ”

Nog enige tijd bleef men over andere onderwerpen praten en toen meende mevrouw Schieler, dat het tijd werd om te vertrekken.

DREIGENDE WOLKEN

Op de grote machinefabriek van Schieler & Van Trom was het enigszins roerig onder het volk. Toen ze gisteravond naar huis gingen, was bij de poort een biljet aangeplakt, waarop stond vermeld dat van een bepaalde datum af een loonsverlaging zou worden ingevoerd van tien procent voor gehuwde werklieden en vijftien procent voor de jongelieden. Aan het slot werd medegedeeld dat zij, die met deze regeling geen genoegen zouden nemen, zich als ontslagen konden beschouwen.

Het stond er zou koud, zo hard; de mensen hadden het gelezen, en die het niet zelf lazen, werd het op weg naar huis door de anderen verteld.

Er waren er, die vloekten en het tegenover ieder, die het horen wilde, een laaghartige, gemene streek noemden, om zo maar, zonder meer, een gedeelte van het weekloon af te nemen.

Er waren er ook, die zwijgend huiswaarts keerden en tot niemand er een woord over reppen, dat de patroons, hun patroons, er zo spoedig voor te vinden waren geweest om hun goedkeuring te hechten aan dat dwingende slot van de aankondiging.

Dat waren de oudere werklui, die vele jaren bij de firma gearbeid hadden; die slotwoorden deden hen pijn, want ze golden toch ook hen.

Diep gevoelden sommigen van die mensen hoe zwak, hoe hulpeloos hun maatschappelijke positie eigenlijk was.

Wat baatte nu een leven van veeljarige, trouwe plichtsbetrachting? Ze hoorden het dreigend gemompel van het jonge volk en als straks de boel aan het rollen ging, dan zou het ook voor hen zijn . . . als ontslagen beschouwd . . .

Schuin vallen de zonnestralen door de beroekte ramen van de

smederij naar binnen. Doorgaans wekt zonneshijn en lichtglans, al schijnt het ook door nog zulk een stoffige, rokerige ruimte, de mensen op tot meer vrolijkheid en het lijkt alsof het werk dan beter vordert.

Het is een grote werkplaats, met rechts en links een lange rij dubbele vuren, of liever dubbele smidsen, terwijl in het midden van die rijen de meer of minder zware stoomhamers zich verheffen. Verderop, naar de uitgang, is de overige ruimte ingenomen door werkbanken, buigmachines, boorstellingen en dergelijke werktuigen.

Voor iemand, aan de stilte gewoon, is het oorverdovend gedreun en geraas bijna niet om uit te houden, doch de mensen die hier werken en die er aan gewoon zijn, hebben er geen hinder van; ze kunnen zelfs nog best onder het werken door een praatje met elkander maken.

Achter zijn aambeeld staat Han Wolmer, de forse armen over de borst gekruist, het brede voorhoofd gefronst, onbeweeglijk in zijn vuur te staren en blijkbaar met zijn gedachten niet bij zijn werk. Dat behoeft echter ook nog zo direkt niet, want de smid heeft zwaar werk onderhanden en hij is daar pas aan begonnen. Achter hem, op zijn tegen de wand getimmerde kast, ligt de blauwe lichtdruktekening; daarop staat het machine-deel, dat Han Wolmer van die ruwe klomp ijzer, welke daar in het hoog opgebouwde vuur ligt, maken moet.

Tegenover hem, aan dezelfde smidse, staat een vuurwerker die mogelijk een jaar of tien ouder is dan Wolmer; zo om en bij de veertig kan hij wel zijn.

Het is een lange magere, maar gespierde kerel, met zwart, kort geknipt haar en doordringende zwarte ogen. Al is Leen Utink geen aangename persoonlijkheid, een bekwaam werkman is hij wel. Han Wolmer heeft, wat zijn vak betreft, veel van hem geleerd.

Afkomstig uit een van die duistere sloppen, welke in elke grote handelsstad te vinden zijn, had Leen Utink een harde jeugd

achter de rug. Opgegroeid in een omgeving, waarin allerlei zonde en ondeugd welig tierden, was het nog een wonder te noemen dat hij het door vlijt en volharding zover gebracht had, dat men hem tot een der beste vuurwerkers van Schieler & Van Trom kon rekenen.

Het zou aan het leven van Leen Utink misschien een geheel andere richting gegeven hebben, indien hij een voor hem geschikte vrouw getrouwd had, die de arme jongen, die nooit een gezellig tehuis had gekend, een vriendelijke woning had bereid en die met het weekloon, dat hij toch elke zaterdag trouw thuisbracht, behoorlijk was rondgekomen, evenals zo menige werkmansvrouw in veel ongunstiger omstandigheden.

Doch Leen Utink had een vrouw gezocht en gevonden in de verpeste omgeving van zijn eerste jeugd. Toen ze achttien of negentien jaar oud was, stond ze bekend als een der mooiste meisjes uit de gehele buurt en in de danskroegen was ze de meest gevierde partij.

Arme Leen Utink! Ze werd zijn vrouw, en de man, die gedacht had, als hij eenmaal maar getrouwd was, zich te vestigen ver van die buurt, waarvan hij de ellende en de verleiding maar al te goed kende, bleek zich vergist te hebben. Toen ze een jaar misschien in een stille, nette straat gewoond hadden, kon zijn vrouw het er niet langer uithouden; haar hart trok met onweerstaanbaar verlangen naar de donkere achterbuurt. Een moerasplant groeit slechts in modder.

Het was Leen Utink wel aan te zien dat zijn huisvrouw niet van de netsten was; zijn eens blauwe kiel was zó grauw en zijn Engelsleren broek zó voddig, dat er geen oorspronkelijke kleur meer aan te bekennen viel.

Juist had Leen zijn ijzer uit het vuur gehaald, waarna de stooftamer het in elkaar had gebeukt. Toen het na deze bewerking te veel was afgekoeld voor verdere behandeling, wierp de smid het weer in het vuur, waarna hij een vuilrode zakdoek

uit de broekzak haalde om het zweet van zijn mager gezicht te vegeu.

„Zie je nou, Han,” zo sprak Leen Utink met zijn scherpe stem de tegenover hem staande jongeman aan, „zie je nou, wat we te wachten hebben van onze goede patroons, waarvoor wij hier staan te zweten?”

Han Wulmers schrikte op uit zijn gepeins en zijn haardijzer oppakkend, stootte hij dat met een forse beweging door het hoog opgebouwde vuur, zodat de vlammen wild opschoten van onder de zwarte kolen en een wolk van rook en een zwerm van vonken over de smidse dwarrelde en opsteeg in de schoorsteen.

„De gelegenheid is nu gunstig,” ging Leen voort, „ze menen ons nu wel ongestraft het mes op de keel te kunnen zetten; de drukte is voorbij en de brandkast zit nog vol met oorlogswinst, een mooier gelegenheid is immers nooit te vinden?”

„Maar er zal van onze kant verzet volgen, Leen,” en over de smidse heen en zich als vermengend met de sissende, knetterende gloed van het haardvuur, klonk de zware stem van Johan Wulmer als een bedreiging.

Zo wilde Leen Utink het hebben. In zijn hart was hij een vurig socialist, of erger nog, misschien wel communist. Hij meende het aan zijn partij verplicht te zijn, leden te winnen, zoveel hij kon. Deze schamele man uit de achterbuurt had een bijna duivelse gave van redeneren en overreden en het deed hem een groot genoegen dat hij na zovele vruchteloze pogingen er toch ten slotte in geslaagd was, ook deze jonge kameraad tot zijn inzichten over te halen.

„O ja, Han, verzet zal er misschien wel volgen, maar het moet geen onbezonnen, kinderachtig verzet zijn, waarbij het gedeelte dat zich verzet, eenvoudig wordt ontslagen, en het andere gedeelte stilletjes voor het verminderde loon blijft doorwerken. Neen, Han,” en de scherpe stem van Leen Utink klonk nog scherper, „het verzet moet straks zó zijn dat de heren van de Metaalbond zelfs de domme jongens van de vrijwillige burger-

wacht tegenover zich zien.”

Han Wolmer greep de zware tang, die met een klemring aan zijn werk vastzat en draaide met beide handen het reeds rood wordende ijzer in het vuur, schoof het wat verder en zette een handle wat meer over, waardoor de windstroom in zijn vuur nog feller blies.

Weer staarde hij zwijgend voor zich uit en zijn gedachten dwaalden opnieuw af naar Truida Schaffel, van wie hij maar geen afstand kon doen, omdat hij haar nu eenmaal liefhad, hoewel hij wist dat ze voor hem onbereikbaar was, omdat er zoveel was dat hem van haar scheidde.

Ze ontmoetten elkander nog wel en dan was het de smid telkens alsof in haar tegenwoordigheid die bittere stemming van hem week, welke doorgaans als een sombere nevel over zijn ziel hing. Reeds dikwijls, o zo dikwijls, kwam de gedachte in hem op: Zou het niet beter zijn, als ik maar brak met alles wat achter mij ligt en als stoker monsterde op de een of andere boot, om in een vreemd land een nieuw leven te beginnen!

Maar hij kon er niet toe komen; de stem van zijn hart was sterker dan zijn wil.

En soms ook, als hij voelde dat haar eenvoudig, kinderlijk geloof, waaraan zij vasthield met onwankelbaar vertrouwen, zoveel hoger, zo oneindig veel hoger stond dan zijn donkere, bittere levensbeschouwing, dan kon er soms een heimwee komen in zijn hart naar zijn onschuldige jaren, toen er nog geen twijfel, geen ongeloof en geen bitterheid de boventoon voerden in zijn ziel.

Doch zou hij dan levensgeluk moeten kopen door te breken met de socialisten? Door trouw naar de kerk te gaan en een geloof te veinzen dat hij niet bezat? Dat deden er anders wel meer en er waren ouders, die met zulk een comédie genoegen namen, als de aanstaande schoonzoon maar tot hùn kerkgenootschap behoorde, er zich tenminste bij aansloot, dan was het

immers goed! Misschien nam de oude Schaffel met iets dergelijks ook wel genoegen, doch veinzen was de rondborstige smid onmogelijk; tot zulk een prijs was hij niet in staat iets te kopen. Onvrede was er in zijn gemoed en onvrede om hem heen. Op dit ogenblik vlogen er enige eigenaardige vonkjes als witte sterretjes boven zijn vuur en dadelijk verdween die onbestemde, dwalende blik uit de donkere ogen van de smid; die mooie vonkjes (de smid noemt ze wèlvonken) vertelden hem, dat hij niet moest staan dromen, doch naar zijn ijzer kijken en moest zorgen dat het niet verbrandde. Dadelijk verminderde hij de windtoevoer, trok met krachtige ruk het thans witgloeiende ijzer naar voren en door een heldere tik met de handhamer op de punt van het aambeeld riep hij zijn voorslager bij zich. Deze snelde onmiddellijk toe.

„Zullen we de kraan gebruiken, Wolmer?” riep hij. Doch deze antwoordde kortaf: „Neen, met de hand!”

Nog eens tuurde hij scherp naar de witgloeiende massa in het vuur en daarop sloot hij de windtoevoer geheel af.

De rechtervuist omkleemde de tang van achteren en de linkerarm schoof onder de tang naar voren; dan liep hij een paar pas achteruit en het witgloeiende ijzer kwam uit het in elkaarstortende vuur voor de dag.

Er waren niet veel smidsgezellen, die zonder behulp van kraan of takelwerk een stuk gloeiend ijzer van deze zwaarte konden hanteren, doch Han Wolmer liep er mee naar de stoomhamer. De voorslager stond al gereed, de hefboom in de hand, waarmee hij naar willekeur de slagen kon regelen.

Sissend drong de stoom in de cylinder en de zware zuigerstang, aan welks onder-eind de vierkante stalen hamer is bevestigd, schoof omhoog met donderend geweld en nu vielen de slagen op het door witte wèlvonken omgeven ijzer, dat onder die druk gekneet werd als was.

Op het „stop” van de smid ging de hamer naar boven en bleef staan, toen werd het ijzer gekanteld, vooruit of achteruit ge-

bracht al naar de smid het nodig achtte en weer dreunden de slagen, totdat het ijzer zover was afgekoeld, dat opnieuw gloeiend maken nodig was.

Han Wolmer pakte de zware vracht weer op en zeulde die op zijn aambeeld.

Even gemeten met een grote, roestige, kromme passer, dan haastig een blik geworpen op de blauwe lichtdruktekening en het ijzer plofte weer in het vuur.

Grote zweetdruppels parelden de smid op het brede voorhoofd, maar eerst toen zijn vuur verzorgd was en de wind er weer krachtig inblies, droogde hij met zijn rode zakdoek het zweet van zijn gelaat.

„Zou het op staken uitlopen, Wolmer?” vroeg de voorslager, terwijl hij even bij de smid achter diens aambeeld kwam staan. Deze haalde de schouders op, maar Leen Utink had met zijn scherp gehoor, in weerwil van het geraas om hem heen, toch de vraag van de voorslager gehoord en, zijn ijzer wat terugtrekkend, zodat het geen gevaar liep te verbranden, voegde hij zich bij Wolmer en de voorslager.

„Kun jij erg gemakkelijk vijftien procent van je weekgeld missen, Toon?”

Leen vroeg het op sarcastische toon aan de voorslager en deze keek hem aan alsof hij zeggen wilde: Je vraagt naar de bekende weg. Daarom klonk zijn stem dan ook niet vriendelijk, toen hij de slordig geklede smid toevoegde:

„Je weet heel goed, dat ik veel lager in uurloon sta dan jij. Als mijn kostgeld betaald is en mijn belasting, mijn sigaartje en andere dingetjes er af zijn, moet ik maar zien, hoe fatsoenlijk rond te komen; ik loop niet graag voor schande.”

Leen Utink merkte wel dat de jongen boos werd en dat was juist zijn bedoeling. De „nar” moet er inkomen bij het jonge volk en jongens zoals Toon, sterk en brutaal, gewild lid van een worstelclub, het waren straks de besten om te posten . . .

„En toch zal je er straks aan moeten geloven, Toon, ze zullen

van elke gulden vijftien centjes afknijpen en dan blijf jij maar zoet aan het werk; want als je daar geen zin in hebt, dan zetten ze je doodeenvoudig buiten de poort en je staat op de keien; dat kun je immers lezen op die mooie brief aan de uitgang!”

„Ja, het is een lamme boel,” mopperde Toon, „mijn ouders wonen buiten de stad en zijn arme mensen, dus op hun dak kan ik toch ook niet terecht komen, dat vertik ik tenminste.”

„Dat is toch niet nodig ook jongen,” meende Leen Utink op welwillende toon. „Waarom word je ook geen lid van onze organisatie? Als er dan een staking uitbreekt, en dat gebeurt, wel dan trek je toch in elk geval zoveel, dat je je kostgeld kunt betalen en nog een sigaartje roken bovendien. Maar dan moet je het gauw doen, anders breekt de staking uit en het is te laat.”

„Leen, laat ik je eerst eens zeggen dat ik van huis uit alles behalve rood ben opgevoed; als vader wist . . .”

En zich daarop tot Han Wolmer kerende, sprak de jongeman: „Wat denk jij er van Wolmer, zou het werkelijk tot een staking komen, of is het maar een beetje opschepperij van de bonden?” Han porde weer met zijn haardijzer in het vuur. Wat zou hij deze jonge kerel antwoorden?

„Dat het tot een staking komen zal, geloof ik wel, Toon, alles wijst er op.”

Utink liep even naar zijn vuur, maar hij kwam dadelijk weer terug; wat kon hem op dit ogenblik zijn werk eigenlijk schelen; overal stonden groepjes volk bij elkaar en zelfs de bazen waren onder de indruk, dat ze aan de vooravond stonden van, ja waarvan? Van dingen, die wellicht een rare wending konden nemen . . . daarom was het toezicht verslapt.

„Nou is het nog tijd, Toon, om te organiseren, maar ik zeg je nog eens, je moet het gauw doen; wil ik het nog voor je in orde brengen?” vroeg Utink gedienschtig.

De jongeman aarzelde, blijkbaar was er een stem in zijn binnenste, welke hij maar niet zo dadelijk tot zwijgen kon brengen. Besluiteloos keek hij Han Wolmer aan.

„Jij bent ook bij de rooien, Wolmer,” sprak Toon, „maar je broer Albert hoort daar toch niet bij, is het wel? Hem zag ik zondagmorgen nog uit de kerk komen.”

Ongeduldig trok Han Wolmer de schouders op en toch, hij begreep maar al te goed, waarom de jongen aarzelde, hij kende immers zelf die strijd.

„Ik ben lid van de S.D.A.P., Toon, en mijn broer is lid van de Christelijke, maar georganiseerd zijn we toch allebei, doch wat doet dat er toe, het gaat nou om je zelf.”

„Ja,” meende Toon, „het zal wel het wijste zijn, lid te worden van een bond, anders word ik bij staking helemaal een „gesjochten jongen”; maar bij de rooien . . .”

„Je kunt je toch ook aansluiten bij de Christelijke partij, als je iets tegen de andere hebt,” zei Wolmer. Doch Leen Utink was er direkt bij.

„Ga je zo zondagmorgens, voor je verder de stad ingaat, nogal eens naar de kerk, Toon,” vroeg hij, „of is de worstelclub steeds je doel? Kijk je mogelijk ook een paar minuten in je pet, voordat je in je boterham durft te happen, of een aardappel aan je vork prikken?”

De jongeman werd weer korzelig en bromde: „Ik niet, Utink, net zo min als jij.”

„Welnu,” zei de magere kerel spotlachend, „haal je zelf dan geen schijnheilige muizenissen in het hoofd en sluit je aan bij de enige partij, die eerlijk voor haar doel uitkomt; de Rooms en de Protestants-Christelijken willen er nog een vroom tintje aan geven, hoewel hun doel in hoofdzaak hetzelfde is als bij ons: zich schrap zetten tegen het kapitaal. Nou Toon, wil ik zorgen dat het zaakje voor je in orde komt, eer de bui losbarst?” Op deze wijze drong Leen Utink aan en de voorslager gaf zich gewonnen en werd lid van de Sociaal Democratische Arbeiderspartij.

De stoomhamers dreunden met donderende slagen, de aambeelden klonken onder het gerikketik van de handhamers, de

voorhamers ploften zwaar op het witgloeiende ijzer, maar tussen die arbeid door was er in de harten van al dat werkvolk slechts één gedachte, die de boventoon had, de gedachte aan het naderend conflict.

VOOR EN TEGEN

Het conflict naderde, het naderde onafwendbaar en het vervulde de harten van allen, die er bij betrokken waren, met onrust.

Er was onderhandeld, o zeker, beide partijen hadden elkander ontmoet, maar men was niets nader tot elkander gekomen.

De patroons waren georganiseerd en het werkvolk was georganiseerd.

De patroons waren sterk door de macht van het geld en de macht van hun maatschappelijke positie.

Het volk was sterk door zijn aantal en zijn nogal goed gevulde weerstandskas en ook door hoop op steun van niet bij het conflict betrokken werkliedenorganisaties.

De patroonsbond betoogde de noodzakelijkheid van loonsverlaging op grond van de bekende malaise in de metaalindustrie en die loonsverlaging moest hun in staat stellen met meer kans op succes het hoofd te bieden aan de druk der tijden.

De werklieden-organisaties brachten het feit naar voren, dat de metaalbewerkers toch niet tot de best betaalde ambachtslieden behoorden en dat hun levensomstandigheden van dien aard waren, dat vermindering van weekloon niet kon worden aanvaard. Alle onderhandeling bleek vruchteloos, nog een paar dagen en men moest beslissen; eigenlijk was er al beslist, doch zelfs op het laatste moment kon er nog verandering komen.

's Avonds na werktijd werd druk vergaderd; de leiders der organisaties namen alle maatregelen, welke hun geschikt voorkwamen om de tegenstand zo krachtig mogelijk door te voeren. Alle vroegere vijandschap en alle verschilpunten der bonden onderling werden voorlopig terzijde gesteld om de actie gemeenschappelijk en met vereende krachten te kunnen voeren.

Op de vergaderingen en op weg naar huis, in de barbierswinkel en het café, overall waar werklui van de metaalnijverheid elkan- der ontmoetten, werd propaganda gemaakt voor organisatie, maar nergens meer dan in de werkplaatsen.

En velen, zeer velen, die er in gewone tijden niets voor voelden, sloten zich nu noodgedwongen aan. Wat moest men beginnen als straks de fabriek stop stond en geen cent meer werd verdiend? Anderen wilden het laatste ogenblik afwachten of men soms zou kunnen doorwerken en kòn dat niet, welnu de organisaties beloofden steun, ook aan de ongeorganiseerden, als men maar solidair bleef!

Het was schafttijd en de werklieden, wier woning te ver van de fabriek was gelegen, bleven in de werkplaats om er hun schaft- tijd door te brengen. Hier en daar draaide nog een stelplaat rond en stond nog een draaier gereed om zijn „kar” te stoppen, maar de meesten liepen reeds in dichte drom naar de uitgang. Ook Sander Molders was op het punt zijn draaibank te stoppen, maar hij wilde dat in een bepaalde stand doen en daarom knarste nog even zijn beitel door het harde metaal van een grote, bronzen cylinder, die tegen zijn stelplaat stond gespannen.

Met een ruk haalde hij nu zijn hefboom over en tegelijkertijd stopten de motoren, die het machtige drijfwerk in beweging brachten, waaraan alle werktuigen hun kracht ontleenden.

Het was een machtig groot gebouw, die draaijerij van de machinefabriek der firma Schieler & Van Trom. Van de voor- muur langs de straat, tot op een paar meter afstand van het schoeiingswerk aan de rivierkant, liep het gebouw dwars over de gehele breedte van het terrein.

Aan de voorkant echter, lang de straat, was een gedeelte af- geschoten en ingericht als schaftlokaal voor het volk.

Sander Molders nam zijn broodtrommeltje en de blikken koffiekruik, haalde zijn pijp te voorschijn en na nog eens goed zijn handen aan een pluk poetskatoen te hebben afgeveegd,

drentelde hij op zijn gemak de draaiërij door naar het schaftlokaal.

Het was een waar spinneweb van drijfriemen, die allerlei soort van werktuigen verbonden met de drijf-as. Men kreeg enigszins een denkbeeld van de geweldige kracht van sommige der grootste draaibanken, als men naar de metaalkrullen keek, die op en onder die werktuigen lagen opgehoopt.

Stalen krullen, die van dikke assen of andere machinedelen waren afgedraaid, lagen onder de draaibanken verspreid, maar waar koper, brons of wit metaal werd verwerkt, vingen de ijzeren bakken, onder het bewerkt wordende voorwerp geplaatst, de korte krullen op, die er door de hard stalen beitels werden afgesneden, want deze afval had nogal waarde, omdat die opnieuw kon worden versmolten.

Toen Sander Molders in het schaftlokaal kwam, zaten er reeds groepjes werklui bij elkander te eten, doch er was overvloed van plaats; slechts een klein gedeelte van het volk bleef op de fabriek.

Molders zocht een plaatsje op een bank in de hoek, opende zijn broodtrommeltje en haalde er zijn boterhammen uit. Dan vouwde hij de handen en na zijn gebed las hij, terwijl hij smakelijk zijn boterhammen naar binnen werkte, de courant, die zijn vrouw altijd netjes opgevouwen in zijn broodtrommeltje deed.

Het gebeurde wel eens op gewone tijden, dat deze of gene kameraad een praatje bij hem kwam maken, doch doorgaans gingen ze na de maaltijd op de banken liggen slapen, terwijl Sander Molders op zijn gemak zijn krant las.

Aan alles was het echter thans merkbaar dat het geen gewone tijd was, niemand dacht er aan, een dutje te gaan doen.

Daar naderde een drietal mannen het hoekje van Molders. De een was de ons reeds bekende Albert Wulmer, die ook overbleef op de fabriek, de tweede de schaver Wenterman en

de derde een nog jong kereltje, een bankwerker, Van Lauter genaamd.

„Goedemiddag, Molders,” riep Albert Wolmer, terwijl hij dadelijk daarop liet volgen: „Het zou wel eens kunnen, Sander, dat we aanstaande maandag om deze tijd ons middagpotje thuis moeten opeten; wat denk jij er van?”

Molders vouwde zijn krant dicht en deed die weer in zijn trommeltje, toen dronk hij nog een teugje uit zijn blikken fles en keek met een glimlach om de lippen Albert Wolmer aan.

„Wat ik er van denk, Albert? Wel, ik ben er van overtuigd, dat er een domme streek zal worden uitgehaald; morgenavond, voor de zon ondergegaan is, zal de staking een feit zijn en aanstaande maandag staan we allen op de keien.”

„Dat is maar goed ook, want als de patroons die schandelijke eis van tien en vijftien procent verlaging niet laten vallen, wordt er nagenoeg geen slag meer gewerkt; daar zullen wij wel voor zorgen.”

Het was de bankwerker Van Lauter, die het woord nam. De toon waarop hij sprak deed hem al dadelijk als een heftig partijman kennen.

Molders was geen liefhebber van twistgesprekken, doch in deze tijd van wrijving en onzekerheid ging het niet, zich met een grap van de zaken af te maken.

„Waarom vind je het staken een domme streek, Sander?” ging Van Lauter driftig voort. „Jij acht het waarschijnlijk maar beter om als een zoete jongen stilletjes genoeg te nemen met hetgeen de patroon belooft, die zonder de minste reden een gedeelte van je weekloon afneemt . . .”

„Wel,” meende Molders, „staken vind ik daarom dom, omdat beide partijen daardoor grote schade lijden en de ondervinding reeds herhaaldelijk geleerd heeft, dat het werkvolk bijna altijd aan het kortste eind trekt.”

„Dat zit hem,” viel Van Lauter hem heftig in de rede, „in de lamelendigheid van het volk zelf en de ouderen zijn daarin het

ergste. Maar welke houding denk jij aan te nemen, Molders, als morgenavond de werkstaking wordt geproclameerd over de gehele linie?"

Molders keek de bankwerker even in de ogen en sprak toen kalm: „Dat is mijn zaak, Van Lauter, jij bent nogal nieuwsgierig uitgevallen, zou ik zo zeggen.”

Het bloed steeg de driftige Van Lauter naar het hoofd en toornig wilde hij wat zeggen, doch Albert Wolmer voegde hem toe:

„Bedaar jij nu eens even, Jaapje, jij bent zo heet aangelegd; we komen hier niet om met Molders ruzie te zoeken; iedere man is vrij in zijn denkwijze, maar wij, als bondsmannen, kunnen de mensen wèl wijzen op het gevaar dat ze lopen, straks zonder steun op de keien te staan; met een paar man blijven doorwerken is natuurlijk ondoenlijk, denk daaraan, Molders. Het zou me geweldig spijten,” ging Wolmer trouwhartig voort, „als men je overlast aandeed, doch je begrijpt Molders, dat de enige kans om met staking iets te bereiken is, dat de staking zo volledig mogelijk wordt doorgevoerd.”

„Dat begrijp ik, je wilt te kennen geven dat de stakers de mensen, die zouden willen werken, op alle mogelijke wijzen zullen lastig vallen. Eerst door waarschuwen, dreigen en schelden, dan door hen in massa te volgen, en als de politie niet in staat is, hen te beschermen, gaan de opgeschoten jongens gooien of hen mishandelen, is het zo niet, Albert?"

„Het kan er tenminste van komen,” meende deze, „doch,” voegde hij er dadelijk bij, „wat jou betreft Sander, måg er dat niet van komen en het behoeft ook niet; al ben je niet georganiseerd, je kunt steun krijgen van de bonden, daarmee verplicht je je nergens toe, dan zolang de strijd duurt buiten de poort van de fabriek te blijven.”

„Ik zou het maar doen, Sander,” merkte Wenterman, de schaver, op, „want als het lang duurt is het voor een werkman toch niet om vol te houden en onze zaak is toch rècht, dat moet

ieder weldenkend mens toegeven.”

Wenterman was evenals Molders reeds langer dan een kwart-eeuw bij Schieler & Van Trom en ook hij had lang gearzeld eer hij er toe overgegaan was om lid te worden van de christelijke bond, doch de overweging dat hij bij een conflict zonder inkomsten zou geraken, deed hem ten slotte, evenals zovelen, aansluiten.

Maar Sander Molders dacht er toch anders over en na een ogenblik zwijgen sprak hij:

„Ik vind het mooi, dat de bonden ook ongeorganiseerden steunen willen, jongens, maar wat mij betreft, ik wens vrij te blijven . . .”

„Als je er dan maar aan denkt, dat je niet vrij bent om te gaan werken, want dan . . .”

Het was Van Lauter weer, die lucht wilde geven aan zijn ergernis, maar Molders viel hem lachend in de rede: „Dan zal jij me dat beletten, niet waar Jaapje? Maar dan toch liefst met een paar honderd man achter je . . .”

„Zeg Molders,” sprak Hans Wenterman ernstig, „laten we elkaar nu goed verstaan, jij kent ons en wij kennen jou. Met Albert samen kwam ik naar je toe, om eens te praten en Jaap van Lauter voegde zich bij ons, ongevraagd, ongeweigerd . . .”

Toen Wenterman zover gekomen was, keerde Van Lauter zich nijdig om en mompelde goed hoorbaar iets hatelijks over „dat lamme volk uit die fijne bonden, die de boel . . .,” waarna hij zich enigszins haastig verwijderde, want er flikkerde iets in het oog van Albert Wolmer, dat hem waarschuwde niet veel meer te zeggen. Sander Molders moest lachen om de machteloze toorn van Jaapje, doch hij werd dadelijk ernstig, toen Wenterman hem op de man af vroeg, waarom hij geen lid wilde worden van een christelijke organisatie.

„Je moet nooit denken, Sander,” voegde Wenterman er trouw-
hartig bij, „dat we als bondsmannen enige pressie op je willen uitoefenen. Als je tot me zegt: dat is mijn zaak, evenals

daarstraks tegen Jaapje, dan leg ik mij daar volkomen bij neer.” „Neen Wenterman, het is wel eens goed om kalm over deze dingen te spreken; het is eenmaal een teken van onze tijd en laat ik je maar dadelijk zeggen, dat ik het lange tijd met mijzelf niet eens kon worden of ik lid zou worden of niet. Dat was in de oorlogstijd, toen door de actie der bonden onze lonen zo omhoog gingen; toen dacht ik dikwijls: jongen, Sander, is dat nu wel erg nobel, om telkens mee te profiteren van loonsverhoging en geen contributie te betalen aan de bonden, die daarvoor strijd voeren?

Doch er was een stem in mijn gemoed, die er telkens tegen in opstand kwam.

Ik begreep dat er na die tijd van stijging, van bloei en van drukte, wel weer eens slapte en werkloosheid zou komen en dan zou het loon mogelijk weer moeten zakken. Dat zou echter niet geduld worden en dus stond dan strijd voor de deur!

De roden achten dan de kans gunstig, en . . . op hun alarm blazen moeten ook de christelijken wel in het geweer komen, want de belangen waar het nu om gaat zijn dezelfde.

Ben ik nu lid van een bond, dan moet ik mij aan de leiding en de voorschriften daarvan onderwerpen. Daartoe behoort bijvoorbeeld ook het posten en het belemmeren van werkwilligen en zulk een optreden kan ik nu eenmaal niet met mijn geweten overeenbrengen. Ik weet, mannen,” ging Molders ernstig voort, „dat door de christelijke leiders wordt gebeden op de vergaderingen, maar kan ik persoonlijk, als ik uitga om te posten, tot God bidden om zegen op mijn werk? In de Bijbel lees ik niets van staken en posten; wèl echter dat de arbeider zijn patroon trouw moet dienen, zelfs al zou die patroon niet goed voor hem zijn . . . In het laatste geval zal God Zelf rekenschap vragen van de patroon, hoe hij zijn ondergeschikten heeft behandeld. Dat is echter geheel iets anders dan eigen rechter zijn.”

Wenterman en Albert Wolmer keken elkander aan; de woorden van Sander Molders deden een pijnlijke snaar trillen in hun

hart. Wat deze daar met woorden uitdrukte, hadden zij inwendig gevoeld.

„Ja,” sprak Albert, „die hele geschiedenis van de staking stuit me geweldig tegen de borst, maar zoals jij de zaak voorstelt, Sander, is ze toch wel wat eenzijdig bekeken, al kan ik er in de diepste grond niet op afdingen, omdat er waarheid in zit.

Maar eenzijdig is het wel, Sander, want je zult toch moeten toegeven, dat waar belasting, huishuur en levensonderhoud op zulk een hoog peil staan als nu, een loonsverlaging zoals deze niet kan worden geduld zonder verzet.

En hoe kunnen wij ons anders verzetten dan door georganiseerd samenwerken? Zie eens naar onze patroons! Die zijn rijk en machtig en toch vormen zij een bond.”

Molders haalde de schouders op.

„Dat zouden de oude heren Schieler & Van Trom nooit gedaan hebben,” antwoordde Sander.

„Het is een lamme boel, Sander,” morde de schaver, „maar wat Albert zegt is toch waarheid.”

„Ik wil het niet tegenspreken, jongens, omdat ik niet weet wat ik er van zeggen moet, maar dit weet ik wel, en het staat muurvast bij me, dat ik bij de strijd, die morgen uitbreekt, stipt neutraal wil blijven, neutraal en vrij. Vrij tegenover mijn kameraden, vrij tegenover mijn patroons, maar bovenal vrij tegenover mijn geweten. En dan kan ik het misschien wel zwaar krijgen als het lang duurt, maar van binnen zal het rustig zijn, mannen . . .”

STAKING

Het was zaterdagmiddag en de verwachting van vele werklieden, die tot het laatste ogenblik de hoop hadden gekoesterd dat het conflict nog zou worden afgewend, was onherroepelijk de bodem ingeslagen.

Toen het volk op zijn gewone tijd de fabriek had verlaten, stonden enige mannen aan de uitgang, die een ieder een gedrukt „manifest” in de hand stopten, hetwelk onder meer de dringende uitnodiging bevatte om op een nader aangeduid uur ter vergadering te komen, waar de bestuurders der Organisaties een opwekkend en bemoedigend woord zouden spreken in verband met de strijd, die op het punt stond te ontbranden.

Ruw blies de herfstwind en van alle kanten schoven donkere wolken langs het zwerk, welke als ze voorbij de zon dreven, duistere schaduwen over straten en pleinen wierpen.

In dichte massa stonden de metaalbewerkers om de sprekers heen geschaard. Hoewel er zoveel volk bij elkaar was, heerste er toch zulk een stilte dat zelfs zij, die het verst van de sprekers verwijderd waren, elk woord konden horen dat gesproken werd. Er waren verschillende sprekers, zoals ook de toehoorders van verschillende richting waren, doch hun redevoeringen, hoewel dan ook niet in dezelfde bewoordingen uitgesproken, kwamen toch wat inhoud betreft op hetzelfde neer.

Zij schetsten nog eens de onbillijkheden van de loonsverlaging, die slechts moest worden beschouwd als een krachtproef van de patroons, hoever men met de kneedbaarheid van het volk kon gaan. Ze wekten op tot standhouden zolang het mogelijk was, doch ook tot kalmte en ordelijkheid. Geen geweld moest worden gepleegd, maar rustig en kalm, doch vast aaneengesloten moest

men zich scharen achter de leiding; op zulk een wijze had men de beste kans om de staking tot een goed einde te brengen.

Neen, het waren geen opruiende, ophitsende woorden, die daar gesproken werden op de massavergadering en ze verwekten ook geen geestdrift onder het volk, maar toch, de harten klopten bij velen onrustig en men zag met sombere blik de toekomst tegemoet.

De laatste spreker kwam op. Het was een forse, jonge kerel met doordringende ogen en harde trekken. Opmerkelijk zag hij om zich heen alsof hij de mensen wilde tellen.

Zijn stem was scherp evenals zijn blik.

Helder en duidelijk schetste hij de huidige toestand. Van zijn standpunt gezien was het recht geheel aan de kant van het werkvolk. Nog eens wees hij er met kracht en klem op, dat er voor de arbeider geen verzet mogelijk was zonder organisatie; de eenling trapt men onder de voet, met de massa moet men tenminste nog rekening houden.

Het onomstotelijk bewijs daarvoor noemde spreker het vormen van de Metaalbond; de patroons hadden de dommen onder het werkvolk daardoor het voorbeeld gegeven, dat slechts in vereniging kracht te vinden is.

„De strijd, die wij nu aanvangen, is ons opgedrongen, mannen!” zo riep hij. „En daarom zullen we hem uitvechten. Bedenkt, kameraden,” en de stem van de volksleider werd nog scherper, terwijl zijn ogen schitterenden als staal, bedenkt, dat als wij nu het onderspit delven, de gehele arbeidersbeweging in Nederland een nederlaag lijdt, die van invloed zal zijn op alle vakken. Daarom mannen, moet de staking doorgevoerd worden met alle kracht, die in ons is. Maandagmorgen mag in geen enkele bij het conflict betrokken fabriek een slag meer gewerkt worden. Geen hamerslag mag er meer klinken, geen drijf-as meer draaien, geen motor meer gonzen. Moeten wij in weerwil van al onze pogingen toch bukken voor de macht van het kapitaal, dan in elk geval niet zonder strijd, niet als willoze slaven zonder protest . . .”

Onder de partijgenoten van de spreker ontstond enige beweging; een troepje jong volk begon in de handen te klappen en wilde de leider toejuichen, doch diens harde stem eiste stilte en het werd weer stil.

„Luistert nu goed, kameraden en laat alle gejuich of gezang achterwege; bedenkt wel, dat deze vergadering geen propaganda-bijeenkomst is, daarom herhaal ik het: blijft kalm, ernstig en vastberaden en bedenkt, dat er niets kan worden gewonnen zonder strijd en ook, dat er geen strijd gestreden wordt of er zullen slachtoffers zijn . . .”

De rede van de laatste spreker was geëindigd; nauwkeurig werden nu de namen afgeroepen van de mannen, die werden aangewezen om aanstaande maandagmorgen de wacht te gaan houden voor de ingangen der fabrieksgebouwen, welke bij de staking betrokken waren.

Daarna werd duidelijk en zakelijk mededeling gedaan van de plaatsen en uren, waarop de leden der organisaties zich dagelijks moesten vervoegen bij de comités voor de controle en om zaterdag hun geld te komen ontvangen, waarop ze als stakend lid recht hadden.

Tevens deelde de leider nog mede, dat ook ongeorganiseerden steun zou worden verleend, indien ze zich daartoe aanmeldden bij het stakings-comité.

De bijeenkomst was geëindigd en behalve de groep mannen, die was aangewezen om aanstaande maandag te posten en met het oog daarop op hun instructies bleven wachten, ging de massa werklieden bij groepjes stil en ordelijk uit elkander.

Onder de aankomende jongens heersten wel vrolijkheid en voldoening, dat ze nu eens een tijd zouden beleven van onbepaalde vrijheid, — wie weet hoelang wel —, een vrijheid, waaraan geen nijldige fabrieksbel zo gauw een eind maken zou; ook sommige ouderen gevoelden iets als voldoening, dat het nu eens tot een conflict gekomen was.

Dat waren de echte partijmannen, die op de menigvuldige

propagandavergaderingen een groot denkbeeld hadden opgevat van de macht van het proletariaat, en nu met vertrouwen en hoop op goede uitslag de strijd aangeboden tegen de machtige heren van de Metaalbond.

Doch er waren, vooral onder de ouderen, vele werklieden, die somber en met een bezwaard gemoed van deze vergadering huiswaarts keerden. Nooit, sinds hun jongensjaren, hadden ze ook maar een enkel uur verzuimd zonder dringende noodzakelijkheid; en nu, aanstaande maandagmorgen, zou de bel van hun fabriek op het gewone uur hen oproepen tot de arbeid, hun eerlijke nuttige arbeid, en zij zouden dan aan die oproep, die zij zovele jaren getrouw hadden opgevolgd, geen gehoor verlenen; de poort zou gesloten worden, terwijl zij er vrijwillig buiten bleven. Vrijwillig?

Een goed half uur later ongeveer stapten drie mannen, die ook de vergadering der metaalbewerkeren hadden bijgewoond, naast elkander voort.

Ze waren wat later dan de anderen, want ze behoorden alle drie tot degenen, die maandagmorgen posten moesten. Door het comité waren ze straks nauwkeurig ingelicht, waar en tot hoelang.

De klokke van de drie was Han Wolmer en die lange, magere kerel aan zijn rechterkant was Leen Utink, terwijl links van hem Barend Hilke voortstapte.

Barend was een korte, vierkante kerel met een ruigbehaard hoofd op een rechte stierennek. Hij was een trouw volgeling van de rode vaan; evenals Leen Utink maakte hij zoveel mogelijk propaganda voor zijn partij, doch hij was bij het volk niet gewild; daarom bereikte hij doorgaans niet veel.

„Het zal vreemd zijn, jongens,” merkte Barend Hilke op, „als we maandagmorgen inplaats van achter ons aambeeld en binnen de poort, nu buiten de poort en nog wel op post staan, om te zorgen dat er geen werkvolk binnenkomt.”

Leen Utink lachte honend.

„Nu gaan we staken,” sprak hij, „maar weet je wat het ellendigste van de zaak is? Er zijn zo machtig veel van die makke schapen bij, die slechts daarom lid van een bond geworden zijn, om in tijd van nood steun te kunnen krijgen; die er echter nooit of nimmer toe te bewegen zouden zijn om zich eens werkelijk met kracht tegen die kapitalistische uitzuigers te verzetten.”

Han Wolmer zag van terzijde de vuurwerker aan.

„Welk soort van verzet bedoel je eigenlijk, Leen?” vroeg Han Wolmer; „ons verzet kan toch volgens mijn idee nergens anders in bestaan dan in staken en dat staken net zo lang vol te houden tot de Metaalbond afziet van die onrechtvaardige eis van loonsverlaging.”

Leen Utink lachte weer spottend.

„Denk je dan werkelijk, dat wij alleen door niet te werken de heren van de Metaalbond kunnen dwingen om het oude loon te blijven uitbetalen? Wees toch wijzer, Han, daarvoor zitten immers hun brandkasten nog te vol met oorlogswinst; neen, als er niets anders bij komt, kan ik je nu al wel zeggen, dat we druipstaartend weer aan de slag zullen moeten gaan.”

„Ja,” voegde Barend Hilke er bij, „als ze ons dan nog willen hebben; nu staan we tijdelijk op de keien, maar als we de partij verliezen, zou het wel eens kunnen zijn, dat we op de keien bleven staan.”

„Geloof maar vast, dat wij in elk geval buiten de poort blijven als de stakers het loodje moeten leggen,” meende Leen Utink.

„Het ontbreekt nooit aan verklikkers, die de patroons inlichten, wie van het werkvolk het meeste gewerkt hebben voor de staking, en daarbij zijn wij met ons drieën nogal tamelijk betrokken geweest, zou ik zo denken . . .”

Het werd Han Wolmer onbehaaglijk te moede in het gezelschap van deze twee mannen en zijn gemoedsstemming uitte zich in de op scherpe toon gestelde vraag:

„Waarom hebben jullie, als je er zo vast van overtuigd was,

dat deze staking een mislukking zou worden, dan zo je uiterste best gedaan om de mensen op te hitsen tot neerleggen van het werk? En wat bedoelde je daar straks met de uitdrukking: werkelijk verzet? Van die bedekte termen houd ik niet.”

De zware stem van Han Wolmer klonk zó fors en dreigend, dat de voorbijgangers onwillekeurig omkeken, terwijl Barend Hilke kalmerend opmerkte: „Nou, nou, Han, wind je niet zo op; wat Leen zegt, zal hij best kunnen verantwoorden.”

„Ja zeker kan ik dat verantwoorden,” zei Leen Utink. „Je wilt er mij een verwijt van maken, dat ik de lui heb opgewekt tot staking; maar jij vond het toch ook niet gewenst, die loonsverlaging maar voor zoete koek op te eten. En daar straks zei je zelf dat we, als werklui, geen ander verweer hebben dan de staking. Nu, we kunnen toch niet met een paar man gaan staken, is het wel? Als we staken willen, moet het zo volkomen mogelijk zijn; dat hebben onze leiders je dunkt me reeds dikwijls genoeg aan het verstand trachten te brengen. En als je dan precies weten wilt, wat ik bedoel met werkelijk verzet, ik ben bereid je ook dit duidelijk te maken.

Zoals we daarstraks van de verschillende sprekers hebben gehoord, willen ze zich alleen, — tenminste zo zeggen ze — bepalen tot lijdelijk verzet. Je begrijpt toch zeker wel, Wolmer, dat dit slechts zover gaat als het voeten heeft en dat het lijdelijk verzet zal moeten veranderen in daadwerkelijk verzet. Dat kan trouwens ook zeer goed, als het ons gelukt, ook de spoorwegmannen en de transportarbeiders in het conflict te betrekken. Wanneer dan de armoe gaat nijpen door een tot het uiterste toe gerekte staking, krijgen we misschien de poppen wel zo'n beetje aan het dansen. Het moet er dan toe komen, dat men de rooie haan laat kraaien, of een paar van die mooie villa's in de lucht laat springen, kijk, dan komen we langzamerhand in de goede richting, begrijp je me, Han Wolmer?”

Ja, nu begreep de jonge smid zijn oudere makkers en de sombere trek op zijn gelaat verdonkerde nog, terwijl in zijn hart een

waarschuwende stem fluisterde; die stem wees hem er op dat hij op een glibberig pad geraakt was, waarvan het einde niet anders kon zijn dan ellende en berouw.

„Begrijp je me nu, Han Wolmer?” herhaalde Leen Utink. Hij wenste het antwoord van de jonge kameraad te horen.

„Jawel, ik geloof dat ik je bedoeling maar al te goed begrijp; doch laat ik je maar dadelijk zeggen dat er van je lelijke plannen niets terecht kan komen, kameraad, om de doodeenvoudige reden dat er onder ons wèl tamelijk veel socialisten zijn, maar gelukkig zeer weinig mannen, die voor dergelijke daden van geweld te vinden zijn. Doch,” ging Wolmer enigszins heftig voort, „als ik jou was zou ik wat voorzichtiger zijn met het vertellen van dergelijke praatjes; je loopt op deze wijze veel kans, de staking uit te vechten achter de tralies.”

„Dank voor je broederlijke waarschuwing, Wolmer,” sprak Utink spotlachend, „maar ik wil je dan wel verzekeren dat er veel meer lui zijn, die denken zoals ik, dan je misschien gelooft. Het zou me niets verwonderen dat, eer de staking is geëindigd, je er net zo tegenover staat als ik en velen met mij.”

Een windvlaag huilde gierend om de hoek der straat en dreef vergeelde bladeren ritselend voor zich uit.

Het gezelschap van Leen Utink en Barend Hilke werd Han Wolmer onverdraaglijk. Plotseling sprak hij dan ook op ruwe toon:

„Nu, veel genoeg samen, ik ga hierheen,” en zonder verder op zijn beide metgezellen acht te slaan, draaide hij de hoek der straat om en stapte, krachtig tegen de felle wind optornend, in de richting van de rivier. Toen hij een ogenblik later het donkere water tegen de kaaimuur hoorde klotsen, werd het langzamerhand wat rustiger in zijn gemoed. Opnieuw echter schrijnde er iets in hem, toen hij de ouderlijke woning binnentrad en zijn moeder zo droevig sprak:

„Wel, wel, Han, nu staan de jongens van Louw Wolmer op de keien. Dat ik zoiets nog moet beleven!”

DE GEVOLGEN

Eind oktober was de staking begonnen en nu liep het tegen Kerstmis. Nog steeds waren beide partijen niet geheel tot overeenstemming gekomen.

Tot nu toe had alles nog een ordelijk verloop gehad, tenminste botsingen van enige betekenis waren niet voorgekomen, wat echter niet zeggen wilde dat er niet enige incidenten voorvielen; deze liepen echter vrijwel met een sisser af. Zeker, er waren wel mensen geweest, die zich op die bewuste maandagmorgen naar de fabriek begeven hadden om zich te komen aanmelden, doch dit waren mannen boven de zestig jaar en de postende werklieden lieten hen rustig naar binnen gaan.

Deze weinigen betekenden niets op de massa en met een paar oude mensen kon men toch het werk niet aan de gang houden, zodat spoedig alles stil lag.

Het was vooral voor de ouderen onder hen een wonderlijke tijd, waaraan ze maar niet konden wennen.

Als men voorheen zich des morgens eens een kwartiertje had verslapen, liep men zich buiten adem om toch maar vóór het luiden van de bel of het blazen van de fluit binnen de poort van de fabriek te zijn; anders werd men genoteerd voor een half uur verzuim. En nu ging de ene dag voor en de andere dag na in ledigheid voor de meesten voorbij; de huiskarweitjes, die er te doen waren, had men reeds in de eerste dagen van de staking klaargemaakt.

Was men georganiseerd, dan ging men zich in de voormiddag van iedere werkdag aanmelden bij het stakings-comité, evenals de steuntrekkende ongeorganiseerden, waarbij eerstgenoemden de kans liepen dat ze werden uitgepikt om te gaan posten, wat laatstgenoemden niet behoefden te doen.

Was deze stakersplicht vervuld, dan maakte men doorgaans een praatje met deze of gene kameraad om daarna weer lusteloos huiswaarts te keren en het verdere van de korte winterdag te besteden door moeder de vrouw gezelschap te houden en voor haar de aardappels te schillen of een ander keukenpietachtig werkje te doen, waarnaar men in gewone tijden nooit omkeek. Doch lang niet alle stakers brachten op deze wijze hun tijd door; het jonge volk bijvoorbeeld zwierf de gehele dag langs de straat. Er waren er bij, die maar even naar huis kwamen om te eten en te slapen, en deze knapen vonden de huidige toestand nog zo kwaad niet, al durfden ze er thuis niet rond voor uitkomen.

Doch de huisgezinnen der stakende werklieden gingen achteruit en menige nette huisvrouw, die in gewone tijden behoorlijk kon rondkomen, verlangde zuchtend naar het einde van het zoveel mensen opgedrongen conflict. Men kon wel van het door de organisaties verstrekte geld voor honger bewaard blijven, doch dat was dan ook alles; voor opknapping of vernieuwing van wat versleten was schoot niets over en menig voor ander doel bestemd spaarduitje moest worden opgemaakt.

Eén ding was echter weer overtuigend gebleken, namelijk dit, dat verreweg het merendeel van de werklieden niet revolutionair was aangelegd.

Toen door een kleine minderheid in overweging werd gegeven, een poging te doen om ook de spoorwegmannen en de transportarbeiders tot staking over te halen, vond dat voorstel vrijwel algemene afkeuring en het liep trouwens ook op niets uit.

Leen Utink was woedend geweest over wat hij noemde een oude-wijvenstreek en Han Wolmer had niet kunnen nalaten spottend tot hem te zeggen:

„Het gaat niet hard, Leen, met jullie mooie plannetje om de hele boel in het honderd te laten lopen; nu zou je het nog kunnen proberen met „de rooie haan” en de dynamietbommen, daar had je immers ook nogal zin in?”

„Ik heb al lang gezien waar het ten slotte op zal uitdraaien,” mopperde Utink.

„Het volk is te mak hier, te dom; ze zijn nog niet rijp om de zaak flink aan te pakken, er zal niets anders opzitten dan straks met hankende pootjes weer te gaan werken, als men ons tenminste nog wil hebben.”

Han Wolmer was maar weggegaan, de hele geschiedenis van de staking stuitte hem tegen de borst; vooral het vervelende posten voor de gesloten poort van deze of gene betrokken fabriek. Thuis kon hij het ook niet lang uithouden; het was er zo somber. Moeder kon het Han maar niet vergeven, dat hij zulk een drijver was geworden.

Zolang zij getrouwd geweest was met haar brave Louw, had ze met hem meegeleefd in zijn arbeid! Voor de firma Schieler & Van Trom had haar man gearbeid en was hij gestorven. Het pensioentje, haar toegekend door de oude heer Schieler, stelde haar nu in staat om onafhankelijk van haar kinderen te leven. En nu stond haar jongste zoon, die voor het uiterlijk zoveel op zijn vader geleeke, vijandig tegenover zijn patroons; dat deed haar zo pijn.

En ook zijn voorheen zo levenslustige zuster Nolda was zo geheel anders dan ze vroeger placht te zijn.

Geen lach meer en geen lied; altijd bezig met haar huiswerk, rustig en vriendelijk, steeds zorgend voor moeder, maar zonder die luchtige levensblijheid van voorheen.

Neen, thuis kon Han Wolmer het niet vinden; liefst dwaalde hij maar alleen langs de rivier, soms tot uren ver buiten de stad. Eens was hij op zulk een zwerftocht voorbij het huisje van Sander Molders gekomen. Het licht scheen zo vriendelijk door de vensterkieren, dat de jonge smid veel lust gevoelde die goede, oude vriend te gaan opzoeken om eens te zien, hoe hij het gedurende de staking wel stelde.

Doch reeds met de hand aan de grendel van het poortje, bleef hij staan.

Hij hoorde het tikken van een hamertje en maakte daaruit op, dat Molders weer zat te knutselen. Maar hij vernam nog meer dan het hamergetik.

Met heldere, krachtige stem had op dat ogenblik Sander Molders een lied aangeheven en in de stille, donkere avond kon de smid ieder woord duidelijk verstaan:

Rust mijn ziel, uw God is Koning,
Heel de wereld Zijn gebied.
Alles wisselt op Zijn wenken,
Maar Hij Zelf verandert niet.

En vervolgens:

Ieder woelt hier om verandering
En betreurt het dag aan dag,
Hunkert naar hetgeen hij zien zal,
Wenst terug, 't geen hij eens zag.

Rust mijn ziel, uw God is Koning,
Wees tevreden met uw lot:
Zie, hoe alles hier verandert,
En verlang alleen naar God.

Neen, Han Wolmer was niet naar binnen gegaan. Bij mensen als Molders kon hij, de geestverwant van een Leen Utink, zich toch niet voegen?

Sander Molders trok geen cent van enige bond; met wat zijn vogeltjes hem opleverden en verder met het interen van zijn spaarduitjes, moest hij door de staking zien heen te komen en toch — toch — kon hij opgewekt zingen. Wees tevreden met uw lot . . . ! ?

In gedachten verzonken was Han Wolmer doorgestapt in de donkere, trieste winteravond. Neen, het pal staan voor een be-

ginsel, het met zijn tijd meegaan en zich mengen in de strijd om een menswaardig bestaan, het kiezen van de zijde van de proletariër tegen de kapitalist, had hem niet veel anders opgeleverd dan strijd en onvrede. Hij was er door vervreemd van de zijnen, het had zijn goede vader leed gedaan en zijn moeder had er thans nog verdriet van. Zijn broer Albert, van wie hij zoveel hield, begon zich ook al van hem terug te trekken, doch dat alles, hoewel het hem bitter stemde, kon hij nog wel dragen, maar dat Truida, zijn Truida, er onder leed, er zelfs haar levensgeluk bij verspeelde, omdat hij, Han Wolmer, voor haar onbereikbaar bleef door zijn halsstarrig vasthouden aan de zaak der socialisten, dat deed hem pijn, dat kwelde hem dag en nacht.

Maar was het dan geen dure mannenplicht te staan en te strijden in de rijen van hen, die zich keerden tegen de overmacht van het kapitalisme?

Tegen hen, die de werkman slechts beschouwden als een werktuig om voor de werkgever geld te verdienen? Wat deden ze thans? Ze drukten gezamenlijk het loon omlaag en gezamenlijk wilden ze de arbeiders door hun overmacht onder de voet trappen, terwijl toch de oorlogsjaren hun zoveel schatten hadden aangebracht.

Ze wilden de achturige werkdag ook weer van de baan hebben, omdat ze hun ondergeschikten niet meer zo konden afbeulen met nacht en dag, of dertien, veertien uren daags te laten werken.

Han Wolmer had de sterke vuist gebald en zijn lippen prevelde: „De strijd onder de rode vaan moet gestreden worden, en waar wordt gestreden, vallen slachtoffers.”

„Rust mijn ziel, uw God is Koning,” kon Sander Molders zingen en diep, diep in zijn gemoed voelde de ruwe smid, de halsstarrige partijganger der socialisten, een soort van heimwee naar de tijd, toen ook hij nog kon geloven met kinderlijk geloof, dat God zijn leven bestuurde, en er een verlangen was om Hem te dienen.

Zijn gedachten waren teruggegaan naar de tijd, toen hij als jongen in de smederij van de heren Schieler & Van Trom was gekomen.

Zijn vader had hem destijds liever in de machineafdeling gehad, maar daar kon hij niet geplaatst worden en zo was hij in de smederij terecht gekomen.

Hoe kwam het toch, dat hij zich altijd zo aangetrokken had gevoeld tot Leen Utink? Kwam het, doordat Leen zulk een handig werkman was? Of kwam het door diens scherpe, vaak spottende humor, die hij destijds zo aantrekkelijk vond? Han wist het niet, doch het was een feit dat de jongen altijd het gezelschap van Leen Utink verkoos boven dat van andere werkliu.

En het volslagen ongelooft, de meedogenloze spot van Leen Utink en later diens socialistische propaganda, hadden langzaam maar zeker alle geloof verstikt in het gemoed van Han Wolmer.

Zoals reeds is gezegd, was het nog enige dagen voor Kerstmis. In de prachtige salon van Villa Bertha, het grote herenhuis van de heer Adolf Schieler, verspreidden de elektrische lampen in de koperen lichtkroon een schitterend wit licht.

Er waren gasten op Villa Bertha; de heer des huizes vierde heden zijn verjaardag en behalve de heer en mevrouw Van Trom waren er nog enige heren en dames.

De geurige thee dampte in de fijne porceleinen kopjes en een dienstmeisje diende op een zilveren schaal verversingen rond. Als een lichte, blauwe nevel trok de damp der sigaren op naar het hoge, prachtig beschilderde plafond. Het een ogenblik tevoren nogal kwijnende gesprek begon thans weer op te leven, doordat een der heren, een groot-industrieel, doch niet in het metaalbedrijf, met belangstelling had gevraagd naar het verloop der staking en naar bijzonderheden in verband daarmee.

De gastheer haalde enigszins onverschillig de schouders op, alsof dit onderwerp hem niet veel belang inboezemde. Toen

antwoorde hij:

„Wat zal ik zeggen: stakingen, onverschillig in welk bedrijf, leveren altijd een zekere hoeveelheid schade en moeilijkheden op, dat is ontegenzegglijk, doch wat deze staking betreft kan ik niet anders dan verklaren dat alles een voor ons gunstig verloop heeft. Trouwens,” voegde de heer Schieler er bij, „we hebben ook niet anders verwacht en het moet voor ieder verstandig mens een raadsel zijn, hoe de domme massa er toe kon komen om onder zulke voor hen ongunstige omstandigheden het werk neer te leggen.”

„En toch,” mengde zich de heer Van Trom in het gesprek, „als men de waarheid getrouw wil blijven, kan men niet anders zeggen dan dat de strijd, die de metaalbewerkers voeren, een eerlijke strijd is, waarbij ze zich tot nu toe onthouden van alles wat hun zaak, in het oog van het buiten het conflict staand publiek, zou kunnen benadelen.”

„Och,” meende een rijke grondbezitter, „de mensen zullen wel weten dat ze toch niets op touw kunnen zetten dat de orde verstoort, want dan is er immers meer dan voldoende gewapende macht om iedere poging in die richting reeds in de aanvang te stuiten.”

De heer Schieler knikte toestemmend.

„Zeker weten ze zeer goed dat ze niets kunnen beginnen, maar wat ze kunnen doen zonder met de politie in aanraking te komen hebben ze gedaan.

Nacht en dag liggen ze op de loer om zoveel mogelijk te zorgen dat er niets de fabrieken uit- of ingaat, dat iets met het bedrijf heeft uit te staan.

Ze hebben door hun overmatig aantal mensen, die nog wel wilden werken, genoodzaakt van dat voornemen af te zien; ik wilde wel eens weten, wat ze nòg meer konden doen om ons te benadelen!”

„Zeg dat niet, zwager,” merkte de heer Van Trom op. „Onder honderden werklieden zijn er altijd enkele mannen te vinden,

die tot alles in staat zijn, het is slechts de vraag of ze invloed kunnen uitoefenen op hun kameraden; kunnen ze dat niet, dan blijven ze maar enkelingen en als zodanig zijn ze niet zozeer te vrezen. Doch hebben ze wèl invloed, en zien ze kans de meerderheid op hun hand te krijgen, dan kunnen gevaarlijke relletjes en sabotage er het gevolg van zijn. En denk je dat werkelijk gevaarlijke kerels er voor terugdeinzen om in de nacht een huis in brand te steken? Een bom te werpen, die een gebouw tot puinhoop kan maken en de mensen, die er zich in bevinden, onder de vallende massa begraven kan?"

Het werd opmerkelijk stil in de salon. Een ogenblik later ging de heer Van Trom rustig voort: „Het is enkel maar mijn bedoeling, aan te tonen wat het volk doen kàn, als werkelijk blinde haat de prikkel wordt, welke hen aandrijft. Maar ik ben voor onze mensen niet bang; en mogen er dan enkelen zijn met communistische bedoelingen, die zijn toch machteloos, dat is al reeds afdoende gebleken en het gros van het volk heeft nog geen haat tegen ons.”

„Waarom geven dan die dwaze lui hun doelloos, dom verzet niet op en gaan weer, voorzover we hen nog kunnen gebruiken, aan het werk?"

De heer Schieler had deze woorden op enigszins harde toon gesproken en de heer Van Trom vergenoegde zich slechts met de schouders op te halen.

Hij had reeds zo dikwijls met zijn zwager en compagnon over deze dingen van gedachten gewisseld, dat hij het nutteloos achtte op deze uitval in te gaan.

Mevrouw Schieler echter scheen het denkbeeld dat er onder de stakende metaalbewerkers wel eens kwaadwilligen konden schuilen, toch nog niet zo gemakkelijk te kunnen loslaten, nu haar zwager het eenmaal had opgewekt.

„Zeg Adolf," zo wendde zij zich tot haar echtgenoot, „herinner jij je nog dat wij verleden zondag met de auto door de stad reden en dat op de hoek van een plein een drietal mannen met

elkander stonden te praten, die jij mij nog aanwees als behorende tot de beste werklieden der fabriek? Door de drukte op dat punt reed de auto maar zeer langzaam, zodat we bij het verlaten van het plein vlak langs die kerels moesten heenrijden.

Twee van hen keken als toevallig een andere kant uit, doch de derde, een grote, knappe jongeman, zag mij vlak in het gelaat en werkelijk, als er onder de metaalbewerkers kwaadwillige personen zijn, dan is die jongeman er bepaald een van; nog nooit zag ik donkerder en dreigender blik . . .”

De heer Schieler knikte toestemmend.

„O zeker, dat waren drie vuurwerkers en ik weet zeer goed, dat ze tot de ergste raddraaiers en propagandisten voor de staking behoren; vooral die jonge Wolmer lijkt me een persoon, die ons vijandig gezind is.”

De heer Van Trom begon te lachen.

„Welke blijken van vijandschap heb je dan bij Wolmer opgemerkt, waarde zwager?”

Deze haalde de schouders op.

„Laten we dit onderwerp maar liever verder laten rusten, Leo; werkelijk ik voel er niet veel voor, de conversatie op die wijze voort te zetten. Dit kan ik echter nog wel even zeggen: als straks het conflict weer achter de rug is en de lui komen zich noodgedwongen aanmelden aan de fabriek, met het verzoek of ze weer aan het werk mogen gaan, dan kan het natuurlijk niet anders, of een gedeelte van hen zal buiten de poort moeten blijven, om de doodeenvoudige reden dat er door de staking voor hen allen geen werk meer zal zijn.”

Het gesprek der heren nam nu een andere wending; men schertste en lachte nog wat met elkander en vóór de maaltijd waren de gasten weer vertrokken van villa Bertha, behalve de heer Van Trom en diens echtgenote, die ook de avond bij de Schielers doorbrachten. Het was reeds vrij laat, toen de auto van de heer des huizes voorreed om ook hen huiswaarts te brengen.

De late avond was kil en regenachtig, de straten waren lang zo druk niet bevolkt als anders en toen de auto meer door de buitenwijken reed, werd het nog stiller.

„Ik zal blij zijn als we maar weer in ons eigen huis zijn, Leo,” merkte mevrouw Van Trom op.

„Waarom Mathilde?” vroeg de jonge fabrikant, „had je het bij je broer en zijn vrouw niet naar de zin?”

„Ach, het is eigenlijk jouw schuld, Leo. Waarom moest je onrust verwekken, door te zinspelen op een of ander gevaar, dat ons van de zijde van het werkvolk zou kunnen bedreigen?

Van het ogenblik, dat jij de bewering uitsprak dat er onder ons volk wel eens mannen konden zijn, in staat om misdaden te plegen, heb ik rust noch duur meer gehad bij mijn broer; ik vind het van jou onverantwoordelijk om in een tijd als deze van huis te gaan en ons kind over te laten in de handen van ons personeel, al is dat ook nog zo trouw.”

„In zekere zin heb je gelijk, Mathilde, doch ik kan niet best hebben dat Adolf en die domme grondbezitter er zo minachtend de nadruk op leggen, dat de arbeiders volkomen machteloos zijn; daarom alleen wilde ik hen laten voelen dat ze net zo goed kwaad kunnen stichten als andere stakers dat hebben bewezen.”

De auto hield stil voor de oude ijzeren poort van villa Mathilde. Terwijl het echtpaar de woning binnenging, kon mevrouw Van Trom niet nalaten te zeggen: „Als het werk op de fabriek weer begonnen wordt, kan ik je wel vast zeggen dat de persoon, over wie Bertha het vanavond had, niet meer door Adolf op de fabriek zal worden geduld.”

„Het zal zo'n vaart niet lopen, Mathilde,” meende de heer Van Trom; „Wulmer is een van de beste werklieden en het is heus niet in ons belang, dergelijke mannen kwijt te raken, dat weet Adolf ook wel.”

SCHEIDING

Het ging er voor de arbeiderspartij hoe langer hoe donkerder uitzien; de weerstandskassen van de verenigde bonden kregen het langzamerhand hard te verantwoorden en de Metaalbond bleef hardnekkig en standvastig zijn oorspronkelijke eis handhaven.

Het werkvolk werd het gedwongen nietsdoen hartelijk moe, te meer, waar zelfs de beste huisvrouw met het door de bonden verstrekte geld niet behoorlijk kon rondkomen.

De levensmiddelen waren duur, de prijzen van brandstof hoog, de huishuren veel te zwaar, de belastingschuld drukkend, zie, dat alles beklemde en ontmoedigde de mensen en deed hen met verlangen uitzien naar het einde.

Er kwam juist geld genoeg binnen om de karige maaltijden te bekostigen, maar men ging hand over hand achteruit. En dat waren dan nog degenen, die steun ontvingen van hun organisatie, doch er waren ook enige niet-georganiseerde werklieden en die stonden geheel voor eigen rekening. Daar spande het uit de aard der zaak nog erger.

En toch, de mensen bleven kalm, men hield geen straatbetogingen, men lokte geen opstootjes uit, maar men bleef posten en vastberaden werd elke poging om zogenaamd besmet werk te verrichten, verijdeld.

Oudejaarsdag kwam en de hoop, die velen hadden gekoesterd, dat vóór het nieuwe jaar zijn intree deed, de staking tot het verleden zou behoren, bleek ijdel te zijn; de laatste onderhandelingen waren weer op niets uitgelopen.

Het was nog betrekkelijk vroeg in de middag en de koude, gure wind, die voor korte tijd de regen in bedwang hield, blies heftig door de natte straten. Maar toch was het, ondanks het onaan-

gename weer, reeds druk in de winkels, want ieder bleef gaarne de laatste avond van het jaar in de huiselijke kring en daarom werden reeds vroeg de nodige inkopen gedaan.

Ook Truida Schaffel stapte met dat doel een kruidenierswinkel binnen, doch ze zou geduld moeten oefenen, want evenals in de meeste winkels was het ook hier overvol. Reeds sinds jaren was Truida gewoon, in deze winkel de waren te halen, welke ze voor hun bescheiden behoeften nodig hadden.

Hier kwam ze altijd met haar vriendinnen, vrolijk en levenslustig als zij; dat was in de vroege lentetijd van haar leven.

Toen was Han Wolmer op haar levenspad gekomen en de lente van haar leven bereikte haar schoonste bloeitijd.

Hoe menige Oudejaarsmiddag had hij daar aan de overzijde van de straat op haar staan wachten. Truida was trots geweest op haar knappe, kloeke smid. Al was hij maar een gewone werkman, haar wensen gingen waarlijk niet hoger; zij was immers ook een werkmanskind.

Toen was die donkere lijn opgekomen, die lijn, welke scheiding bracht. De zoon van Louw Wolmer zou de oude Schaffel welkom geweest zijn, maar dan moest hij ook wezen zoals eens de vader was; doch de zoon was de rode vaan gevolgd en de lijn was langzamerhand, maar zeker, een muur geworden.

Tweemaal had Han Wolmer getracht, de oude magazijnmeester over te halen om hem zijn enig kind tot vrouw te geven, doch onwrikbaar eiste de oude man: „Doe afstand van die rode bende, en dien God en je meester zoals eens je vader deed . . .” Afstand doen van zijn beginsel? Het zou gelijk staan met verraad, gepleegd aan de zaak van het volk.

Dan afstand doen van de vrouw, die hij liefhad? Ook dat wilde Han Wolmer niet en zo was zijn leven en daardoor ook dat van Schaffels dochter, eigenlijk een mislukking geworden.

Aan al deze dingen dacht Truida, en haar geest was er zó mee bezig, dat ze niet eens bemerkte dat het eindelijk haar beurt was om geholpen te worden.

De oude man achter de toonbank met zijn witte jasje en witte haar, kende haar al van de tijd af dat ze aan moeders hand in de winkel kwam, hunkerende naar de pepermuntjes, welke de vriendelijke baas haar altijd in de hand stopte.

„Ik geloof dat het je beurt is, Truitje,” sprak de winkelier en lachend voegde hij er bij:

„Ik heb je wel eens haastiger aangetroffen, als er daarginds aan de overkant van de straat zo'n fikse, jonge kerel naar binnen stond te gluren. Kijk,” lachte de oude, „daar is hij warempel weer . . .”

Truida wist het wel, dat Han Wolmer komen zou en altijd als ze hem daar had zien staan wachten, had haar hart van blijdschap geklopt. Ondanks alles was hij haar toch trouw, trouw als goud; maar nu had ze bijna gewenst dat hij niet komen zou, omdat hetgeen ze hem te zeggen had haar zwaar, onuitsprekelijk zwaar viel.

Vader Schaffel werkte niet meer op de fabriek van de heren Schieler & Van Trom; ouderdom en jicht hadden ten slotte de stoere magazijnmeester genoodzaakt, de arbeid neer te leggen. Dat was al ongeveer een half jaar voor de staking gebeurd en Schaffel had van de patroons een klein pensioentje gekregen, hetwelk met de ouderdomsrente en met wat Truida verdiende als naaister, hem in staat stelde stilletjes te leven, wel schraaltjes, maar tot volkomen tevredenheid van de oude man, die voor zijn pensioen heel dankbaar was.

De laatste weken echter had hij telkens duizelingen en benauwdheden gehad en de krachten van de eens zo sterke man namen snel af. Het was juist de vorige avond geweest dat hij, nadat hij geruime tijd in gedachten verzonken in zijn oude leunstoel strak voor zich uit had zitten staren, Truida bij zich riep.

„Truitje, kom eens bij mij,” had hij gezegd en met een bezwaard hart was ze naar hem toegekomen, want ze wist wel welke zorgen hem kwelden, en het deed haar pijn . . .

„Luister eens goed naar wat ik te zeggen heb, kind; het zou wel

eens kunnen zijn, dat ik er geen gelegenheid meer voor krijg, ik voel me soms zo moe en zo vreemd.

Trui, je bent altijd een goed kind geweest en je hebt trouw voor moeder en mij gezorgd. Daarom vind ik het wel hard om je verdriet te doen; het is echter mijn plicht, alles in het werk te stellen wat in mijn vermogen is, om je te bewaren voor de zonde van met een man te trouwen, die gebroken heeft met God en Zijn dienst, afgezien nog van het feit dat hij vooraan staat in de gelederen van hen, die het openlijk uitspreken dat zij noch God, noch hun meester erkennen.

Truitje, ik heb Han Wolmer nooit willen ontvangen in mijn huis, en als hij kwam, heb ik hem altijd met beslistheid afgewezen, maar in weerwil daarvan zijn jullie toch met elkander blijven omgaan.

Ik had gehoopt, dat de jongen een andere kant zou opgaan en weer zou terugkeren op de weg, die zijn vader hem heeft leren bewandelen, of anders van jou zou afzien om te trachten zijn geluk elders te gaan zoeken.

Maar niets van dat al geschiedde; de jongen heeft een standvastig karakter en wat hij eens trouw heeft beloofd, dat blijft hij trouw . . .

Hij gaat voort op die doolweg; zijn trouw heeft hij de duivel verpand en deze zal hem niet loslaten, tenzij een hogere macht tussenbeide komt.

Maar dat is niet mijn zaak, ik heb hem gewaarschuwd, ik ben vrij van hem; maar van jou ben ik niet vrij, Trui.

Ik vrees er voor dat, zodra ik mijn ogen voorgoed gesloten heb, de smid bij je zal blijven aandringen en jij dan wellicht bezwijken zult.

En als het eenmaal zover is gekomen, dan word je de vrouw van iemand, die niet meer met God rekent; van een man, die zijn eigen weg gaat. En o, je weet dat, wat van de hoge God afvalt, moet vallen.

Trui, het is voor het laatst, dat ik er over spreken wil en voor

het laatst dat ik er op kan aandringen om met Wolmer te breken. Een verbintenis met hem, zoals hij nu is, strijdt geheel met de Bijbel. Uitdrukkelijk wordt er in de Schrift immers op gewezen om geen ongelijk juk met de ongelovigen aan te trekken. Christus en Belial, de gelovige en de ongelovige, zij hebben immers geen deel aan elkander, zegt het Woord van God!”

Het was geruime tijd stil gebleven in het vriendelijk woonvertrek van de familie Schaffel na deze woorden.

Truitje had stil voor zich heen zitten schreien en toen ze de ogen weer had opengeslagen en een blik op vader geworpen, schrok ze van zijn bleek, ingezonken gelaat.

Ze had geen antwoord gegeven op de dringende vraag van de oude man, maar de indruk, die zijn woorden thans op haar gemoed hadden gemaakt, was veel sterker dan ooit te voren. En nu, op deze Oudejaarsdag, moest de beslissing vallen en daarom zag Truida Schaffel zo zwaar op tegen het onderhoud, dat ze straks met Han Wolmer zou hebben.

Het was reeds schemerdonker, toen Truida de winkel uitkwam. „Daar ben ik weer,” zo sprak de smid het meisje aan; maar hij ging opeens voort: „Wat is er toch Trui, wat scheelt er aan, je ziet zo bleek en je kijkt zo droevig; is er iets niet in orde met je vader of moeder?”

„Ja en neen, ik weet eigenlijk niet wat ik er van zeggen moet, Han,” zei Truida neerslachtig. „Vader gaat hard achteruit en zijn krachten verminderen snel, doch mijn ouders hebben reeds een hoge leeftijd bereikt en ik mag wel dankbaar zijn, dat ik ze tot nog toe heb mogen behouden, maar . . . maar . . .”

De smid dacht, dat het meisje tobde over een mogelijk verlies, dat dreigde in haar kleine, huiselijke kring en hij wist hoe lief ze haar ouders had.

„Kom Truitje,” troostte hij gemoedelijk, „geen zorgen vóór de tijd, nu zie je alles van de donkerste kant.”

Zo had zij hem steeds opgewekt als hij somber en bitter gestemd bij haar kwam, nu deed hij zijn best, háár de toekomst minder

donker te doen inzien.

„Zie eens hier,” ging hij voort, „de lucht is duister en de wolken jagen wild door het hemelruim, dat werkt op de stemming van de mens; de toestanden in de maatschappij in het algemeen en die van de industrie in het bijzonder zijn miserabel. Wij, stakende metaalbewerkers, delven in onze rechtvaardige strijd tegen de patroons het onderspit, en dan, een Oudejaarsdag, onder zulke omstandigheden, kan niet anders dan somber en weemoedig stemmen. Maar weet je wat voor mij het leven nogal dragelijk maakt?”

Zijn donkere ogen keken in haar nog altijd fris gelaat en als haar oog zulk een blik opving, klopte het hart haar onstuimig in de borst; immers die blik sprak haar meer dan duizend woorden van zijn trouwe, standvastige, mannelijke liefde.

„Het zijn de enkele uurtjes per week, welke ik bij jou doorbreng, Trui, die mij hier in de stad nog trekken en boeien; al het andere, dat mij vroeger na aan het hart lag, begint mij zo langzamerhand vreemd te worden.”

Ze waren een stille singel opgewandeld en de ruwe wind, die boven hen in de bladerloze kruinen der hoge, oude iepbomen raasde, overstemde elk ander geluid, dat uit de grote stad tot hen doordrong.

Het meisje huiverde, hoewel ze een warme mantel droeg en een dikke, wollen sjaal om de hals had geslagen.

„Heb je het koud, Trui?” vroeg de smid, „willen we iets warmes gaan gebruiken?”

Zij schudde het hoofd. „Neen Han, zó koud heb ik het niet; doch wat bedoelde je eigenlijk met de woorden: „wat mij vroeger na aan het hart lag, begint me langzamerhand vreemd te worden?” ”

De smid haalde enigszins onverschillig de brede schouders op. „Wat zal ik zeggen?” bromde hij, „het kon vroeger thuis zo gezellig zijn, toen Albert nog vrijgezel was en Nolda nog vrolijk en opgewekt was. We hadden het goed en leefden genoegelijk

onder elkander; maar dat is voorbij, Truida; mijn broer is getrouwd, mijn zuster is veranderd als een blad van een boom, het is of ze alle levenslust heeft verloren.

Moeder wordt ziekelijk en het valt haar zwaar, dat ik mij in de tegenovergestelde richting beweeg van vader. Ze kan mij soms zo aankijken, dat het mij zeer doet; doch wat kan ik er aan doen?

Soms ga ik mijn broer eens in zijn woning opzoeken, het is zo'n goede jongen, die Albert, maar zijn streng godsdienstig opgevoede vrouw is nooit op haar gemak, als ik zo eens bij hen ben; ze is bepaald bang, dat ik Albert afvallig zal maken, ze ziet in mij zo'n soort opstandeling of bolsjewiek . . .

Neen, het is precies zoals ik straks zei: ik begin van al de mijnen te vervreemden."

Truida's hart klopte tot berstens toe; Johan Wolmer klaagde háár zijn leed, deelde haar mede wat hem kwelde en hoe alles wat hij liefhad zich van hem afwendde en zij, die hij meer liefhad dan alle anderen, zij moest hem zijn woord teruggeven, hem van zich stoten . . .

„Ik kàn het niet doen, nú niet,“ zo klonk het in haar binnenste, maar het was haar opeens, als hoorde ze weer de indrukwekkende, waarschuwendende woorden van haar oude vader: „Straks word je de vrouw van een godloochenaar, die zijn eigen weg gaat.” En dan weer: „Er staat geschreven in de Bijbel: trekt geen ongelijk juk aan met de ongelovigen, en: het licht heeft geen gemeenschap met de duisternis . . .”

„Weet je, hoe het komt dat zij, die je liefhebben, beginnen zich van je af te wenden, Han? Weet je hoe dat komt? Nergens anders door, dan dat je van God niets meer wilt weten, Han, en in de Bijbel wordt toch op velerlei wijzen uitgedrukt, dat wie God verlaat, smart op smart heeft te vrezén.”

„Och kom,“ mompelde de smid onwillig en dan sprak hij met een ruwe lach: „Geloof me Trui, je bent een lief preekstertje, maar schei daar maar gerust mee uit, het is immers toch ver-

geefse moeite.”

Weer huiverde Truida en dieper zonk haar het blonde hoofd op de borst.

Die ruwe lach van Han Wolmer sneed haar als een mes door de ziel; nog nooit had ze zo scherp gevoeld, wat hen scheidde als thans.

Plotseling richtte het meisje zich op en de aarzeling verdween uit haar hart; nu moest en zou er helderheid komen in hun wederzijdse verhouding, die onder deze omstandigheden niet langer zo mocht voortduren.

„Dus je blijft er bij, dat het vergeefse moeite is, als men tot je spreekt van God en Zijn dienst. Jij houdt vast aan de gedachte, dat de dood het einde van alles is?”

Verwonderd keek de smid het meisje in de ogen; dan fronsten zich zijn zware wenkbrauwen en er was een harde klank in zijn stem, toen hij zei:

„Wat drommel, Trui, wat bezielt je vanavond toch, dat je zo hardnekkig vasthoudt aan een onderwerp, waarvan je zeer goed weet, dat onze meningen daarover ver uit elkaar lopen.

Ik tast toch jouw geloof niet aan, waarom kun je mij over die dingen niet met rust laten?”

„Nee, Han, dat kan en dat mag ik niet langer, en op één vraag moet je mij nog antwoord geven.”

„Vraag dan maar op, kleine dwingeland,” sprak de smid en met een zekere onrust staarden zijn donkere ogen haar in het gelaat.

„Zeg Han, is er dan geen heimelijke stem in het binnenste van je gemoed, een stem, die waarschuwt en vermaant, terug te keren naar het zo roekeloos verlaten pad, dat je ouders je toch hebben leren bewandelen?”

Te breken met hen, die spotten met alles wat heilig is, die altijd maar ontevredenheid zaaien en tot verzet aansporen . . . ?

Kijk eens”, ging het meisje levendig voort, „welk een genoeglijk leven je broer Albert heeft . . . ”

„Praat daar nu niet van, Truida,” viel de smid het meisje driftig in de rede, Albert heeft een heel ander karakter dan ik. Hij gelóóft en daarom kan hij een andere kant uitgaan dan ik. Doch mij is het onmogelijk, zo maar voetstoots aan te nemen, wat ik voor onwaarschijnlijk houd, en huichelen kàn en wil ik niet.” Ze waren de singels afgelopen en Truida sloeg rechtsaf, een lange, stille straat in.

Als ze deze straat ten einde was, behoefde het meisje slechts de eerste dwarsstraat in te gaan om voor het ouderlijk huis te staan. „Ga je nu al naar huis, Trui,” vroeg de smid op verwijtende toon; „en dat nog wel op Oudejaarsavond? Kom, kom,” voegde hij er overredend bij, „laten we liever nog een eindje opwandelen en iets warms gaan gebruiken. Ik ben wel een staker, maar nog geen stakker! Ik kan nog wel met mijn meisje een kop koffie of zoiets gaan gebruiken!”

Han Wulmers lach klonk bitter, terwijl hij dit zei en Truida voelde, dat het ogenblik van de beslissing gekomen was.

„Luister eens, Han,” zei ze ernstig, maar kalm. „Ik heb lang gedacht en mijzelf wijs gemaakt dat, als we eens getrouwd waren, het me mogelijk zou gelukken je van de verkeerde weg af te brengen.

Dat je uit eigen beweging weer naar de kerk zoudt gaan, als des zondagsmorgens de kerkklokken luiden; maar thans geloof ik dat niet meer, Han, en jij gelooft het zeker ook niet . . . ”

Ongeduldig haalde de smid de schouders op.

„Je blijft wel hardnekkig op dat vervelende onderwerp hameren, Truida, ik geloof dat we reeds dikwijls genoeg er over van gedachten hebben gewisseld om te weten, dat ik voor die dingen niet veel voel; waarom moet je er dan telkens weer op terugkomen?”

„Ik zal er je niet meer mee lastig vallen, Han. Wat ons scheidt lijkt jou de moeite niet waard om er over te praten, doch voor mij is het een levenskwestie. Het moet dan maar uit zijn tussen ons beiden, Han. Doch voor wij scheiden, wil ik je eerlijk zeggen

dat de tijd, die wij met elkander hebben doorgebracht, de mooiste tijd van mijn leven is geweest. Neen, zeg maar niets, mijn besluit staat onherroepelijk vast. God weet wat het mij kost, maar het mòèt . . .”

Haar heldere blauwe ogen schoten vol tranen, maar in haar hart was nu geen aarzeling meer en toen ze zwijgend haar tas met winkelwaren uit zijn hand nam, liet de smid die gewillig los; eerst toen het meisje op de hoek van de straat tot hem sprak: „Nu Han, het ga je verder goed,” kon hij iets zeggen. Met schorre stem klonk het: „Trui, dat kan je niet in ernst menen. Wie zal er voor je werken als je ouders er niet meer zijn?” „Laat dat je maar geen zorg geven, Han, je weet wel dat ik geleerd heb voor mij zelf te zorgen en meer dan dat: te vertrouwen op Hem van Wie jij niet horen wilt; zonder Wie je toch vruchteloos zult zoeken naar vrijheid en geluk. Laat me het nog eenmaal uitspreken: door Gods genade ben ik een kind van Hem geworden, niet door eigen werk of deugd of inspanning, maar door het geloof in de Heiland van zondaren, Jezus Christus. Hij alleen is in staat, om ware vrede, oprecht geluk, werkelijke vrijheid te schenken. Buiten Hem zul je tevergeefs zoeken, steeds meer afdwalen, totdat het ten slotte te laat is. Vaarwel Han, moge God je genadig zijn en je tegenkomen op de verkeerde weg, die je thans nog bewandelt.”

Nog een handdruk en toen was ze verdwenen in het ouderlijk huis.

Ruwe windvlagen huilden gierend om de hoek van de straat en de regen, die nu begon te vallen, sloeg de smid snerpnd in het gelaat. Hij scheen echter niets te voelen en stond onbeweeglijk op de plek, waar Truida Schaffel hem had verlaten. Eindelijk scheen het tot hem door te dringen, dat hij hier verder niets te doen had. Met trage tred en de handen in de jaszakken slenterde hij straat in, straat uit, zonder er op te letten, waar hij eigenlijk heenliep.

Wat kon het hem ook schelen; op dit ogenblik was alles hem onverschillig.

Hoe menigmaal had hij er niet zelf over gedacht, toen iedere poging tot toenadering met haar familie door de oude Schaffel werd verijdeld, om haar het eens gegeven woord terug te geven! Nimmer had hij het van harte gemeend en nu zij hem voor het feit gesteld had en hij zonder haar door het leven zou moeten gaan, eerst nu besefte hij ten volle hoe lief hij haar had. Hoor, daar galmden klokketonen en het werd drukker in de straten; mensen begaven zich naar kerk en samenkomst, om bij het scheiden van het oude jaar nog een woord van weemoedige herinnering, een woord van vermaan, een woord van troost en bemoediging te horen spreken.

Han Wulmer dacht aan die tijd, toen hij nog naar de kerk ging om er Truida Schaffel te zien; dat was vóór hij soldaat werd, doch na zijn terugkeer van de grenzen was hij er niet meer geweest.

„Buiten Wie je vruchteloos zult zoeken naar vrijheid en geluk,” dat had Truida daar straks gezegd en diep in het hart van de smid woelde de vraag of zij misschien toch gelijk had.

Had hij niet naar vrijheid gezocht bij de mannen van het socialisme? En wat kwam er tot nu toe terecht van die vrijheid? Had hij niet naar geluk gezocht in zijn omgang met Truida? Maar hij zocht alles in eigen kracht en wat had het hem ten slotte opgeleverd?

Boven het lawaai der grote stad klonken de metalen klokkestemmen.

„Als ik nu eens naar de kerk ging,” dacht Han Wulmer, „ik weet toch niet waar ik lopen moet.”

Daar voelde hij een harde hand op zijn schouder leggen en tegelijkertijd klonk een ruwe lach hem in de oren.

„Wat drommel, Han Wulmer, loop je met open ogen te slapen, dat je ons niet ziet; ik heb al twee keer „goeienavond” geroepen, doch je kijkt maar recht voor je uit!”

Nors zag Wulmer in het magere roofvogelgelaat van Leen Utink, die met Barend Hilke al reeds enige tijd achter hem had gelopen. Werkelijke dronkaards waren ze geen van beiden, maar ze lusten graag een borrel en juist nu op deze ruwe, koude avond hadden ze er wonder veel trek in, doch de jenever was duur en van het geld, door de organisatie verstrekt, kon niets af.

Alle pogingen om iets te verdienen buiten hun handwerk om, mislukten geregeld. Zowel Leen als Barend zwierven bijna de gehele dag op straat, als ze niet voor een fabriek moesten posten, omdat ze thuis met hun vrouwen aanhoudend ruzie hadden over de staking, die zulk een ellendig verloop had.

Leen Utink merkte al dadelijk op dat hun jonge makker thans in geen prettige stemming verkeerde; zijn norske blik en zwijgende hoofdknik waren voor geen tweeërlei uitleg vatbaar.

Maar de magere man met de zwarte, stekende ogen was niet gemakkelijk uit het veld te slaan.

„Ben je gisteravond niet op de vergadering geweest, Han,” riep hij, „ik heb nog naar je gekeken, maar ik zag je nergens.” Weer schudde de jongeman zonder iets te zeggen het hoofd en hij verhaastte enigszins zijn pas.

„Nu, dan heb je veel gemist; er zijn belangrijke dingen besproken en harde noten gekraakt. Stap een eindje mee op,” vervolgde Utink, „dan zal ik je er een en ander van meedelen, als je je tenminste niet schaamt om met zulke armoedzaaiers als wij zijn mee te gaan . . .”

„Och, zanik me toch niet over vergaderingen, ik ben er al lang beu van; wat kan me ten slotte de hele rommel . . .”

De stem van Han Wulmer klonk zó hard en zó bitter, dat de beide mannen hem verwonderd in het gelaat keken, maar Leen Utink, die veel scherpzinniger was dan Barend Hilke, begreep aanstonds dat de jongeman iets was overkomen, dat een diepe indruk op hem had gemaakt.

„Het kan zijn dat ik me vergis,” meende Leen Utink met een spottende lach, „maar ik zou zo zeggen, dat jij vandaag ook je

plezier op kan; heb je soms ruzie gehad met Trui Schaffel?" Het gelaat van Han Wolmer werd plotseling donkerrood en zijn ogen schoten vuur.

„Neem nog ééns die naam op je vuile lippen en ik sla je hier tegen de straatkeien te pletter," bulderde hij Leen Utink toe. Deze was een gespierde kerel en waarlijk voor geen klein gerucht vervaard, doch voor de zware, hem dreigend onder de neus geduwde vuist van Han Wolmer deinsde hij verschrikt terug. „Kom, kom, wat scheelt je nou toch, Han?" sprak Barend Hilke tussenbeiden tredend, „zoek nu toch geen ruzie met een goed kameraad, omdat hij gekscherend iets tegen je zegt, waarin toch geen kwaad steekt."

Er bleven reeds mensen staan en in onbegrijpelijk korte tijd vormde zich een ophoopje; met snelle pas naderden een paar politieagenten, terwijl men hier en daar reeds hoorde mompelen dat stakers een werkwillige te pakken hadden.

„Kom mee Barend," zei Leen Utink, „ik heb geen zin om hier voor gek te spelen." En toen weer met zijn gewone spotlach om de mond voortgaande, sprak hij: „Ik dacht nog al, dat Han Wolmer ons wel een hartversterking zou hebben aangeboden op Oudejaarsavond, doch hij gaf er de voorkeur aan om ruzie te zoeken; nou zalig uiteinde, vrind!"

De twee oudere werklieden keerden zich af en vervolgden hun weg en ook Han Wolmer sloeg een zijstraat in, om zich te onttrekken aan de onaangename belangstelling van het publiek, dat zich weer even spoedig verspreidde als het was samengeschoold.

De woeste toorn, die de jonge smid een ogenblik had overheerst, maakte plaats voor een gevoel van grenzeloze verlatenheid en zijn stemming was zo ellendig, dat iedere afleiding hem welkom was.

Nooit maakte Han Wolmer zich schuldig aan uitspatting of losbandig vermaak. Zelfs in zijn soldatenleven aan de grenzen, hoe ook door verleiding van allerlei aard omring, was zijn gedrag

volkomen onberispelijk geweest; hij zou het als laf verraad tegenover Truida beschouwd hebben, als hij daarginds dingen had gedaan, waarvoor hij zich tegenover haar had moeten schamen. Maar nu, Truida had hem immers losgelaten en het scheen de jonge smid toe alsof alles wat hem nog aan een beter verleden had vastgehouden, thans als met één slag was afgesneden.

En toch was er geen toorn of verwijt in zijn gemoed tegen háár, o neen.

„Ze heeft gelijk, volkomen gelijk,” mompelde hij met onbeschrijfelijke bitterheid, „ze heeft mij lang genoeg geduld en verdragen, het arme kind, dat aan een kerel, zoals ik ben, haar jeugd heeft opgeofferd.”

Han Wolmer behoorde immers nu reeds lang bij lui zoals Leen Utink en dergelijk schuim. Toen trok hij met een ruk zijn hoed in de ogen en geen acht slaande op regen of wind, liep hij langs havens en kaden om ten slotte in een zeemanskroeg binnen te stappen.

De stormwind daarbuiten kon de storm in zijn gemoed niet doen bedaren; nu zou hij beproeven of de inhoud van het jeneverglas mogelijk een betere uitwerking had.

Vrienden waren hier spoedig gevonden en terwijl de sterke drank zijn wangen deed gloeien, ging Han Wolmer met de nieuw verworven makkers, enige jonge zeelui, van de ene kroeg naar de andere, om ten slotte in een berucht danshuis terecht te komen.

Arme Han Wolmer! Zulk een Oudejaarsavond had hij nog nimmer doorgebracht. Zodra hij straks tot bezinning kwam, zou hij een afkeer van zichzelf hebben; het loon der zonde is immers bitter als gal.

Thuis, in de eens zo gelukkige woning van Louw Wolmer, waakte een oude, zieke moeder de lange winternacht door, met

een van angst kloppend hart; ze wist niet wat ze denken moest van het zo ongewoon lang uitblijven van Johan.

Ze waakte, wachtte en bad voor haar steeds verder afdwalende zoon en ze luisterde naar ieder gerucht in de straat, of ze mogelijk niet zijn zware stap hoorde klinken.

Maar de laatste klokslag van het oude jaar was reeds lang weggestorven en ook de eerste uren van het nieuwe waren reeds voorbij en nog was hij er niet.

„Moeder, ach moeder,” smeekte Nolda, „ga nu toch naar bed. Han zal misschien zich in een opstootje van stakers en werkwilligen gemengd hebben en door de politie zijn meegenomen.” Zo trachtte het meisje de oude vrouw gerust te stellen, maar deze wilde niet naar bed, doch bleef in haar stoel ineengedoken zitten, huiverend, bij de bijna uitgebrande kachel, luisterend naar elk gerucht.

Wachtend, wakend en biddend!

EEN RUMOERIGE VERGADERING

Stikvol was de vergaderzaal boven het café op de hoek van de Brugstraat; stikvol met stakende metaalbewerkers van allerlei richting en kleur. Er zouden door verschillende sprekers redevoeringen worden gehouden en ze hadden immers volop de tijd? Aanvankelijk heerste er een tamelijk gedrukte stemming onder de aanwezigen; voor velen hunner was het leeglopen, dat nu al zo lang had geduurd, een gruwel. Daarbij kwam nog, dat de stemming van hun vrouwen thuis vaak allesbehalve prettig was; al werkten man en zonen niet, ze moesten toch eten en het was voor haar kunst en vliegwerk om met het schrale steungeld het huishouden drijvende te houden.

Het jonge volk evenwel kon het nogal stellen; de meesten rookten nog sigaretten, waarvan de blauwe damp de lage zaal vulde. De staking viel tegen, ze hadden gedacht dat na een paar weken de patroons wel zouden hebben toegegeven, doch het leek er niet op en zelfs voor onderhandelingen met de stakingsleiders waren ze niet te vinden.

Eerst trad een leider op der christelijke arbeiderspartij. Toen hij het woord nam, werd het roezige rumoer wat minder in de zaal.

Het was een kalm, bezadigd man; hij schetste op korte, zakelijke manier het verloop der staking.

Hij deelde verder de inhoud mede van de voor een paar dagen plaats gehad hebbende conferentie met de leden van de metaalbond, waarschuwde de mensen om ordelijk en waardig de strijd voort te zetten, om er ten slotte op te wijzen dat de enige kans op succes hierin bestond, dat men op de tot dusver gevolgde weg zou voortgaan en zich niet zou laten verlokken tot buiten-

sporigheden, van welke aard dan ook . . .

De indruk, die zijn rede op het volk maakte, was nogal verschillend.

Bij zijn partijgenoten konden zijn woorden de gedrukte stemming niet wegnemen, wat niet te verwonderen was, daar de spreker niets nieuws of bemoedigends had kunnen zeggen.

Bij de S.D.A.P.ers, die het talrijkst vertegenwoordigd waren, wekten zijn woorden ergernis, welke zich uitte in allerlei ruwe, vaak honende uitroepen.

„Flauwe kletspraat!” schreeuwde er een. „Lamlendig gebazel, waar we niets aan hebben!” riep een ander. „Wijs een weg aan, die een einde maakt aan deze beroerde geschiedenis. Verdwijnt maar gauw van het podium als je niets anders weet!” en meer dergelijke uitroepen klonken door elkander.

„Bedaar met je gezwets!” riep een der mannen uit de zaal, die een vriend was van de gesmade leider, „jullie rooien hebt het hardst op staken aangedrongen, en nu we niet opschieten, krijgt een ander de schuld . . .”

Het rumoer in de grote, maar lange ruimte, nam met de minuut toe; de warme, benauwde atmosfeer werd als het ware met elektriciteit geladen, de gezichten begonnen te gloeien en een paar opgeschoten jongens hieven de internationale aan. Ruw werd hun door de dichtst bij hen staanden het zwijgen opgelegd. „Stilte! stilte!” werd er geroepen, en het werd weer even stil. Een jonge, slanke man had aan de voorzitter het woord gevraagd en nu stond hij in het volle licht van het podium voor de woelige massa in de zaal.

Velen der aanwezigen kenden hem wel; tot deze en gene, die vroeg, wie dat was, werd gezegd: „O, dat is een monteur van Schieler & Van Trom, het is Albert Wolmer.”

„Kameraden,” zo sprak de jonge Wolmer met heldere stem, „diegenen van jullie hier in de zaal, die mij kennen, weten wel dat ik niet gewoon ben in het openbaar te spreken, maar nu wens ik toch een woord in het midden te brengen, tenminste als je

naar mij luisteren wilt.”

„Spreek op, spreek op!” riep men van alle kanten, en Albert Wulmer ging voort:

„Laat ik dan eerst zeggen, dat we met elkander uit te jouwen zeker niet in de gewenste richting zullen komen, daardoor bereiken we slechts dat onze tegenstanders, de heren van de metaalbond, ons uitlachen en zeggen: Op straat en vóór de staking schreeuwde het volk: sluit aan! sluit aan! en als ze bij elkander komen om hun zaak te bespreken, schelden ze elkander uit en maken ruzie. — Dàt doen de leden van de metaalbond niet. — Maar wat ik eigenlijk zeggen wilde is dit: We zijn deze staking begonnen, omdat we niet in ons loon gekort wilden worden, daarvan zijn we allen overtuigd en ik behoef er dus niets verder over te zeggen; maar al kunnen we het nog wel een poos volhouden, ik geloof toch dat de ganse geschiedenis de meesten onzer hard gaat vervelen, niet zozeer ons, jongere kerels, maar vooral de huisvaders, die er, doordat ze een gezin te verzorgen hebben, veel moeilijker voorstaan.”

Een ogenblik zweeg de spreker en een onrustig gonzend gemompel ging door de zaal.

„Wat wil die Wulmer?” zei er een schouderophalend.

„Hij spreekt in elk geval gezonde taal,” meende een ander.

Doch de spreker ging weer voort.

„Kameraden, alle mensen kunnen zich vergissen en dat is geen schande; zo geloof ik, dat wij ons thans vergist hebben in de draagkracht van de metaalbond, en als we nu nog even lang blijven staken als we het reeds gedaan hebben en we moeten ten slotte toch het onderspit delven, dan zijn we er oneindig veel slechter aan toe, dan dat we thans trachten te redden wat nog te redden is.”

„Wat wil je dan, Wulmer?” Met deze woorden viel de leider der S.D.A.P.ers hem in de rede. „Wil je lafhartig de strijd opgeven? Is het je bedoeling, dat we ons zonder meer zullen onderwerpen aan onze uitzuigers, die ons dan zeker verder

zullen uitknijpen als een citroen? Zeg, Wolmer, is dat je bedoeling?"

Hard en snijdend klonk de stem van de socialist, toen hij deze woorden sprak, doch moedig antwoordde Albert Wolmer:

„Laat me uitspreken, dan zul je horen wat ik wil voorstellen. Wat zouden de aanwezigen er van denken als de leiders van onze bonden zich eens met de heren van de metaalbond in verbinding stelden en hun het voorstel deden om het werk te hervatten, waarbij wij, van onze kant, willen berusten in de helft van de voorgestelde loonsverlaging. Weigeren de patroons dit, dan kan onder ons een stemming worden gehouden, om de staking voort te zetten of deze als verloren te beschouwen; de meerderheid moet dan beslissen . . . ”

Albert Wolmer had, toen hij dit voorstel deed, zich tot het volk in de zaal gewend, maar nu keerde hij zich om naar de zich op het podium bevindende voormannen.

Daar trad één van hen driftig naar voren en plaatste zich vlak voor Albert Wolmer.

Het was een reus van een kerel, maar bij de meesten van het werkvolk nog betrekkelijk onbekend; hij was kort voor het uitbreken der staking in deze streek gekomen. Het enige, wat men van hem wist, was dat hij uit het Limburgse kwam en voorts had men het voor z'n ogen gezien, dat hij in de korte tijd van zijn verblijf al kans zag, zich als leider der communistisch gezinde werklieden op te werken.

Leen Utink kende hem nog het beste; hij zag in hem een geestverwant. Van Leen Utink had de vreemdeling de meeste inlichtingen bekomen over personen en toestanden in deze omgeving.

Leen had ook Han Wolmer met de Limburger in aanraking gebracht, doch deze stak zijn afkeer voor Kolderlé, zo heette de man, niet onder stoelen of banken.

Toen de voorman der communisten zo plotseling was opgesprongen en zich tegenover Wolmer had geplaatst, werd het doodstil

in de zaal. Uit het midden van het volk rees echter een man op, die een beweging maakte, als wilde hij naar het podium toesnellen.

Het was Han Wolmer, doch Leen Utink, die naast hem zat, vatte hem bij de arm en sprak: „Ga toch zitten, Han, en luister bedaard naar wat Kolderlé te zeggen heeft.”

Daar klonk de zware, ruwe stem van de Limburger, in weerwil van diens tongval kon men tot in het verste einde van de zaal zijn woorden verstaan.

En ieder woord dat hij sprak was vol bitterheid, haat en hoon aan het adres van de jongeman, die het waagde een voorstel te doen, dat misschien een einde zou maken aan een strijd, die volgens de opvattingen van Kolderlé's partij zo erbarmelijk mogelijk gevoerd werd.

„Dus jij zoudt er voor zijn, om maar zo spoedig mogelijk te slikken, wat die uitbuiters je believeen voor te zetten, en als men straks er nog enige guldens afknijpt, dan zeggen jij en je soort: „Laten we het maar doen, jongens, we zijn toch niet tegen die heren opgewassen!” En als het wat druk met werk wordt, wel dan vragen de patroons vergunning om langer te werken, en deze rotte regering verleent hun die vergunning met plezier. Wij, arbeiders, moeten dan maar kalm een uurtje langer zwoegen, we zijn immers toch niet tegen die heren opgewassen! . . .

Maar kerels zoals jij, Wolmer, zijn de pest voor iedere werkmansbeweging, en als je in een vergadering van flinke kerels — zoals ik ze onder de mijnwerkers in Limburg aantrof — met zulk een voorstel voor de dag had durven komen, dan had men je onmiddellijk de zaal uitgetrapt.”

Kolderlé wond zich hoe langer hoe meer op en zijn reuzengestalte scheen daardoor nog groter te worden.

„Ha,” schreeuwde hij, „daar schiet mij iets in de gedachten, ik hoorde straks je naam noemen, maar ben jij soms van die familie Wolmer, waarvan de oude moeder onderhouden wordt door de firma, waar vroeger de vader en thans de zoons nog

werken? Dan is het mij duidelijk, waarom je met dit voorstel op de proppen komt, dan is het geen wonder, dat je een verraderswerk, verra . . . ”

Een slag van Albert Wolmer, die de Limburger vlak in het gelaat trof, belette deze voort te gaan. De leider der S.D.A.P.-ers, een kloeke, jonge man, wierp zich moedig tussen de schuimbekkende communist en Albert Wolmer, doch een vuistslag van Kolderlé wierp hem bloedend en half bewusteloos tegen de planken.

In de zaal ontstond een onbeschrijfelijk tumult. Alles neerwerpend wat hem in de weg kwam, vloog Han Wolmer naar voren. En Leen Utink? . . .

„Communist of geen communist, maar die de jongen van Louw Wolmer aantast, leert mij kennen,” schreeuwde hij strijdlustig en hij stormde Han Wolmer achterna . . .

„Er op los, jongens van Schieler & Van Trom,” gilte Toon, de voorslager, „nou voel ik pas, dat ik solidair ben.” Een hele drom jong werkvolk drong onstuimig naar het podium, waar Han Wolmer zijn broer terzijde stond en zonder een enkel woord te spreken de Limburger in de borst greep. Het podium dreunde van de worsteling der twee geweldig sterke mannen. Een paar communisten sprongen toe en sloegen op Han Wolmer los, maar ze waren onmiddellijk handgemeen met Leen Utink. „Pak aan!” brulde Barend Hilke en zijn ruwe vuist, door de arbeid gestaald, viel met verpletterende kracht op het gelaat van een man, die zich tegen Leen Utink keerde.

In de zaal vocht alles; een troep jonge kerels van Schieler & Van Trom met Toon, de voorslager, aan het hoofd, trachtte zich met vuistslagen en stompen een weg te banen naar het podium, terwijl vele anderen de deur uit wilden om de trap af te komen naar buiten. Zo drong en botste alles tegen elkander in. Daar werd het plotseling donker in de zaal; wie het had gedaan, wist niemand, maar een verstandige daad was het zeker; thans drong alles naar de uitgang en de brede trap, die naar het

ruime portaal voerde, kon de naar beneden stormende mensen bijna niet bergen.

Bij troepen gelijk snelden ze de straat op en de van alle kanten toesnellende politieagenten zorgden dat het volk zich onmiddellijk verspreidde. Eer er tien minuten verlopen waren, was de bovenzaal ontruimd.

Niemand had lust met de mannen der wet in aanraking te komen. Zelfs zij, die het deerlijkst waren toegetakeld, wendden, met de zakdoek voor het gelaat, het hoofd om en gingen zo spoedig mogelijk huns weegs.

Han Wolmer had ook de weg naar beneden gevonden, maar in het portaal bleef hij staan en drukte zich tegen de muur, terwijl zijn vlammend oog de langs hem heen stormende mannen opnam of zijn broer Albert er bij was.

De smid was blootshoofds en de donkere haren plakten hem op het voorhoofd. Zijn kleren waren aan flarden gescheurd van zijn schouders tot op zijn middellijf en zijn brede borst ging onrustig op en neer van de geweldige inspanning der worsteling; zijn gelaat echter was ongeschonden.

Vele bekende gezichten snelden hem voorbij, doch Albert zag hij nog niet. Juist toen hij weer driftig naar boven wilde stormen, kwam zijn broer met Leen Utink naast zich en Barend Hilke achter hem de trap af.

Hoewel de toorn nog in hem kookte, moest Han Wolmer lachen, nu zijn oog op Leen Utink viel. Leen, die wonder schamel in zijn plunje zat, had voor deze gelegenheid een jas geleend van zijn zwager en thans, na de strijd, was er één mouw geheel uitgescheurd; op de plaats, waar de kraag zich had bevonden, kwam het rode hemd van Leen opvallend naar voren.

Daarbij kwam nog, dat hij wanhopige pogingen deed om met zijn linkerhand het bloed te stelpen, dat hem voortdurend uit de neus stroomde, terwijl die neus in de wanstaltigste vorm bijna pikzwart opzwol.

„Zo Albert, ben je daar en jij ook Leen, en daar is Barend

ook . . . Nu kom maar gauw mee, dan zullen we zien dat we wegekomen, we hebben de pret gehad en je kunt nooit weten . . .”
„Doorlopen, doorlopen,” klonk het uit de mond van de agenten en eerst toen ze een eindje op weg waren, vroeg Han Wolmer:
„Ik geloof, dat je er niet best bent afgekomen, is het wel Leen? Je loopt zo in je zelf te moppen . . .”

„Och, alles ging goed en ik timmerde er lustig op los, totdat deze of gene halve gek het licht uitdraaide en ik geen hand voor ogen meer kon zien. Eén van die kerels uit de zaal, die het podium kwamen opvliegen, greep mij toen bij de nek, een ander bij mijn mouw, en toen ik mij los wilde rukken, kreeg ik zulk een pats op mijn neus, dat ik niet anders dacht of men sloeg mij de kop af. Maar weet je wat ik nou ten slotte geloof? Dat jij mij dat in het donker gebakken hebt, Barend Hilke; er was niemand in de hele zaal, die zulke harde knokken heeft als jij, dat weet ik zeker. Och, och, wat kwam dat raak aan, ik verga van de pijn!”

Nu proestte Han Wolmer het uit en ook Albert, hoe ontdaan hij overigens ook was, kon zijn lachen niet bedwingen.

Nog enige minuten bleven de mannen in elkanders gezelschap, toen sloeg Leen Utink een dwarsstraat in.

„Ik moet hierheen en ik wens de heren Wolmer wel te rusten; en als je weer eens een redevoering wilt houden, Albert, waar schuw me dan!”

„Ik ga met je mee, Leen, wij gaan immers dezelfde kant op,” sprak Barend Hilke; en hij sjokte met lome tred Leen Utink achterna . . .

EEN VERIJDELDE AANSLAG

Het was omstreeks middernacht en donker, ruw weer. Hevige windvlagen, van sneeuw- en regenbuien vergezeld, maakten een wandeling op straat waarlijk niet tot een aangename bezigheid. Toch treffen we er een man aan, met gebogen hoofd tegen de wind optornend.

Het was Sander Molders en het was niet zonder reden, dat hij op bijna een uur afstand van zijn gezellige woning hier in storm en regen nog rondliep.

Hij lag reeds rustig te bed, toen hij een goed uur geleden door herhaald kloppen op zijn deur werd gewekt. Wat er dan wel gaande was?

Wel, op een minuut of tien afstand van zijn huisje woonde aan de rivierkant een pakhuisbaas met zijn gezin en het oudste dochtertje daarvan was het, dat zo heftig en angstig bij Molders op de deur klopte. Haar vader was plotseling zo ziek geworden en of buurman eens even wilde gaan; moeder was met haar kleiner zusje bij vader alleen en moeder was zó angstig geworden, dat ze haar had uitgezonden om buurman te vragen of hij toch eens komen wilde.

„Ja zeker, zal ik komen,” had Molders gezegd en onmiddellijk had hij zijn kleren aangetrokken en was met het angstige kind meegegaan in de ruwe, huilende stormnacht.

„Zou ik ook niet meegaan, Sander?” had zijn vrouw gevraagd, maar Sander had gemeend dat hij beter eerst zelf eens kon gaan zien wat er aan de hand was, dan hadden de mensen vast iemand bij zich en als haar hulp nodig bleek, was het voor Molders maar een ogenblik werk haar te komen roepen.

Zodra hij in de woning van de pakhuisbaas kwam, had diens

radeloze vrouw de metaaldraaier bij haar man gebracht, die in zijn volle lengte op de vloer lag uitgestrekt.

„O buurman,” had de vrouw gezegd, „wat ben ik je dankbaar, dat je zo gauw gekomen bent. We lagen al op bed,” ging ze zenuwachtig voort, „toen mijn man, die de gehele avond al geklaagd had over duizeligheid, plotseling opstond, het bed uitging en na enige passen waggelend te hebben gelopen met een plof op de vloer neerviel, en . . .”

Slechts een enkele blik had Sander Molders op het geheel naar een kant vertrokken gelaat van de man geworpen of hij zag dat deze door een beroerte getroffen was en dat hulp van een dokter hoogst noodzakelijk bleek te zijn.

Molders' kalme, vriendelijke woorden brachten de dodelijk ontstelde vrouw weer wat op haar verhaal en met haar hulp gelukte het hem, de zwaar gebouwde man in zijn bed te krijgen. Na eerst aan de zieke gedaan te hebben wat hij dacht dat goed was, besloot hij in overleg met de vrouw van de pakhuisbaas om zijn eigen vrouw even te gaan waarschuwen om hierheen te komen en dan zelf zo gauw mogelijk een dokter te halen. Hij was weggestapt zo snel zijn lange benen hem konden dragen en werkelijk was het hem gelukt een dokter te wekken, die zich bereid verklaarde onmiddellijk op zijn motorrijwiel naar het huis van de zieke pakhuisbaas te rijden.

Zo kwam het, dat Sander Molders zich in sneeuwjacht en regen-vlagen op straat bevond. Thans was hij op de terugweg naar huis en had dus niet meer zulk een haast als daar straks; hij wist dat, eer hij een derde gedeelte van de weg had afgelegd, de dokter reeds op de plaats van zijn bestemming zou zijn.

Hij kende, ook als was het nog zo donker, nauwkeurig de weg. Straks, toen hij zulk een haast had om bij de dokter te komen, had hij de kortste weg genomen, maar nu ging hij daar, waar hij het best tegen regen en wind beschut liep.

Doch eindelijk was hij gekomen, waar het oude stratennet uitliep op een plaats, waar vroeger zich weiden bevonden, die tot

zomerverblijf dienden van de stadspaarden, maar waar zich nu overal afgebakende terreinen, kalkloodsen en stapels stenen of hopen stellingplanken bevonden, omdat men de grond thans nodig had voor huizenbouw.

„Dat is waar ook,” mompelde Sander Molders verdrietig, „hier kan ik eigenlijk niet meer heen, nu moet ik een heel eind omlopen om achter de villa van mijnheer Schieler heen de Singel te kunnen bereiken.”

Even bleef Molders achter de muur van het laatste hoekhuis zich staan bedenken, welke weg hij nu zou inslaan. Voor het maken van een grote omweg voelde hij weinig.

Wat stak er eigenlijk in, dacht hij ten slotte, om over deze lage schutting te klimmen en dan dwars het terrein over te steken, waardoor hij dadelijk op de Singel kwam!

„Zou ik het maar wagen?” overlegde hij. Maar als er eens een wacht op het terrein liep, of een politieagent, die zijn ronde deed, hem ontmoette, dan kwam hij natuurlijk in moeilijkheden. De begeerte echter om gauw thuis te zijn, won het van alle bezwaren en zijn vrees op zij zettend klom Molders, die nog een vlugge kerel was, in een ogenblik over de lage schutting en liep snel over het natte zand van het ruwe bouwterrein.

Op dit ogenblik ontlastte zich een hevige regenbui met natte sneeuw vermengd en Sander Molders, die juist bij een kalkloods was, welke bijna vlak voor de tuinmuur van de villa van de heer Schieler was opgetrokken, zocht even dekking tegen het noodweer achter de loods. Molders stond dicht tegen de loods aan en het enigszins overhangende dak beschermde hem tamelijk wel tegen de regen.

Enige ogenblikken had hij zo staan schuilen, tot de bui weer begon af te drijven en de regen wat minder werd.

Juist wilde hij zijn weg vervolgen, toen zijn oor het geluid van snel naderende voetstappen opving. Sander drukte zich nog vaster tegen de loods en voelde, dat zijn hart onrustig begon te kloppen.

Wie kon het zijn, die daar aankwam? Een nachtwaker van het terrein? Of misschien een politieagent, die hem over de schutting had zien klimmen?

„Als ik gesnapt word, zal ik eerlijk de waarheid zeggen,” overlegde Molders, „en voor het overige moet ik maar afwachten wat er van komt.”

Veel tijd om na te denken had hij niet; bijna op hetzelfde ogenblik gleed een lange mannengestalte hem rakelings voorbij om op enkele meters afstand vlak bij de tuinmuur te blijven staan.

In de houding van de man, die zich daar tegen de muur uitrekte, om met de vingers de bovenkant van die muur te pakken te krijgen, was voor Molders iets bekends, maar hij kon hem niet zo onmiddellijk thuis brengen.

De man kon blijkbaar de muur zo niet grijpen, maar nu hij een sprong nam, recht omhoog, bleef hij er met de handen aanhangen.

Het scheen een gespierde knaap te zijn; met het grootste gemak hees hij zich aan de handen op en het volgende ogenblik zat hij boven op de muur.

Nu wendde hij nog even het hoofd om en zijn ogen boorden in de duisternis achter hem.

Doch de nacht was stikdonker en de huilende stormwind verdoofde ieder ander geluid.

Thans was de man verdwenen aan de andere kant van de muur, doch het hart van Sander Molders klopte nog onrustiger dan daar straks, want toen de man op de muur zat had hij hem, in weerwil van de duisternis, herkend.

Het was niemand anders dan Leen Utink, een der vuurwerkers van Schieler & Van Trom.

Met welk oogmerk was Leen daar in de tuin van de patroon? Wilde hij stelen? Inbreken? Een moord plegen misschien?

„Wat moet ik doen?” mompelde Sander Molders; „wie weet waartoe Leen Utink, door verbittering en wraakzucht gedreven, in staat is.”

Het angstzweet parelde de man, die daar tegen de kalkloods stond aangedrongen, op het voorhoofd. Zou hij zich stil uit de voeten maken en zwijgen, zwijgen als het graf, ook wanneer hij morgen misschien hoorde, dat er op de villa van de patroon een misdaad was gepleegd?

Maar dan zou zijn geweten hem aanklagen. Was hij in zeker opzicht dan niet de medeplichtige van de misdadiger? Maar wat moest hij doen? Zou hij de bewoners van de villa opbellen en zeggen dat hij een man over de tuinmuur had zien klimmen? Maar als het dan eens bleek dat er niets was gebeurd of niets was ontvreemd, wat zou men dan wel van hem denken?

Het klopte en woelde hem in het hoofd en de arme kerel kon tot geen besluit komen.

Hoe lang hij zo besluiteloos had gestaan kon hij zelf niet zeggen, doch hij bevond zich nog op dezelfde plek, toen hij wéér die zwarte gestalte op de tuinmuur zag verschijnen. Op dezelfde plek, waar hij was overgeklommen, liet hij zich ook weer afzakken. Toen hij zich echter haastig omwendde, om weer over het terrein de vlucht te nemen in de richting van de stad, scheen Molders tot bezinning te zijn gekomen; vastberaden trad deze van onder het afdak van de loods en trachtte de smid de weg te versperren.

„Wat heb je gedaan, Leen Utink?” vroeg hij op kalme doch besliste toon.

Op hetzelfde ogenblik sprong Sander Molders echter op zij; hij hoorde de veer van een dolkmes knippen, en ondanks de duisternis zag hij het flikkerende staal in de omhoog geheven vuist. Nog even hoorde Molders zich verwijderende voetstappen in het natte zand; nog even zag hij een voortjagende schaduw; toen vernam hij niets meer dan het huilen van de stormwind, die hem de regen in het gezicht striemde, terwijl de zwarte, ruwe nacht hem weer omringde.

Leen Utink heeft bepaald brand gesticht uit wraakzucht tegen de patroon, overlegde Molders.

„Ik moet het weten, er kome dan van wat wil,” mompelde hij voor zich heen.

Evenals Leen Utink een ogenblik geleden, sprong thans Sander Molders tegen de tuinmuur op en al kostte het de veel oudere man inspanning, ook hem gelukte het, er overheen te komen. In dit gedeelte van de tuin der villa groeiden sierstruiken in het nog betrekkelijk jonge plantsoen, waarachter thans kale bloembedden, door een brede grasband omzoomd, zich uitstrekten tot aan de achterkant van het hoge gebouw.

Een huivering voer Molders door de leden. Als thans een waakhond aansloeg, wat dan?

Maar dan zou Leen er toch wel eerst last van hebben gehad; neen, een hond was er waarschijnlijk niet.

Nu stond hij op de grasband en een spiedende blik uit zijn door angst gescherpt oog vloog langs de achterzijde van het gebouw. Hij bespeurde echter geen vlam of rookwolk, die een mogelijke brand verried.

Daar werd de aandacht van Molders getrokken door een laag keukenraam en toen hij nog naderbij kwam, zag hij dat het openstond.

Even gluurde hij naar binnen, doch dan deinsde hij ontzet terug . . .

Daar beneden zag hij een vonk glimmen en Sander Molders wist ogenblikkelijk, dat dat geen vonk was, die straks enkel brand zou veroorzaken, doch iets veel ergers. Die vonk was de voortsmeulende lont, die ieder ogenblik een ontploffing kon veroorzaken, welke het gebouw en alles wat zich daarin of in de nabijheid bevond, zou verwoesten. Het angstzweet parelde de arme werkman op het voorhoofd, maar hij aarzelde niet te doen, wat hij zijn plicht achtte.

„O, God in de hemel, sta me bij,” zo bad hij met bevende lippen, maar dan ook vatte hij moed en liet zich door het opengeschoven raam naar beneden zakken.

Hij kwam met de voeten op een cocosmat terecht en begreep,

dat hij zich in een keuken bevond.

Met een bliksemsnelle greep pakte hij de smeulende vonk en al brandde hij zich ook deerlijk de hand, de vonk werd uitgeknepen in de vastgesloten vuist. „Ik dank u, o God,” mompelde hij.

Het verschrikkelijke gevaar was afgewend en nu tastte Sander Molders op de vloer naar het voorwerp, waaraan de lont zat bevestigd.

Spoedig had hij het ogenschijnlijk zo onschuldig, maar in werkelijkheid zo vreselijk voorwerp te pakken.

Het was een gewone bus van zwaar blik, doch gevuld met een springstof, waarvan de ontploffing een ontzettende uitwerking moest hebben.

Even onhoorbaar als hij in de keuken gekomen was, gelukte het Molders ook om er weer uit te komen. Dan schoof hij zorgvuldig het raam weer dicht en al bezorgde het hem nog een angstig ogenblik, hij kwam met de bus over de muur van de villa en eveneens ongezien over de schutting, welke het bouwterrein afsloot van de singel.

Warm en dankbaar klopte hem het hart, nu hij zich voortspedde naar huis.

De misdaad had hij met Gods hulp kunnen verhinderen; maar hoe moest hij thans handelen tegenover de misdadiger?

Eerst toen hij thuis was gekomen, had hij bij zichzelf vastgesteld, wat hem te doen stond ten opzichte van Leen Utink, doch voordat hij iets deed, wilde hij zich ontdoen van die gevaarlijke bus, welke hij onder zijn natte jas tot hiertoe had meegedragen. Achter het pakhuis omlopend, stond hij aan de oever van de woelige stroom, welks donkere golven tegen de sterke steenglooiing opstoven.

Met een boog vloog de blikken bus, die bestemd was om het huis van de heer Adolf Schieler te vernielen en deszelfs bewoners te begraven onder de puinhopen er van, in het onstuimige water. Dat bewijs van de schuld van Leen Utink was voor ieder menselijk oog verborgen, doch de van lampekatoen in elkaar gedraai-

de lont had Sander Molders nog in de zak en die lont zou nog tegen Leen kunnen getuigen.

Hevige angst had Leen Utink uitgestaan, elke minuut, die verlopen was sinds het ogenblik dat hij, na het plegen van zijn vreselijke misdaad, zijn naam hoorde noemen door de man, die hem van achter de kalkloods in de weg trad.

Met een zware verwensing had hij de communist Kolderlé vervloekt, die de morgen na die rumoerige vergadering in de bovenzaal van het café, bij hem was gekomen in zijn huis; dat was nu twee dagen geleden.

Leen was alleen geweest, zijn vrouw was uit werken bij een slager in de buurt en zijn twee kinderen sliepen nog.

Leen had die morgen in een ellendige stemming verkeerd, zijn vrouw had hem heftige verwijten gedaan, dat hij maar op dat ellendige steungeld bleef rondslingeren en geen kans zag op een of andere manier aan geld te komen; zijn neus, die hij de vorige avond zo zeer verwond had, deed hem nog hevig pijn; kortom hij was in een gemoedsstemming geweest, die hem tot alles in staat maakte, letterlijk tot alles.

In die ogenblikken was de communist gekomen en, hoewel hij niet erg vriendelijk werd ontvangen, liet de Limburger er zich toch in het minst niet door uit het veld slaan.

„Ik kom afscheid van je nemen, Utink,” had hij gezegd en door zijn gezwollen keel klonk zijn zware tongval nog onduidelijker dan anders.

Blauwe, bijna zwarte vlekken waren achtergebleven op bijna iedere plek, waar de ijzeren vingers van Han Wolmer de reus hadden aangegrepen of waar diens vuist hem had getroffen.

„Zo, ga je er vandoor?” had Leen smadelijk gezegd.

„Ja, want ik heb al gezien, welk een oudewijvenboel het hier is; jij, en misschien nog een paar anderen, zijn flinke kerels, maar de rest! Daarom kom ik met jou afscheid drinken.”

Toen had Kolderlé een flesje rum uit de zak gehaald, Leen had

voor de glazen gezorgd en toen had hij gedronken, het ene glas voor en het andere na. Kolderlé had fluisterend en druk met hem gepraat, zodat Leen ten slotte innig overtuigd was dat slechts een daad, een kloeke daad, de schrik onder de patroons kon brengen en de zaak der werklieden een heel ander verloop geven.

Toen had de Limburger het koffertje, dat hij bij zich had, geopend en Leen Utink had de met springstof gevulde bus in ontvangst genomen, waaraan de lont al was bevestigd.

De lont kon precies tien minuten branden, had de Limburger gezegd; daar moest rekening mee worden gehouden. Even later was hij vertrokken.

En nu was de noodlottige daad volbracht, volbracht en mislukt, want toen Leen Utink vluchtte, nadat hij zijn naam had horen noemen, verwachtte hij iedere seconde de donderende slag van de ontploffing te horen.

De ontploffing, die niet alleen de villa zou verwoesten, maar mogelijk ook de man zou doden, die hem bij de tuinmuur had verrast.

En de misdadiger was voortgeijld door de stormnacht in het noodweer, voortgeijld alsof de dood hem op de hielen zat; doch geen uitbarsting deed de omtrek dreunen. Toen hij doornat en sidderend van angst zijn kelderwoning bereikt had, wist hij dat zijn aanslag was mislukt, doch zijn naam als dader bekend. Sinds dat ogenblik was de anders zo vastberaden kerel radeloos. Zijn eerste gedachte was vluchten; maar waarheen? Geld had hij niet en bovendien had Leen Utink trots alles zijn vrouw, en bovenal zijn kinderen, hartelijk lief. „Ik kan geen afstand van hen doen,” had hij gekermd . . . Maar als hij in de stad bleef, zouden straks de agenten hem komen halen om hem geboeid weg te brengen, en zijn straf zou zwaar, zeer zwaar zijn.

Waren ook in dit geval zijn vrouw en kinderen niet voor hem verloren?

„Had je die kerel maar vermoord,” fluisterde satans stem in zijn

hart, „doch ik had immers geen tijd, ik moest voort, voort. Wie het toch wel geweest kan zijn? De stem was mij bekend, maar . . .” Zo tobde de wanhopige man voort, maar zijn anders zo scherp denkvermogen was in de war, hij kòn niet meer geregeld denken.

Zo was de nacht verstreken en zijn vrouw, die hem niet had horen thuiskomen, zag hem in elkander gedoken op zijn stoel zitten, het hoofd in de handen geleund.

„Zeg Leen, wat zit je daar ellendig; ben je helemaal niet op bed geweest; waar heb je dan toch vannacht rondgezwalkt?” vroeg ze.

Leen Utink had niet veel geantwoord op de vragen van zijn vrouw, die haastig haar oude plunje aantrok, de boterhammen sneed en er een schep margarine opdeed, waarna ze zich gereedmaakte om naar een werkhuis te gaan.

„Leen, je blijft toch bij de kinderen tot ik vanmiddag thuis kom,” vroeg ze; haar man had iets in de ogen dat haar onrustig maakte.

Hij knikte maar enkel met het hoofd, doch toen ze de deur uit was, keek Leen haar na, zolang tot ze het slop uit was en een hoek omsloeg.

Daarop ging hij naar de hoek van de sombere duistere kamer, waar zijn kinderen nog sliepen in de lage bedstee en toen hij op hen neerzag, begonnen zijn lippen te trillen en de trek van wanhoop grifte zich nog dieper in het misvormd gelaat. Het werd later, Leen verwonderde zich dat men hem nog niet kwam halen. Telkens als hij een voetstap hoorde op de ongelijke, hobbelige keien van het slop, kromp hij ineen van vrees, welke hij voorheen nooit gekend had.

Zijn kinderen werden wakker en begonnen op kinderlijke wijze tegen hem te babbelen, maar Leen gaf hun hun boterham en de zijne er bij; hij kon geen eten door de keel krijgen.

Daar klonken weer voetstappen in het slop en het volgende ogenblik werd er op de deur getikt. Leen Utink sprong overeind

en zijn hand greep in zijn broekzak, waar zijn dolkmes zat. Maar neen, verzet kon hem toch niet baten en hij besloot zich goed te houden en halsstarrig alle schuld van zich af te wijzen. Toen werd de deur geopend en, vóór hem stond de lange Sander Molders. Zodra Leen hem zag, wist hij plotseling dat het deze man was, die hem vannacht in de weg trad op het terrein achter Schielers villa; en weer benam dat vreselijke gevoel van schuld hem alle moed.

„Ik wilde je een ogenblik spreken, Leen Utink,” begon Molders kalm, „kunnen we hier vrij praten zonder beluisterd te worden? Ik vraag dat in jouw belang.”

„Ja zeker, Sander, ik ben alleen thuis en mijn kinderen zijn nog zo klein . . . ”

„Neen, die zullen niet verklappen, wat ik te zeggen heb. Maar kijk eens,” ging Molders voort, „heb je dit ding wellicht meer gezien?”

Een huivering voer de smid door de leden, nu hij de half opgebrande lont zag, die hij deze nacht in de keuken van de villa had aangestoken. Hoe kwam Sander Molders aan die lont? Hij wilde zeggen dat hij niet begreep, wat Sander bedoelde, maar de woorden bleven hem in de keel steken en Molders ging met ernstige stem voort:

„Leen, Leen, het is vèr met je gekomen, om tot zó iets je toevlucht te nemen; denk eens even na, wat de gevolgen zouden geweest zijn als je vreselijke daad eens was gelukt! Wie zal zeggen, hoeveel onschuldige mensenlevens ze zou hebben gekost!”

Leen sidderde en hij kon thans niet begrijpen, hoe hij toch tot die waanzinnige daad gekomen was. Hij had willen ontkennen, maar de ogen van die man daar voor hem schenen hem tot in de ziel te dringen.

Zijn angst keerde met verdubbelde kracht terug; hoe kwam Sander aan die lont, en waar was de moordende bom, waaraan de lont was bevestigd?

Leen kende Molders al vele jaren en hij had zich altijd een goede kerel getoond; misschien wilde Molders hem wel helpen... De smid gaf alle weerstand op, hij voelde zich een verloren man en gaf zich op genade of ongenade over. Hij vertelde ten slotte alles, sprak van zijn verbittering, van zijn armoede, van zijn huiselijk leed; en dan vertelde hij, hoe de Limburger Kolderlé hem bezocht had, hem rum liet drinken en met duivelse welsprekendheid hem wist voor te stellen dat hij, Leen Utink, de staking kon redden; hij, de enige, echte proletariër onder een hoop oude wijven... Hoe daarna Kolderlé hem de bom gegeven had en hoe hij, voorzien van gereedschap om het keukenraam te forceren, in de afgelopen nacht over de schutting van het terrein en toen over de tuinmuur der villa geklommen was. Het raam had hij niet opengebroken, het was niet nodig geweest; de keukenmeid had vergeten, er de knippen op te doen, zodat hij het alleen maar behoefde op te schuiven om in de keuken te komen. Leen Utink eindigde zijn openhartige bekentenis met de woorden: „Nou weet je alles, Sander, en mijn lot is in jouw hand... Maar, heb medelijden met mijn kinderen; als men mij weghaalt, wat moet er dan van hen terecht komen...?”

„Kerel,” sprak Molders, „hoe is het mogelijk? Heb je dan geen ogenblik aan je kinderen gedacht, toen je die zinloze daad ging volvoeren?”

„Ik was gek van haat en ik dacht dat er nooit een haan naar zou kraaien...”

Toen vertelde Sander Molders op zijn kalme, vriendelijke manier, hoe het kwam dat ook hij op dat terrein aanwezig was. Leen luisterde met gebogen hoofd en zijn beide kleine kleuters stonden bij zijn knie en keken de vreemde man met hun grote, donkere ogen nieuwsgierig aan.

Maar toen Molders vertelde, hoe hij ondanks zijn angst voor ontdekking en zodra hij de lont zag branden nog meer uit medegevoel voor de bewoners der villa dan uit vrees voor de

losbarsting, die hem met het huis zou hebben vernield, het helse moordtuig onschadelijk had gemaakt, toen kon Leen zich niet langer bedwingen . . .

„Ik ben een schurk, Sander Molders, maar jij bent een held!”
„O neen, Utink, dat ben ik allesbehalve. Er leeft echter hoog boven lucht en wolken een God, een almachtig God, al geloof jij dat niet. Zijn oog sloeg je gade, Leen, op je misdadig pad. Het was geen toeval, dat ik daar was om te verhinderen dat de verschrikkelijke daad een onafwendbaar feit zou worden. Ik riep tot God in mijn angst om hulp en Hij schonk mij moed en kracht. Zie Leen,” ging Molders voort, „mijn hand is wel gebrand, maar de lont heb ik gedoofd en de bus met springstof in de rivier gegooid, waardoor ieder bewijs van je schuld is verdwenen; zelfs het raam heb ik dichtgeschoven. En hier is de lont, Leen, bewaar die je leven lang; misschien leer je nog eens door hetgeen vannacht gebeurd is, je buigen voor Hèm, die niet wilde dat het verderf over je kwam door zulk een vreselijke daad.”

Een ogenblik bleef Leen Utink de man vóór hem aanstaren, toen stamelde hij woorden van dank, doch hij bracht het daarmee niet ver, want plotseling, het hoofd op de borst buigend, barstte hij in snikken uit.

Zouden die tranen voor Leen Utink het begin van een nieuw leven betekenen?

Hij keek op, toen hij de deur hoorde dichttrekken. Het was Molders, die stil het huis verliet, omdat zijn tegenwoordigheid hier niet meer nodig was. Met de bede in het hart, dat God ook dit verharde hart mocht verbrijzelen, vervolgde hij zijn weg huiswaarts.

Maar Leen Utink drukte zijn beide kinderen hartstochtelijk aan zijn borst en het was of zijn duistere kelderwoning lichter werd. Er was een lichtstraal van echt christelijke liefde gevallen in de donkerheid van zijn verhard gemoed.

AFSCHEID

De staking der metaalbewerkers behoorde tot het verleden. Zoals wel te voorzien was geweest, hadden de werklieden over de gehele linie het onderspit gedolven.

Opmerkelijk was het, hoe weinig er meer over de afgelopen strijd gesproken werd; het scheen wel of men er meer dan genoeg van had. Doch wat het meest te bejammeren viel, was wel het ongelukkige feit dat zo velen hunner, die in het begin van november de arbeid hadden neergelegd, die niet weer konden beginnen, nu de staking was geëindigd, omdat er geen werk meer voor hen was.

Het was ook hier de gewone geschiedenis: de onnozele moest het gelag betalen, zoals het in de volksmond heet. Uit de aard der zaak werden diegenen aangenomen, die bij de patroons het best stonden aangeschreven, of zij, die als de patroon hen niet persoonlijk kende, bij hun baas of werkmeester nogal gewild waren.

Doch niet alleen zij, die in hun handwerk niet tot de vlugsten behoorden, bleven buiten de poort, ook van degenen, die tijdens en vóór de staking voor deze zaak hadden geijverd of zich erg op de voorgrond hadden geplaatst, moesten er thans onder vinden, dat ze bij de patroons niet tot de door hen gewenste werkkrachten behoorden. Wat moesten die mensen beginnen? Met verkropte bitterheid in het hart weer hun hand ophouden, om het geld uit de steunkas te ontvangen, een steun, die voor de behoeften van het gezin uit de aard der zaak niet anders kon zijn dan ontoereikend, waarbij nog kwam dat in het hart van menig eenvoudig werkman een fierheid woonde, die het hem tot een gruwel maakte, geld te ontvangen dat hij niet eerlijk verdiend had.

Ook op de fabriek der heren Schieler & Van Trom was de arbeid weer in volle gang, of liever niet in volle gang, want hier en daar waren ledige plekken te zien, waar vóór de staking bezige handen hun werk verrichtten.

De vrolijke Sander Molders stond weer achter zijn draaibank en al had hij bij de staking ook het grootste gedeelte van zijn spaarduitjes ingeteerd, toch was hij van harte dankbaar, dat alles nog zo zonder ongelukken was afgelopen, hij had het zich wel enigszins anders voorgesteld.

De bankwerker Van Lauter, die zo gaarne twistgesprekken voerde over de noodzakelijkheid van staken, stond echter nog „op de keien” en er was niet veel kans, dat hij ooit weer bij de firma Schieler & Van Trom zou worden aangenomen, want de heer Schieler had tijdens de staking zelf gezien dat Van Lauter, toen de auto van de patroon voorbij een groep werkvolk reed, de vuist opstak en iets schreeuwde.

Ook ten opzichte van Leen Utink en Barend Hilke was de heer Schieler van mening, dat het beter was ze op de keien te laten staan; doch toen zijn compagnon er hem met nadruk op wees, dat wèl veel werkvolk zonder werk liep, doch dat het toch hoogst moeilijk zou vallen, eerste klas zware-vuurwerkers, zoals Utink, Hilke en Wolmer, door anderen te vervangen, toen kwam ook de heer Schieler terug van dat plan.

„Nu Leo,” had hij korzelig gezegd, „voor twee van die rad-draaiers wil ik wel een uitzondering maken, doch de derde, die grote jonge kerel, die Wolmer, komt er in geen geval ooit meer in, want . . .”

„O ja, dat is waar ook,” had de heer Van Trom toen lachend opgemerkt, „Johan Wolmer was immers de man, die het waagde je vrouw donker en dreigend aan te zien, toen ze in haar auto hem voorbijreed! Hij schijnt echter zelf niet veel lust te voelen, weer bij ons te komen werken; tot dusver heeft hij zich hier nog niet aangemeld.”

Neen, Han Wolmer had zich nog niet aangemeld en hij zou het

niet doen ook, want reeds had hij zich een andere, voor hem geheel nieuwe werkring, gekozen.

Na die in losbandigheid doorgebrachte oudejaarsnacht was het met de jonge smid van kwaad tot erger gegaan.

Thuis was hij stil en somber en op de klachten en verwijten van zijn arme moeder antwoordde hij slechts door een zwijgend schouderophalen. Zijn broer Albert, die al het mogelijke had gedaan om de verdoolde, maar toch zo geliefde broer weer terug te voeren op het goede pad, moest ten slotte die pogingen opgeven; alles stuitte af op de onverschilligheid van Han.

„Ik moet iets hebben, waarmee ik mijn zinnen kan verzetten, Albert,” had hij gezegd, „anders word ik gek.”

„Maar waarom dan niet getracht, als een man te dragen, wat je toch eigenlijk jezelf op de hals hebt gehaald,” had Albert gezegd, „ik kan mij begrijpen dat het je zwaar valt, afstand te moeten doen van Truida Schaffel, maar dat je nu evenals de eerste de beste slampamper je heil gaat zoeken in de drank, dat vind ik laf. En niet alleen laf tegenover je zelf, maar bovenal slecht tegenover moeder, wier laatste levensdagen je daardoor verkort.”

„Je zult niet lang last meer van me hebben, Albert,” had Johan toen gezegd, „nog een paar dagen en dan verdwijn ik hier voorgoed van het toneel en moeten jullie maar zo gauw mogelijk trachten te vergeten, dat je een broer hebt gehad, die altijd een andere kant uit wilde dan zij, die hij eens liefhad.”

De goede Albert was ongerust geworden, toen Johan deze woorden had gesproken.

Wat bedoelde hij daarmee? Zou de ongelukkige misdadige plannen koesteren tegen zijn eigen leven?

„Wat ben je van plan, Han?” vroeg Albert op dringende toon; en enigszins heftig had hij er bijgevoegd: „Je moet niet in bedekte termen spreken Han; zeg mij liever eerlijk wat je bedoelt met dat „voorgoed verdwijnen van het toneel,” je weet wel, Han, dat ik altijd een hekel heb gehad aan vage

toespelingen.”

„Nu, luister dan, Albert. Hier blijven rondslenteren, zoals ik al veel te lang gedaan heb, kan en wil ik niet langer. Straks, als jullie weer aan het werk gaan, laat de rooie Schiel mij beslist op de keien staan, daarvan ben ik overtuigd en waar zou ik dan hier werk krijgen? Nergens natuurlijk. Daarom, Albert, heb ik mij vandaag laten aanmonsteren als stoker op een Amerikaanse boot; over een paar dagen vertrekt de Pennsylvania met bestemming naar een haven in China; begrijp je nu wat ik bedoel, Albert?”

Alberts ogen waren vochtig geworden. „Arme, arme jongen!” had hij gemompeld, „wat zoek je het geluk toch altijd daar, waar het niet te vinden is. Wat zal moeder er onder lijden. Han, ik begrijp niet, hoe je toch zo wezen kunt om die goede, oude ziel zo'n verdriet aan te doen.”

Afwerend had de smid de hand uitgestrekt; het leed van zijn oude moeder deed hem pijn, doch in hem was geen innerlijke kracht om in zijn eigen woonplaats een nieuw en beter leven te beginnen.

„Zwijg daarvan, Albert,” sprak hij, „als ik nog langer hier bleef, zou het helemaal mislopen, neen, wat ik thans gedaan heb, is voor ons allen nog het beste. Ik vind het beter dat moeder een ogenblik hartzeer heeft van mijn vertrek naar zee, dan dat ze me hier ziet rondzwabberen en misschien ten onder gaan.”

Het was streng koud, heldervriezend weer; straks, toen de zon onderging, was de lucht in het Westen als overdekt met roodgouden gloed. Doch thans gloorde er nog een donker paarse weerschijn, die even bleef schitteren om dan ook te verdwijnen. Met een koffertje in de hand volgde Han Wulmer de van ouds bekende, hobbelige straat, die langs de fabriek van Schieler & Van Trom naar een der havens voerde, waar de Amerikaanse stoomboot Pennsylvania gereed lag om tegen de nacht te vertrekken.

Enige ogenblikken geleden had Han afscheid genomen van zijn oude moeder en Nolda en vanmiddag, in de schafttijd, was hij Albert gaan opzoeken. Toen deze gereed stond om naar de fabriek te gaan, was Johan met hem meegestapt tot het winkeltje op de hoek, waar ze als jongens hun knickers en olienootjes kochten.

Thans lag alles achter hem en Han Wolmer was van harte blij, dat het voorbij was. Toen moeder daar straks hem snikkend om de hals hing, met haar zilverwit hoofd geleund tegen zijn borst, toen was het de jongeman bijna te machtig geworden.

„O jongen, jongen, je lijkt uiterlijk op je vader als twee druppels water,” had ze uitgeroepen, „hoe is het toch mogelijk, dat je innerlijk zo heel anders bent. Vader ging in de dood en ik heb om hem geweend en getreurd, doch ik kon in vrede aan hem denken, want hij is in vrede heengegaan, maar als ik aan jou denk, Han, dan breekt mij het hart. Je hebt God de rug toegekeerd en gaat je leven zonder Hem. Eens zul je het onder vinden, dat buiten God geen waar geluk te vinden is. Als je het aardse leven zonder Hem wilt doorbrengen, zul je de eeuwigheid buiten Hem moeten doorbrengen. En dat is een ontzettende gedachte. O, ik smeek je, verhard je hart toch niet langer, maar laat je vinden door Hem, die reeds zo lang naar je zocht!”

Terwijl de jongeman zo voortstapte in de van de vorst tintelende avondlucht, moest hij weer aan deze woorden denken en een traan brandde in zijn oog.

Driftig versnelde hij zijn pas. Het was immers alles voorbij, wat baatte het om te tobben over wat achter hem lag, vooruit lag de weg open, een nieuw leven wachtte hem, maar welk een leven? Op de vuurplaat, in de donkere diepte van een zeeboot, voor een gloeiende vuurhaard, in een van hitte trillende atmosfeer, zolang de reis duurde en dan, bij aankomst in een haven? Wat dan?

Met losbandige makers aan wal gaan en vermaak zoeken in kroeg en danshuis? Verschrikkelijk! Welk een toekomst . . .

Daar verbrak een bekend geluid, dat zijn aandacht trok, zijn sombere gedachtengang en toen hij keek, zag hij de verlichte ramen van het fabrieksgebouw der firma Schieler & Van Trom reeds vlak vóór zich.

Rikketik, rikketik, zo ratelden met oorverdovend lawaai de revolvermachines op de werf.

Voorhamerslagen dreunden op ijzeren platen.

Maar één geluid, dat alle andere in kracht overtrof, deed Han Wolmer een ogenblik zijn stap vertragen.

Het waren de elkander kort opvolgende, donderende slagen van een zware stoomhamer, zijn stoomhamer, waar niemand zo goed mee werken kon als hij, zelfs Leen Utink niet. Nu stond er een ander aan zijn vuur, een vreemdeling. Albert had het hem gisteren verteld; het was een flinke, jonge kerel, maar nog niet met het zware werk vertrouwd.

„Leen Utink zal hem wel terecht helpen,” mompelde Han Wolmer, „daar is Leen wel de geschiktste voor.”

Zou Leen Utink van die vreemde jongen ook een S.D.A.P.er maken, evenals van hem indertijd? . . .

Nog een uurtje werken, dan zouden de lui naar huis gaan, ook zijn broer Albert, die dan zijn jonge vrouw opzocht, die hij zo hartelijk liefhad. Indien dat grote geluk ook voor hem eens ware weggelegd! Het grote geluk, dat hij naar zijn eigen huisje zou kunnen gaan, waar Truida Schaffel hem wachtte als zijn vrouwtje . . . Doch wat mijmerde en peinsde hij! Hoe liet hij zich een ogenblik wegvoeren door zulke onmogelijke gedachten! Zo iets was niet weggelegd voor hem. Hij stond immers „op de keien”.

Een diepe zucht welde op uit zijn borst; doch dan hief hij het hoofd weer op; nog eenmaal wierp hij een blik achter zich, op de door rosse vlammenshijn verlichte ramen der smederij van Schieler & Van Trom, en dan versnelde hij weer zijn pas en keek niet meer achterwaarts. Laat ze maar werken, de arme, neergetrapte loonslaven, en laat ze daar boven op het privé-

kantoor maar denken dat ze het voorgoed gewonnen hebben; wacht maar, morde hij grimmig, de toekomst is voor het proletariaat . . .

En boven hem, daar tintelden de sterren en fonkelden met heldere glans. Han Wolmer zag ze echter niet, omdat zijn zo ver afgedwaalde ziel wroette in de duistere machten der aarde. Maar Truida Schaffel zag ze wèl en toen ze die nacht waakte bij het bed van haar stervende vader en even naar buiten staarde in de heldere winternacht, fluisterde haar lippen: „Heere, mijn God, Gij, die troont boven de sterren, leid Gij hem, die ik zo liefheb, op rechte paden. Hij is, door van U af te vallen, op de keien terechtgekomen. Breng Gij hem op de knieën!”

INHOUD

De fabriek	5
Heer en knecht	14
De oude en de nieuwe geest	20
Nieuwe heren nieuwe wetten	31
Uiteenlopende gedachten	34
Een moeilijke gang	43
Sluit aan	50
Politieke onrust	55
Een vrij en blij leven	60
Vershil van mening	69
Dreigende wolken	77
Voor en tegen	87
Staking	95
De gevolgen	102
Scheiding	112
Een rumoerige vergadering	127
Een verijdelde aanslag	135
Afscheid	148

Verhalen
van
W. Schippers

Nog elk jaar verschijnen er herdrukken van de boeken van deze eenvoudige schrijver.

De vraag is zo groot dat er jaarlijks tienduizenden exemplaren van verkocht worden.

Op aanvraag zenden wij gaarne een prijscourantje waarin alle voorradige werken van Schippers vermeld staan.

UITGEVERIJ J. J. GROEN & ZOON N.V.
Postbus 31 — Leiden — Telefoon 01710-20493

Lelie-Reeks

In deze reeks verscheen een aantal boeiende boekjes in pocketformaat tegen lage prijs.

Van de schrijvers noemen wij:

W. SCHIPPERS
J. W. OOMS
HUGO KINGMANS
T. BOKMA
L. KOMBRINK

De titels vindt u vermeld in onze prijscourant, die op aanvraag gaarne wordt toegezonden.

UITGEVERIJ J. J. GROEN & ZOON N.V.

Postbus 31 — Leiden — Telefoon 01710-20493